

**TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ERAÕIGUSE INSTITUUT
ÕIGUSE AJALOO ÕPPETOOL**

Olja Kivistik

II aasta magistriõpe

**Riigivastased süüteod tsaarivene üldkaristusõiguslikes allikates ja Tallinna
ringkonnakohtu praktikas (1903-1917)**

Magistritöö

Juhendaja prof. *dr. iur.* Marju Luts-Sootak

Tartu

2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Riigivastaste süütegude allikad ja alused	8
1.1. Riigivastaste süütegude üldkaristusõiguslikud allikad	8
1.2. Vana nuhtlusseadustiku ja uue nuhtlusseadustiku riigivastaste süütegude struktuur ja üldpõhimõtted.....	11
2. Nuhtlusseadustike võrdlev analüüs	15
2.1. Kuriteod tsaari ja tema perekonna vastu.....	15
2.1.1. Kallaletung tsaarile või tema perekonnaliikmele	15
2.1.2. Tsaari või tema perekonnaliikmete solvamine	20
2.2. Vastuhakk riigivõimule	26
2.2.1. Mäss.....	26
2.2.2. Mässule õhutava materjali levitamine	29
2.2.3. Revolutsioonilised ühendused	35
2.3. Riigi reetmine ja Tsaari-Venemaaga sõbralikes suhetes riikide vastu suunatud tegevus..	38
2.3.1. Riigi reetmine	38
2.3.2. Sõjaline reetmine	41
2.3.3. Diplomaatiline reetmine	43
3. Tallinna ringkonnakohtu praktika 1904-1917	47
3.1. Tsaari solvamist käsitlevad kohtuotsused.....	47
3.2. Riigi reetmist käsitlev kohtuotsus.....	57
3.3. Mässule õhutamist käsitlevad kohtuotsused.....	59
Kokkuvõte	67
Political crimes in czarist penal codes and Tallinn District Court practice (1903-1917).....	72
Kasutatud materjalid.....	76

Sissejuhatus

Nagu Eesti ajalugu üldse, nii pakub ka karistusõiguse ajalugu Eestis tänuväärset ja hirmutavalt palju uurimisainest selle kohta, kuidas on erinevad poliitilised režiimid kasutanud karistusõiguslikke vahendeid oma poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Kõige ausamalt peaks riigi enesepildi väljendumine karistusõiguses ilmema selles, kuidas on kujundatud riigivastaste süütegude seadusandlik regulatsioon ja kuidas neid käsitatakse konkreetsetes karistusõiguslikus praktikas.

Käesolevas töös uuritakse lähemalt Eesti karistusõiguse ajaloo perioodi 20. sajandi algusest, mil tänapäeva Eesti alad kuulusid Vene impeeriumi koosseisu ja siin kehtis tsaarivene karistusõigus. Ühelt poolt oli endiselt tegemist isevalitsusliku riigiga. Teisalt jäävad 20. sajandi esimestesse kümnenditesse ka tähelepanuväärsed katsed keisririiki moderniseerida. Need puudutasid ka karistusõigust, mille reformiga alustati tegelikult juba 19. sajandi lõpus. Uus nuhtlusseadustik kinnitati 22. märtsil 1903. aastal ja sellega toodi sisse mitmed muudatused riigivastaste süütegude valdkonnas. Käesoleva töö üks põhilisi eesmärke ongi välja selgitada, kas uue nuhtlusseadustiku regulatsioone riigivastaste süütegude osas saab lugeda modernsemaks ja liberaalsemaks, võrreldes neid varem kehtinud vana nuhtlusseadustikuga.

UNS ja NS ei olnud küll ainukesed kehtivad karistusseadused. Isegi seadustikke oli nende kõrval veel mitu. Rahukohtute nuhtlusseadustik 20. novembrist 1864 (*Устав о наказаниях налагаемых мировыми Судьями*)¹ kehtestati Balti kubermangudes 1889. aasta kohtureformi käigus.² See nägi ette karistused vähemtähtsate süütegude ja üleastumiste eest ning riigivastased süüteod nende hulka ei kuulunud. Samuti 1889. aastal kehtestatud ajutised reeglid vallakohtute mõistetavatest karistustest ehk vallakohtute nuhtlusseadustik (*Временные правила о наказаниях, налагаемых волостными судьями*)³ jäid küll kehtima alaliselt kuni tsaaririigi lõpuni, aga ka need ei reguleerinud riigivastaseid süütegusid.⁴ Seega ei puutu need kaks seadustikku antud teemasse. Küll aga tuleks riigivastaste süütegude puhul arvestada sõjanuhtlusseadustiku (*Воинский устав о наказаниях*)⁵ kui teise olulise allikaga

¹ Полное Собрание Законов (edaspidi ПСЗ), 2. väljaanne, 39. köide, 2. osa - 41478, 20. november 1864.

² Vt lähemalt T. Анепаю. Kriminaalõiguse muutumisest 1889. aasta reformi käigus. Tractatus Terribiles. Tallinn 2009, lk 145.

³ ПСЗ, 3. väljaanne, 9. köide - 6188, 9. juuli 1889. Vt lähemalt T. Анепаю. Kriminaalõiguse muutumisest 1889. aasta reformi käigus. Tractatus Terribiles. Tallinn 2009, lk 147-149.

⁴ Т. Анепаю, lk 148-149.

⁵ Edaspidi SNS. ПСЗ, 1. väljaanne, 43. köide, 1. osa - 45811, 5. mai 1868; vt lisaks А. Г. Дадашев. Воинский устав о наказаниях (С. В. П. 1869 г. XXII, изд. 4), разъясненный решениями Правительствующего сената

üldkaristusõiguse kõrval. SNS art 277 alusel oli pädevaks kohtuks sõjakohus sellisel juhul, kui süüdistatav oli sõjaväelane või tsiviilisik, kes pani süüteo toime sõjaseisukorra või eriolukorra piirkonnas. Et sõja- või eriolukord polnud sugugi ebatavaline nähtus ei tsaaririigis ega hiljem ka selle õigusliku pärandina Eesti Vabariigis,⁶ siis võis SNS osutada praktikas riigivastaste süütegude karistusõiguslikul hindamisel vähemalt sama oluliseks allikaks kui üldkaristusõigust sisaldavad nuhtlusseadustikud. Käesolev töö jätab selle võimaluse kontrollimise siiski edasise uurimise ülesandeks ja piirdub vaid üldkaristusõiguse allikate uurimisega.

Riigivastased süüteod on saanud palju tähelepanu nii Vene kui ka Eesti õigusteadlaste ja ajaloolaste poolt. 20. sajandi alguses koostatud kirjandusest vajab esile tõstmist D. A. Chervonetski koostatud erialane käsitlus riigivastastest süütegudest Vene karistusõiguses⁷ ja P. N. Malyantovichi ja N. K. Muravjovi kogumik riigivastaseid süütegusid reguleerivatest seadustest⁸. Uuemast uurimisest tuleb esile tõsta S. L. Rogovi dissertatsiooni⁹, kus käsitletakse riigivastaseid süütegusid Venemaa kriminaalseadusandluses alates 17. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi alguseni.

Kõiki neid käsitusi iseloomustab tähelepanu kontsentreerumine normatiivsele tasandile. Käesolev töö püüab minna selles mõttes kaugemale ja analüüsib ka riigivastaste süütegude praktikat UNS vastava peatüki kehtimise ajal kuni tsaaririigi lõpuni, s.o. aastatest 1904-1917. 1864. aasta Vene kohtureformi käigus loodi uus kohtusüsteem, mis laiendati 1889. aasta novembris ka Balti kubermangudesse. Reformitud süsteemis olid esimese astme kohtud rahukohtud, kuid need ei arutanud raskemaid süütegusid. Raskemate süütegude ehk kuritegude ja suuremate nõudeasjade puhul oli esimese astme kohtuks ringkonnakohus. Eestimaa kubermangus oli üks ringkonnakohus ja see asus Tallinnas.¹⁰ Tallinna ringkonnakohtu praktika ongi valitud käesoleva töö empiirilise osa uurimisobjektiks. Kuigi riigivastaseid süütegusid lahendasid lisaks ka sõjakohtud, ei ole käesolevas töös nende praktikat käsitletud. Sõjakohtute puhul oli nimelt tegemist erikohtutega ja neil oli kohtualluvus ainult teatud olukordades.

и Главного военного суда, приказами по военному ведомству, циркулярами Главного военно-судного управления и проч. по 1 марта 1917 г. Ревель, 1923.

⁶ M. Sedman. Military Penal Law – not only for Military Personnel: Developments in Estonian Penal Law after the First World War – Rechtshistorische Reiche/428, Frankfurt am Main, 2012, lk 253-273.

⁷ Д. А. Червонецкий. Государственные преступления по русскому праву : введение и 1-я глава. Юрьев, 1912.

⁸ П. Н. Малянтович, Н. К. Муравьев. Законы о политических и общественных преступлениях. Практический комментарий. Санкт-Петербург, 1910.

⁹ С. Л. Рогов. Государственные преступления в российском законодательстве и правоприменительной практике середины XVII – начала XX веков. Нижний Новгород, 2012.

¹⁰ H. Schneider. Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval. Juura, 1994, lk 22.

Tallinna ringkonnakohtu lahendite analüüsi käigus on võimalik saada ülevaade selles kohtus lahendatud riigivastastest süütegudest. Analüüsi tulemus näitab, milliseid süütegusid tuli Tallinna ringkonnakohtul kõige enam lahendada ja millised olid süüdistatavatele mõistetud karistusliigid ja –määrad. Eraldi on vaadeldud kohtu poolt antud kvalifikatsiooni süüteo, ning kohtu põhjendusi ka karistusliigi ja –määra valikul. Kohtupraktika analüüs annab võimaluse kindlaks teha, kuidas suhtuti ainuvõimul olevasse valitsejasse ja monarhistlikku riigikorda ning millise hinnangu andis isikute käitumisele kohus. Seepärast ei ole käesolevas töös käsitletud menetlusõiguslikke ehk kohtu enda tegevuse regulatsiooniga seostuvaid probleeme, mis tulid küll ette ka töös kasutatud kohtuotsustes. Käesolevas töös on piiratud materiaalõiguslike küsimustega.

Materiaalõiguse küsimustest on töös kõige enam analüüsitud karistuse mõistmisega seotud muutusi ja probleeme. Töös on välja toodud karistusliigid ja –määrad, mis annavad võimaluse teha järeldusi karistusõiguslike muutuste kohta kohtupraktikas. See peaks andma omalt poolt vastuse küsimusele, kas UNS rakendamine praktikas laseb ka rääkida karistusõiguse liberaliseerimisest või tuleb praktikas täheldada ka repressiivsust, võib-olla koguni seadusest kaugemaleminevalt. Varasem Tallinna ringkonnakohtu praktika analüüs usuvastaste süütegude asjades näitab nimelt, et kohus võis kehtivast seadusest mööda minnes rakendada ka varemkehtinud NS-i karmimaid regulatsioone.¹¹ Käesolevas töös analüüsitakse Tallinna ringkonnakohtu praktikat ka selle küsimuseasetusega, et kas ka riigivastaste süütegude puhul võis kohus ära kasutada olukorda, kus uue seadustiku kehtestamisel ei olnud vana seadust tervikuna või osaliselt selgesti tühistatud. Siia juurde tõusetub veel alaküsimus, kas kohtu otsustuse tulemus oli niisugustel juhtudel pigem liberaliseeriv või pigem repressiiv.

Lähemalt on analüüsitud ka kohtu poolt kasutatud tõendusmaterjali. See näitab, millised pidid olema süüstavad tõendid riigivastaste süütegude puhul ja kuidas kohus neid hindas. Kuritegu on minevikusündmus, mis ei saa olla uurimisobjekt vahetult, vaid see on kinnistunud jäljena kas materiaalsel või vaimsel tasandil.¹² Kohus pidi jõudma süüdi- või õigeksmõistva otsuseni temale esitatud tõendite analüüsi põhjal. Käesolevas töös on välja toodud Tallinna ringkonnakohtu otsustes olevad põhjendused ja selgitused tõendite usaldusväärsuse või ebausaldusväärsuse kohta. Samuti on analüüsitud seda, kas kohus oli

¹¹ O. Kivistik. "Kohtuniku ees seisab kaks jumalat, kaks õigust ja kibe tarvidus ühte kui teist ehk mõlemaid korraga teenida" - *Juridica*, 2012/3, lk169-175.

¹² E. Kergandberg, P. Pikamäe. *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Juura, 2012, lk 199.

täitnud kohustusliku põhjendamiskohustuse ja kas õiguslikud kaalutlused olid piisavalt selged ja loogilised.

Töö uurimisobjektiks on valitud riigivastased süüteod, kuna tegemist on raskete süütegudega, mida paljudel juhtudel võidi karistada surmanuhtluse või tähtajatu sunnitööga. Riigivastased süüteod omasid suurt tähtsust ja olulist mõju riigi toimimisele ja eksistentsile. Lisaks oli tegemist süütegudega, mis on muutuva iseloomuga. Riigivastaste süütegude põhjalik käsitus on vajalik mõistmaks seadustikus toimunud muutuste põhjusi ning just see oli ajendiks valima just need süüteokoosseisud käesoleva töö uurimisobjektiks.

Töö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse 1904-1917. aastatel kehtinud üldkaristusõiguslikke allikaid riigivastaste süütegude asjades. Esimene alapunkt annab ajaloolise ülevaate riigivastaste süütegude arengust ning NS-i ja UNS-i kehtestamisest. Teine alapeatükk analüüsib NS-i ja UNS-i riigivastaste süütegude peatükkide struktuuri ja üldpõhimõtteid. Tegemist on töö osaga, mis annab edasi üldised alused, millest NS ja UNS kinni pidasid süüteenormide rakendamisel. Analüüsitud on seadustike riigivastaste süütegude peatüki ülesehitust ja täiendavaid kriteeriume, millest pidi lähtuma, kui tegemist oli riigivastase süüteoga. Täiendavalt on käsitletud alaealiste süüteo toimepanijate kohta käivaid üldosalisi õigusnorme.

Töö teises peatükis on võrreldud vana ja uue nuhtlusseadustiku regulatsioone riigivastaste süütegude osas. Peatükk jaguneb kolmeks alapeatükiks, mis on omakorda jaotatud alapunktideks. Kolm alapeatükki tulenevad nuhtlusseadustike riigivastaste süütegude peatükkide sisesest jaotusest, kus riigivastaste süütegude peatükk jaguneb kolmeks alapeatükiks: süüteod tsaari vastu, mäss ja riigireetmine.

Töö teise peatüki esimene alapeatükk käsitleb kuritegusid tsaari ja tema perekonna vastu. Vastav alapeatükk on jaotatud kaheks punktiks: kallaletung tsaarile ja tema perekonnale ning tsaari ja tema perekonna solvamine. Mõlema punkti puhul on välja toodud asjakohased süüteokoosseisud vanast ja uuest nuhtlusseadustikust. Teise peatüki teine alapeatükk käsitleb riigivõimule vastuhakku sisaldavaid koosseise. Peatükk on jaotatud kolmeks punktiks: mäss, mässule õhutava materjali levitamine ja revolutsioonilised ühendused. Selline liigitus pärineb V. V. Jesipovi karistusõiguse õpikust¹³ ja sellest liigitusest on lähtunud ka käesolevas töös. Teises alapunktis on analüüsitud kõiki mässuga seotud süüteokoosseisunorme ja nende erinevusi kahes nuhtlusseadustikes. Teise peatüki kolmas

¹³ В. В. Есипов. Уголовное право. Часть особенная. Преступления против государства и общества. Москва, 1906.

alapeatükk käsitleb riigireetmist ja Tsaari-Venemaaga sõbralikes suhetes olevate riikide vastu suunatud süütegusid. Kolmas alapeatükk jaguneb kolmeks punktiks: riigi reetmine, sõjaline reetmine ja diplomaatiline reetmine. Vastav liigitus pärineb samuti eelmainitud Jesipovi karistusõiguse õpikust. Punktides on analüüsitud nuhtlusseadustikes olevaid riigi reetmist ja Tsaari-Venemaaga sõbralikes suhetes olevate riikide vastu suunatud süütegusid käsitlevaid sätteid. Alapunktides on võrreldud NS-i ja UNS-i vastavaid õigusnorme ja analüüsitud, millised on olnud muutuseid koosseisulistest asjaoludes, karistumäärades või –liikides.

Töö kolmandas peatükis on analüüsitud Tallinna ringkonnakohtu praktikat. Peatükk jaguneb kolmeks alapeatükiks, mis käsitlevad vastavalt tsaari solvamist, mässule õhutamist ja riigi reetmist käsitlevaid kohtuotsused.

Kogu töös käsitletud perioodist on Eesti Ajalooarhiivis säilinud 28 Tallinna ringkonnakohtu lahendit riigivastastest süütegudest, mis on pärit aastatest 1904-1916. Töö koostamisel oli võimalik kasutada 16 kohtulahendit ja 1 süüdistusakti tsaari solvamise kohta, 1 kohtulahendit riigireetmise ning 10 kohtulahendit mässule õhutamise kohta. Säilikud koosnesid üldjuhul ringkonnakohtusse saadetud toimikust. Toimiku sisu hulka kuulusid kohtulahend, protokollid, menetluspooltele laialisaadetud kutsed. Mõningatel juhtudel oli toimikus süüdistusakt või kohtuniku eriarvamus. Samas paljud toimikud koosnesid kas ainult süüdistusaktist või kohtuotsusest.

Normatiivsetest uurimisallikatest on töös kasutatud vana nuhtlusseadustiku 1885. aasta redaktsiooni,¹⁴ arvestades sellesse kuni 1902. aastani tehtud parandusi ja muudatusi¹⁵ ja 1903. aasta uut nuhtlusseadustikku¹⁶. 1845. aasta NS-i täiendati põhjalikult kolmel korral – 1857, 1866 ja 1885. aastatel. 1885. aasta redaktsiooni puhul oli tegemist NS-i modifitseerimisega, mille raames viidi läbi viimased suured muudatused. Eelmainitud redaktsioonid on valitud põhjusega, et õigusaktid oleksid võimalikult sarnasest ajaperioodist, eesmärgiga näidata vanema ja uuema seadustiku võimalikke erinevusi süüteokoosseisudes. Samuti annab NS-i ja UNS-i võrdlus ülevaate karistusõiguslikest muudatustest Vene impeeriumi seadusandluses.

Lisaks eelpool juba nimetatud kirjanduslikele allikatele on töös kasutatud erinevaid asjassepuutuvaid sekundaarallikaid nii uurimisperioodist kui hilisemast kirjandusest.

¹⁴ Edaspidi NS. Н. С. Таганцев. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Санкт-Петербург, 1899.

¹⁵ Продолжение Свода Законов Российской Империи 1902 года. Часть вторая. Статьи к томам VIII ч. 2, IX, X, XI ч. 1, XII ч. 2 и XIII-XVI. Санкт-Петербург, 1902.

¹⁶ Edaspidi UNS. Полное Собрание Законов (ПСЗ), 3. väljaanne, 23. köide, 1. osa - 22704, 22. märts 1903.

1. Riigivastaste süütegude allikad ja alused

1.1. Riigivastaste süütegude üldkaristusõiguslikud allikad

Tsaar Aleksandr I ajal katsetati ebaõnnestunult koostada ühtset kriminaalkoodeksit. Eelnõu koostamise ülesanne oli antud Saksamaa Halle Ülikooli professorile Jacob'ile. Jacob'i poolset eelnõu muudeti Riiginõukogu poolt, kuid siiski jäi see kinnitamata. Järgmise sammu kriminaalõiguse kodifitseerimise suunas astus tsaar Nikolai I, kelle ajal asuti koostama Vene Impeeriumi Seaduste Kogu (*Свод законов Российской империи*). Seaduste Kogu koostamisega tegeles riigitegelane Speranski, kelle ülesanne seisnes mitmesugustel õigusaladel kehtivate seaduste süstematiseerimises.¹⁷ Seaduste Kogu 15. köide sisaldas endas riigivastaste süütegude kohta käivaid õigusnorme ja praktikat, mis võeti üle Maakogu seadustikust, Peeter I ukaasidest ja paljudest teistest õigusaktidest. Riigivastased süüteod asusid peatükis „Riigivastastest süütegudest esimese kahe punkti alusel“. Seaduste Kogu kinnitati 1832. aastal ja see hakkas kehtima alates 1. jaanuarist 1835.

15. augustil 1845. aastal kirjutas tsaar Nikolai I alla ukaasile, et Venemaa esimene süstematiseeritud kriminaalõiguse normide kogu jõustub 1. mail 1846. aastal kogu Vene impeeriumis¹⁸, sh kolmes Läänemere provintsis. Seadustik ei jõustunud territoriaalselt Soomes¹⁹ ja Poolas.²⁰ Teistsugustel tingimustel ja teatud piirangutega kehtis seadustik ka Siberis, Kesk-Aasias ja Kaukaasias.²¹ Seadustiku artikli 174 alusel ei kohaldatud uue seaduse sätteid nendes asjades, mis tuli lahendada kirikuseaduste või Vene sõjaväeseaduste järgi. Kriminaalseadustiku ametlik nimetus oli „Kriminaal- ja paranduslike karistuste seadustik“, kuid eestikeelses kirjanduses on seda nimetatud vanaks nuhtlusseadustikuks või lihtsalt nuhtlusseadustikuks²².

NS-i koostamisel piirduti kehtinud õigusnormide koondamisega.²³ Riigivastaste süütegude koosseisud võeti üle Seaduste Kogust. Samaks jäid nii koosseisutunnused kui ka karistused. Kolme põhilise riigivastaste süütegude grupi juurde (tsaari vastu suunatud

¹⁷ H. Kadari. Kriminaalõigus. Üldosa. Tartu, 1941, lk 58.

¹⁸ ПСЗ, 2. väljaanne, 20. köide, 1. osa - 19283, 15. august 1845.

¹⁹ Soome õiguslikust seisundist vt lisaks H. С Таганцев. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Том I. С-Петербург, 1902, lk 246-252.

²⁰ Poolas asendas 1818. aasta Poola Kriminaalkoodeksit 1847. aastal kehtestatud uus seadustik ja alles 13. septembril 1876. aastal hakkas Poolas kehtima NS-i 1866. aasta redaktsioon mõningaste muudatustega. Vt Таганцев, H. С. Русское уголовное право, lk 246-252.

²¹ NS art 173 ja selle lisa IV.

²² Vt nt J. Sootak. Veritasust kriminaalteraapiani. Käsitlusi kriminaalõiguse ajaloost. Juura 1998, lk 209.

²³ Н.Ф. Кузнецова, И.М. Тяжкова. Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Москва, 1999, lk 17.

süüteod, mäss ja riigireetmine) lisandus NS-is veel neljas – Tsaari-Venemaaga sõbralikes suhetes riikide vastu suunatud süüteod.²⁴ Samuti leidsid riigivastaste süütegude koosseisud teistes NS-i peatükkides:

- 1) NS art 306 – 4. peatükk „Avaliku võimu vastased süüteod“;
- 2) NS art-d 923, 932, 938 lg 2, 1004, 1021, 1022, 1026, 1145, 1148, 1392 – 8. peatükk „Avaliku korra vastased süüteod“;
- 3) NS art 1415 – „Seisuste seaduse vastased süüteod“.²⁵

Kuigi põhimõtteliselt võis liigitada need süüteokoosseisud samuti riigivastasteks, siis seoses õigusnormide paigutusega teistes peatükkides ei ole neid käesolevas töös analüüsitud. Surmanuhtlus oli karistuste redelis kõige kõrgemal kohal. NS üldiselt süütegude eest surmanuhtlust ette ei näinud, kuid teatud raskete riigivastaste süütegude puhul oli ettenähtud surmanuhtluse rakendamine.²⁶ Sellisteks süütegudeks olid osad tsaari ja tsaari perekonna vastu suunatud süüteod (NS art-d 241-244), mäss (NS art 249) ja riigi reetmine (NS art 253-255).

NS-i rakendamise ja kasutamise ajal hakkas selgeks saama vajadus uue kriminaalkodeksi järele. Kriminaalõiguse reformiga alustati juba 1879. aastal. 1881. aastal moodustati komisjon, keda tsaar Aleksandr III teavitas vajadusest muuta riigivastaste süütegude valdkonda seoses NS-i vananemisega riigivastaste süütegude osas.²⁷ 1895. aastaks sai komisjon eelnõuga valmis.²⁸ Uut kodeksit hakati kirjanduses kutsuma uueks nuhtlusseadustikuks, mille tsaar Nikolai II kinnitas 22. märtsil 1903.²⁹ See aga ei tähendanud, et UNS oleks kohe kehtima hakanud, vaid tsaar lubas edaspidi teada anda, millal uus kriminaalseadustik kehtima hakkab.³⁰ Siiski ei kehtestatud UNS-i kunagi tervenisti. Tsaar kehtestas riigivastased süütegude peatüki 7. juunil 1904. aastal.³¹

UNS-i kehtestamisega loodeti kriminaalõiguslikku täiust, kuid pigem kaasnes sellega kehtivate kriminaalseadustike vaheline ebakõla rohkete vastuolude tõttu.³² Tsaaririigis kehtisid korraga neli kriminaalseadustikku, millest kaks – NS ja UNS – sisaldasid mitmeid

²⁴ Д. А. Червонецкий, lk 30.

²⁵ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии. Том II. Главы 2-я - 7-я. Санкт-Петербург, 1895, lk 4.

²⁶ Н. П. Загоскин. Очерк истории смертной казни в России: речь, читанная 5 ноября 1891 года, в торжественном годичном собрании Императорского Казанского университета. Казань, 1892, lk 96.

²⁷ Развитие русского права во второй половине XIX - начале XX века. Москва, 1997, lk 177.

²⁸ J. Sootak, lk 211.

²⁹ ПСЗ, 3. väljaanne, 23. köide, 1. osa - 22704, 22. märts 1903.

³⁰ ПСЗ, 3. väljaanne, 23. köide, 1. osa - 22703, 22. märts 1903.

³¹ ПСЗ, 3. väljaanne, 23. köide, 1. osa - 24732, 7. juuni 1904.

³² M.-L. Veiser. Eesti kriminaalõiguse üldosa reform kahekümnendal sajandil võrdleva analüüsi peeglis. Tartu 2006, lk 9.

kattuvaid koosseise. Karistusseadustike paljusus muutis karistussüsteemi läbinähtamatuks ja segaseks ning selline õiguslik olukord püsis kuni 24. oktoobrini 1917.³³

³³ K. Grau. Tarvidus Uue Nuhtlusseaduse maksmapanemiseks Eesti Vabariigis - Õigus 1921/4, lk 97.

1.2. Vana nuhtlusseadustiku ja uue nuhtlusseadustiku riigivastaste süütegude struktuur ja üldpõhimõtted

Ei 1845. aasta NS ega ka selle hilisemad redaktsioonid ei sisaldanud riigivastase süüteo mõistet ega andnud riigivastase süüteo kohta üldnormi. Riigi vastu suunatud süütegusid peeti eriti rasketeks süütegudeks, mis tähendab, et isikuid võeti vastutusele nii lõpuniviidud teo, katse kui ka ettevalmistamise eest.³⁴ Selleks, et lahti seletada, mida tähendas riigivastane süütegu ja mis koosseisulised asjaolud pidid sellise kuriteoliigi puhul olema täidetud, on vajalik tutvuda kõikide riigivastaste süütegude õigusnormidega.

NS riigivastaste süütegude peatükk koosnes 22 artiklist, mis jagunesid neljaks jaoks: süüteod tsaari ja tsaari perekonnaliikmete vastu, mäss riigivõimu vastu, riigireetmine ja Tsaari-Venemaaga sõbralikes suhetes riikide vastu suunatud süüteod. Esimeses jaos on kaheksa artiklit, mis reguleerisid süütegusid tsaari, tsaari lähedaste ja tsaari perekonnaliikmete vastu. Teine jagu sätestas neli õigusnormi, mis reguleerisid mässu kohta käivaid koosseise ja kolmandas jaos oli kaheksa õigusnormi riigi reetmise ja Tsaari-Venemaaga sõbralikes suhetes riikide vastu suunatud süütegude kohta. 1885. aasta NS-i redaktsiooniga lisandus neli uut riigivastaste süütegude koosseisu (NS art-d 244¹, 252¹, 256¹ ja 256²), samuti täienesid mõned koosseisud eraldi lõigetega.

1903. aasta UNS-i riigivastaste süütegude peatükk koosnes 35 artiklist. UNS-i riigivastaste süütegude jaotus oli sarnane NS-i omale, kuid siiski üritati NS-i killustatust vältida. Nimelt leiti, et erinevates peatükkides sätestatud koosseisud ei lihtsusta õige õigusnormi leidmist ja see probleem laheneks, kui kõik sarnased koosseisunormid oleksid koos ühes peatükis.³⁵ Esimene jagu „Mäss riigivõimu vastu ja tsaari või tsaari perekonnaliikmete vastane kuritegelik tegevus“ sisaldab enamjaolt süütegusid, mis käisid tsaari ja tema perekonnaliikmete kohta. Samas on aga oluline rõhutada seda, et esimesena oli välja toodud tsaari ja tema perekonna vastu suunatud süüteod ja sellele järgnesid süüteod, mis käsitlesid mässu riigivõimu vastu. Sarnane riigivastaste süütegude peatüki ülesehitus oli ka NS-is. Kokku sisaldas UNS-i riigivastaste süütegude peatüki esimene jagu üheksa õigusnormi. Mäss kui kuritegelik tegevus oli veel täiendavalt reguleeritud kolmandas jaos ja

³⁴ Г. В. Арсеньева. Система государственных преступлений по уголовному уложению 1903 г. - Грамота, 2012/9 (23), lk 26.

³⁵ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 6-7.

selle kohta oli kaheksateist õigusnormi. UNS-i teine jagu reguleeris riigireetmise kuritegusid ja selliseid koosseise oli kaksteist. Kui võrrelda UNS-i ja NS-i koosseisude hulka, on näha, et UNS-is oli arvuliselt rohkem riigivastaste süütegude koosseise. Üheks selliseks põhjuseks võib olla see, et NS sisaldas riigireetmise kohta mahukat ja põhjalikku koosseisunormi, kus kõik võimalikud riigireetmise olukorrad olid välja toodud. UNS-is olid aga riigireetmise koosseisud eraldi artiklites, millega osaliselt lihtsustati õige sätte leidmist. Selline eraldamine muutiski õigusnormide arvu suuremaks. Samas ei pea riigivastaste süütegude puhul paika väide, et UNS oli vähemkasuistlik kui NS. Pigem võib isegi öelda, et teatud artiklites sisaldas UNS palju enam koosseisulisi asjaolusid, mida NS-i õigusnormides ei olnud sätestatud. Seega on täiesti asjakohane väide, et UNS on vähemalt osaliselt sama kasuistlik kui NS.

NS-i kohaldamise kohustuslikuks koosseisuliseks asjaoluks oli isiku süüvõimelisus NS art 91 järgi. Samas on aga oluline välja tuua, et teatud õigusnormide puhul olid täiendavad kriteeriumid, mis olid vajalikud selleks, et oleks võimalik mingit konkreetset õigusnormi kohaldada. Samasugused täiendavad kriteeriumid õigussubjektide kohta olid olemas ka UNS-i riigireetmist käsitlevates õigusnormides (UNS art-d 108-110). Täiendav kriteerium tähendas seda, et süüteo toime pannud isik pidi olema Vene riigi alam või omama Vene riigi ametiseisundit.³⁶ Riigivastaste süütegude objektiks oli riigi kui terviku turvalisus. Riigi turvalisus oli kohustuslik koosseisuline asjaolu kõikide riigivastaste süütegude puhul. Riigivastaseks süüteks ei loetud neid süütegusid, mis olid toime pandud riigivõimu või mõne riigiorgani vastu, kuid mis ei olnud suunatud riigi kui terviku lõhkumisele.³⁷

Nii NS kui ka UNS sisaldasid kohustuslikku teatamiskohustust. Lisaks on oluline rõhutada seda, et teatamiskohustus oli ka kurjategija lähedastel.³⁸ NS art 128 lg-test 1 ja 2 tulenes lähisugulaste mittesüüstamise privileeg, mis tähendas seda, et isikuid ei karistatud selle eest, kui nad ei teavitanud enda lähisugulase poolt toime pandud süüteost või aitasid lähisugulasel varjuda. Riigivastaste süütegude puhul nägi aga NS ette kategoorilise erandi. NS art 128 lg 3 alusel puudus isikul õigus mitte teatada tema lähisugulase poolt toime pandud süüteost, kui see oli sätestatud NS-i art-tes 241, 244, 249 või 253, mis reguleerisid raskeid riigivastaseid süütegusid.³⁹ Teatamatajätmise koosseisud olid NS-is täiendavalt välja toodud üldnormi juures, kus oli sätestatud ka kohutuse mittetäitmise eest ettenähtud karistus. Kas teatamatajätmise puhul tuleks rääkida kaasaaitamisest või kaastäideviimisest, on keeruline

³⁶ П. П. Пусторослев. Конспект лекций по особенной части русского уголовного права. Выпуск I. Введение. Преступления и проступки против веры. Государственные преступления. Юрьев 1902, lk 156.

³⁷ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 7.

³⁸ Л. А. Белявский, А. Л. Рубиновский, lk 84.

³⁹ А. Лохвицкий. Курс русского уголовного права. Второе исправленное и дополненное издание, сведенное с кассационными решениями. Санкт-Петербург, 1871, lk 345.

määratleda. Kaastäideviimise puhul peaks olema ühiseks elemendiks tahtlus. Tahtlus pidi olema suunatud kindlale eesmärgile või plaanile, kuid kaastäideviijate puhul ei pidanud need täielikult ühtima, mis tähendas seda, et üks kaastäideviija võis teo panna toime vihavaenust ja teine omakasu eesmärgil.⁴⁰ Juhul, kui tahtlus tuvastati, siis oli tegemist kaastäideviimisega ja isikut ei saanud võtta vastutusele süüteost teatamatajätmise eest. Tagantsev on asunud seisukohale, et kõik need, kes ei ole kihutajad ega kaastäideviijad, on kaasaitajad.⁴¹ Riigivastastest süütegudest teatamatajätmine oli NS-is sätestatud süüteo toimepanemist käsitlevas õigusnormis või eraldi sättena, kuid samas jaos. See põhimõtteliselt viitab süüteo toimepanija identsusele, kuid samas on tegemist eraldiseisva õigusinstituudiga.⁴²

UNS sisaldas samuti teatamiskohustust, kuid see ei olnud enam sätestatud riigivastaste süütegude peatükis. Teatamiskohustuse täitmata jätmine oli üle viidud UNS. 7. peatükki „Õigusmõistmise takistamisest“ ja UNS art 163 nägi ette karistuse isikule, kes ei teavitanud olulise põhjuseta art-tes 99-102 ja 118 sätestatud kuriteo toimepanijat⁴³. UNS art 163 alusel olid karistused mitteteatamise eest järgmised:

- 1) art-s 99 (rünne tsaari või tema perekonnaliikme vastu) sätestatud süüteost mitteteatamine oli karistatav erakorralise sunnitööga;
- 2) art-tes 100 (valitsuse kukutamine) ja 108 (riigireetmine) sätestatud süütegudest mitteteatamine karistatav sunnitööga kuni 8 aastat;
- 3) art-tes 101-102 (valitsuse kukutamise ettevalmistamine; valitsuse kukutamiseks loodud ühenduses osalemine) sätestatud süütegudest mitteteatamine karistatav asumisele saatmisega;
- 4) art-s 118 (riigireetmiseks loodud ühenduses osalemine) sätestatud süüteost mitteteatamine karistatav kindlusesse saatmisega.

NS-le omast üldnormi juures sätestatud teatamiskohustust UNS-is ei olnud.

Karistusõiguslikult on asutud seisukohale, et mitte kõik füüsilised isikud ei saa olla eranditult süüvõimelised. See tähendab seda, et alaealisi ja vaimuhaigeid ei ole võimalik võtta vastutusele isegi juhul, kui nende poolt toime pandud tegu vastab konkreetsele

⁴⁰ Н. С. Таганцев. Русское уголовное право, lk 746.

⁴¹ *ibidem*, lk 763.

⁴² Н. С. Косякова. Возникновение и развитие в Российском уголовном праве института прикосновенности к преступлению (дооктябрьский период). - Ленинградский юридический журнал. - Санкт-Петербург, 2010/3 (21), lk 128-130.

Kättesaadav: <http://lengu.ru/media/File/LenJuridicalJournal/LenJuridicalJournal3-2010.pdf>, 24.04.2013.

⁴³ UNS art 163 hakkas kehtima 7. juuni 1904 koos riigivastaste süütegudega.

süüteo koosseisule. Seega selleks, et füüsiline isik oleks vastutusvõimeline on vajalik, et oleksid täidetud teatud bioloogilised eeldused.⁴⁴

Nii NS kui ka UNS sisaldasid alaealiste süüvõimelisust reguleerivaid sätteid. NS-i art 92 p 2 alusel ei ole isik süüvõimeline, kui ta pani teo toime olles sellises vanuses, kui ta ei olnud veel võimeline süüteo aru saama. UNS art 40 alusel oli süüdimatu isik, kes oli süüteo toimepanemise ajal alla 10 aastane ja UNS art 41 alusel oli süüdimatu isik vanuses 10-17 aastat ja kes ei mõistnud tema poolt toimepandud süüteo tähtsust. Alaealise kurjategija puhul tuli arvesse võtta tema vaimset arengut, sest sellest olenes, kas isik mõisteti täielikult süüvõimetuks ja puudus võimalus teda vastutusele võtta või oli võimalik karistust kergendada ning mõista karistuseks parandus-kasvatusasutustesse saatmine.⁴⁵ Täielikult süüvõimeliseks peeti vähemalt 17-aastast isikut. UNS-i koostamisel arutati selle üle, kas alla 17-aastane isik peaks olema igal juhul süüvõimetu. Sellele vastati aga eitavalt ja põhjendati seda seisukohta sellega, et teismelised panevad vahel toime nii ränki süütegeid, et nende karistamata jätmine riivaks ühiskonna õiglustunnet.⁴⁶

Kuigi UNS-i jõustamisega suurem osa NS-i riigivastastest süütegedest muutusid kehtetuks⁴⁷, siis on oluline sellegipoolest välja tuua, millised olid toimunud muudatused seadusandluses. Samuti on väga oluline rõhutada seda, et UNS ei olnud NS-i täielik koopia. Seadusandja eesmärk oli parandada materiaalsooiguses olnud vead ja täita lüngad.⁴⁸ Mainimisväärne on see, et NS-is kehtimajäänud koosseisud UNS-i üle ei viidud. Sellega kaasnes aga olukord, kus suurem osa NS-i riigivastastest peatükist olid kehtetud, kuid NS-i artiklid 260 ja 261 kehtisid paralleelselt UNS-i riigivastaste süütegede peatükiga kuni 1917. aastani.

⁴⁴ Н. С. Таганцев. Русское уголовное право, lk 379-380.

⁴⁵ *ibidem*, lk 417.

⁴⁶ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22 марта 1903 г, lk 142.

⁴⁷ П. П. Пусторослев, lk 79.

⁴⁸ Н. С. Таганцев. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Санкт-Петербург, 1899, lk 339.

2. Nuhtlusseadustike võrdlev analüüs

2.1. Kuriteod tsaari ja tema perekonna vastu

2.1.1. Kallaletung tsaarile või tema perekonnaliikmele

Tsaari austamine oli Vene riigi alamate üks kohustustest.⁴⁹ Valitseja oli kõige autoriteetsem isik riigis ja tema vastu suunatud süütegusid peeti väga rasketeks riigivastasteks süütegudeks.

Nii NS-i kui ka UNS-i riigivastaste peatüki esimeses jaos on süüteod tsaari ja tsaari perekonna vastu. Lisaks sisaldab UNS-i esimene jagu samuti mässu riigivõimu vastu reguleerivaid artikleid. Selguse mõttes on vajalik rõhutada seda, et mässuga seotud süüteokoosseise oli ka UNS-i kolmandas jaos.⁵⁰ NS-i esimene jagu sisaldas endas eranditult süütegusid, mis olid suunatud tsaari või tsaari perekonnaliikmete vastu. NS art 241 alusel oli karistatav igasugune kuritegelik tegevus tsaari elu, tervise või au vastu, katse tsaar troonilt kukutada või jätta ta ilma vabadusest või kõrgemast võimust. Tegemist oli ainuvalitsejat ja tema ainuvõimu kaitsva õigusnormiga. NS art 244 alusel oli kaitstud tsaari abikaasa, troonipärija või teiste tsaari perekonnaliikmete elu, tervis ja au. Karistused olid art-tes 241 ja 244 samasugused – surmanuhtlus koos kõikide seisulike õiguste äravõtmisega. Oluline on ka see, et NS art 242 alusel oli karistatav surmanuhtlusega art 241 sätestatud kuriteo katse. Riigivastaste süütegude puhul oli ühesuguselt karistatud nii kuriteokatse, kuriteo sooritamiseks ettevalmistuste tegemine kui ka riigivastane süüteo ettevalmistuste tegemise tahe. See on põhjendatud riigivastaste süütegude tähtsuse ja „erilise loomuga“.⁵¹ Tõenäoliselt on „erilise loomu“ all mõeldud riigivastaste süütegude suurt mõju tervele riigile ja selle terviklikkusele.

NS art 244 sätestas karistusähvarduse isikutele, kes „ei täitnud oma kohustust ega teavitanud kuritegelikust plaanist“. Nagu eelnevalt mainitud⁵² sisaldas NS eraldi teatamiskohustuse täitmatajätmise sätet teatud riigivastaste süütegude juures. NS art 244 alusel oli kohustuse täitmatajätmine karistatav surmanuhtlusega.

⁴⁹ В. В. Есипов. Уголовное право. Часть особенная. Преступления против государства и общества. Москва 1906, lk 46

⁵⁰ vt alapeatükki 2.2.

⁵¹ Л. А. Белявский, А. Л. Рубиновский. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года в толковании юристов. Практическое руководство для судебных деятелей. Санкт-Петербург, 1902, lk 84.

⁵² vt alapeatükki 1.2.

NS art 243 oli õigusnorm, mille alusel olid süüdi kõik isikud, kes võtsid osa kuritegelikust tegevusest tsaari vastu, olles kas kaasosalised, kaasaaitajad, kihutajad või kurjategijate varjajad. Kurjategijaid varjanud isiku puhul oli oluline tuvastada, kas ta teadis kuritegelikust plaanist tsaari vastu ja kas tal oli võimalus plaanist teavitada. Kui isik ei täitnud teatamiskohustust, siis oli seaduse alusel ette nähtud surmanuhtlus. Kuriteost teatamine oli Venemaal muutunud kohustuslikuks juba 1713. aastal Peeter I poolt välja antud ukaasiga⁵³. Ukaasi alusel pidid Venemaa alamad teatama tsaari isiklikult või tsaari palee vahtkonnaülema kolmel juhul:

- 1) kui saadi teada tsaari vastu suunatud süütegudest;
- 2) kui saadi teada riigi reetmisest või mässust;
- 3) kui saadi teada riigimaksude vargusest.

1718. aasta ukaasiga tühistati 1713. aasta ukaasi kolmas punkt riigimaksude vargusest teatamise osas.⁵⁴ See oli tingitud väga suure hulga kaebustega õiguskuulekate kodanike poolt. Ukaasist tulenenud väljend „esimesed kaks punkti“ muutus aga omaette juriidiliseks terminiks ja oli kasutusel 19. sajandi keskpaigani.⁵⁵

19.-20. sajandil toimunud revolutsioonilise liikumise takistamiseks pidas Harkovi ülikooli professor I. V. Platonov vajalikuks seda, et isikud vastutaksid selle eest, mis toimub nende elukohtades, rõhutades sellega teatamiskohustuse olulisust. Platonov põhjendas enda seisukohta sellega, et isik peab teadma, mis toimub tema valduse piirides ja juhul, kui tema tuvastab mingisuguse riigivastase tegevuse ja ei teavita sellest politseid, siis on võimalik võtta isik vastutusele kui kaasaaitaja.⁵⁶ Selline seisukoht kinnitab seda, et teatamatajätmise eest tuli isikul vastutada.

Kohustuse mittetäitmist kergendavad asjaolud nagu ettevaatamatus või teadmatus ei olnud NS art-s 243 sätestatud. Kergendavate asjaolude puudumine viitab sellele, et teatamiskohustust peeti niivõrd oluliseks, et viide teadmatusle ei olnud mingil juhul arvestatav.

Võrdluse mõttes on asjakohane välja tuua see, et 1885. aasta NS-i redaktsioonis ei olnud art-d 241-244 võrreldes NS-i esimese väljaandega (1845. aasta NS art-d 263-266) muudetud. Kõik karistused ja koosseisulised asjaolud olid samad – kõikide seisuslike õiguste äravõtmine ja surmanuhtlus.

⁵³ ПСЗ, 1. väljaanne, 5. köide – 2756, 30. dets. 1713.

⁵⁴ ПСЗ, 1. väljaanne, 5. köide – 3143, 19. jaan. 1718.

⁵⁵ Д. А. Червонецкий. Государственные преступления по русскому праву, lk 15.

⁵⁶ Л. П. Рассказов, Н. Н. Лозовская. Влияние политики контрреформ на содержание судопроизводства по делам о преступлениях против государства в период до первой русской революции, 1881 - 1905 гг. - Юристъ-Правоведъ, 2007/ 2, lk 65.

Eraldi peaks toonitama 1885. aastal NS-i lisatud art-t 244¹, mille alusel oli karistatav igasugune vägivald tsaari või tema perekonda kaitsnud vahtkonna või valvurite vastu. Juhul, kui selline koosseis oli täidetud, siis karistuse osas kasutas NS viitamist ja viitas art-tes 241-244 sätestatud karistusele – surmanuhtlus ja kõikidest seisuslikest õigustest ilmajäämine. Seega oli isegi vahtkonna ja valvurite vastu suunatud tegevus karistatav surmanuhtlusega. Sellist õigusnormi UNS üle ei võtnud, mis viitab sellele, et 20. sajandi alguses ei peetud vahtkonna või tsaari valvurite vastu suunatud süütegusid rasketeks riigivastasteks süütegudeks, vaid need süüteod kvalifitseeriti üldnormide alusel. Seega vähemalt tsaari vahtkonna ja valvurite osas UNS-is vastav süüteokoosseis dekriminaliseeriti.

UNS sisaldas analoogseid sätteid NS-i art-le 241 ja 244, kuid väheste muudatustega. Kui NS sätestas tsaari vastu suunatud süüteod eraldi tsaari perekonna vastu suunatud süütegudest, siis UNS-is tõsteti süüteod tsaari abikaasa ja troonipärija vastu art-sse 99, mille alusel muutusid karistatavaks süüteod nii tsaari kui ka tsaari lähedaste suhtes. UNS-i kommentaari järgi oli selline „ümbertõstmine“ seotud vajadusega rõhutada Vene troonipärimise seadust ja vajadust troonipärija kaitse järele.⁵⁷ Tsaari abikaasa ületoomine UNS art-sse 99 on kommentaaris põhjendatud tsaari ja tema abikaasa tiheda sidemega ning sellega, et pärast tsaari surma jäävad tema abikaasale alles kõik õigused ja eelised, mis olid tal tsaari elu ajal. See on ka põhjus, miks seaduse tekstis kasutatakse pigem terminit tsaarinna.⁵⁸ UNS art 99 lg 1 järgi oli karistatav rünne tsaari, tsaarinna või troonipärija elule, tervisele, vabadusele või üldisele puutumatusse, tsaari ainuvalitsusele või tsaari võimust ilmajätmine või selle piiramine. Käesolevas õigusnormis puudus viide sellele, milles peab rünne seisnema, millele pidi olema suunatud ründaja tahtlus või kelle poolt pidi rünne olema planeeritud või milliste esemetega pidi rünne toimuma. Kõik tegevused olid kvalifitseeritavad ründena.⁵⁹ Inglismaa ajalehes oli 1907. aastal välja antud artikkel, milles jõuti seisukohale, et tsaari ja tsaari perekonna vastu suunatud süütegude eest oli ainuõige karistada surmanuhtlusega.⁶⁰ Tegemist oli paarilauselise artikliga, milles suurhertsog Nikolai asus seisukohale, et revolutsionääre, kes panevad toime tsaari või peaministri P. A. Stolõpini⁶¹ suhtes tapmiskatse, peab karistama surmanuhtlusega. Siiski on segadusse ajav väide peaministri tapmise kohta, kuna poliitiku tapmine ei olnud riigivastaste süütegude puhul koosseisuline asjaolu, mis tähendab seda, et see süütegu ei kuulunud riigivastaste süütegude

⁵⁷ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22. марта 1903 г, lk 184.

⁵⁸ *ibidem*, lk 184. Lähtudes seadusetekestist on ka siin töös kasutatud terminit tsaarinna.

⁵⁹ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 23.

⁶⁰ „Crime against Czar. Death the only punishment“ The Advertiser, 01.08.1907. Kättesaadav: <http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/5080615>, 10.03.2013

⁶¹ Pjotr Arkadjevitš Stolõpin (1862-1911). Vene impeeriumi peaminister aastatel 1906-1911. Vt M. Laur. Tsaaride aeg. Venemaa ajaloo 1917. aastani. Tallinn, 2002, lk 138-139.

hulka. Samuti puudusid nii UNS-is kui ka NS-is erikoosseisud poliitikute tapmise kohta. Sellisel juhul oleks see tähendanud seda, et NS-i alusel oleks poliitiku tapmise eest isikule ettenähtud karistus NS art 1455 lg 1⁶² alusel olnud 12-15 aastat sunnitööd ja kõikidest seisuslikest õigustest ilmajäämist. Lakooniline artikkel andis aimu, et riikides valitses seisukoht, et riigivalitseja vastu suunatud süütegude puhul on tegemist raskete kuritegudega, mille eest tuleb mõista maksimaalselt raskeid karistusi. Ka Saksa impeeriumi 1871. aasta kriminaalkodeksis oli riigipea elule või tervisele kallaletungi eest ettenähtud surmanuhtlus, mis kinnitab seda, et valitseja vastu suunatud süütegu peeti väga raskeks süüteoks.⁶³

UNS art 99 lg 2 alusel oli rünne tsaari, tsaarina või troonipärija elule, tervisele, vabadusele ja üleüldisele puutumatusse, mis jäi kuriteokatse staadiumisse karistatav sarnaselt toimepandud teole. Kuna UNS-i art-s 99 sätestatud koosseisu puhul oli tegemist väga raske süüteoga, siis on oluline rõhutada seda, et ka sellise süüteo ettevalmistamine oli karistatav surmanuhtlusega UNS art 101 lg 3 alusel. Seega eristas UNS üksteisest kuriteokatset ja kuriteo ettevalmistamist ning eraldas need eraldi artiklitesse, jättes samas karistused samasugusteks ja andmata alternatiivseid karistumäärasid või -liike.

Nii NS-is kui ka UNS-is olid tsaari ja tema perekonna vastu suunatud süüteod karistatavad ühesuguse karistusega – surmanuhtlusega. Samuti ei olnud UNS-is muutunud seisukoht ka sellise süüteo katse või kuriteo ettevalmistamise osas.

UNS-i alusel oli ka ülejäänud tsaari perekond tugevalt kaitstud. UNS art 105 lg 1 alusel karistati tsaari perekonnaliikme tapmiskatse eest surmanuhtlusega. Sellise tapmiskatse planeerimise ja osalemine ühingus sellise süüteo toimepanekuks nägi UNS art 105 lg 4 ette karistusena asumisele saatmise. Seega võrreldes tsaari ja tsaarina kaitset oli ülejäänud tsaari perekonnaliikmete kaitse vähesel määral nõrgem. UNS art 105 lg 2 alusel oli erakorraline sunnitöö või asumisele saatmine ettenähtud isikule, kes pani tsaari perekonnaliikme suhtes vägivalla katse. Kui aga tsaari perekonnaliikme suhtes pandi toime selline süütegu, mida muidu tuleks karistada erakorralise sunnitööga, siis UNS art 105 lg 3 järgi tuli mõista raskem karistus ja saata isik hoopiski tähtajatule sunnitööle.

NS art 241 ja UNS art 99 puhul oli tegemist „raske koosseisulise kuriteoga“, kuna süütegu pandi toime riigivõimu kui ka isiku (tsaari) vastu, kes riigivõimu personifitseeris.⁶⁴

⁶² Tahtliku, kuid ette planeerimata tapmise eest karistatakse kõikidest seisuslikest õigustest ilmajätmisega ja sunnitööle saatmisega 12-15 aastaks, või 15-20 aastaks, kui esinesid raskendavad asjaolud.

⁶³ U. Tross. Riigivastased kurited Saksa kriminaalõiguses. Diplomitöö. Tartu 1991, lk 26.

⁶⁴ В. Б. Романовская, С. Л. Рогов. Политические преступления по уголовному уложению 1903 года - Право. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. 2007/3, lk 184.

Seega nii NS art 241 kui ka UNS art 99 olid tegelikult kaksiksobjektiga koosseisud. Tsaar oli Vene impeeriumi seaduste alusel nii riigiparaadi pea kui ka füüsiline isik, kes esindas ainuvalitsust. Mõlemate omaduste puhul on oluline rõhutada seda, et nende sisu ja tähendus erines riigiõiguslikus ja karistusõiguslikus mõttes. See tähendab seda, et tsaari vastu suunatud teod ja solvanguid on ühelt poolt tsaari kui isiku vastu suunatud süüteod, kuid mitte alati ei ole kõik tsaari vastu suunatud süüteod riigi kui terviku vastu suunatud süüteod.⁶⁵

UNS art-ga 99 oli tihedas seoses UNS art 100 lg 1, mille alusel oli surmanuhtlusega karistatav vägivaldne katse muuta Venemaal või mõnes Vene riigi osas riigikorda või riigist osa eraldamine. NS-is on analoogne õigusnorm teises jaos, mis käsitles mässu kõrgema võimu vastu. UNS art 99 ja art 100 on oma mõtte poolest üksteisega sarnased. Tsaari-Venemaal kehtis piiramatu monarhia, seega vastuhakk valitsusviisi vastu oli seotud süüteoga tsaari vastu.⁶⁶ Selle alusel võis lugeda igasugust katset tsaari kukutada automaatselt riigikorra muutmiseks. Selleks, et oleks võimalik eristada, kas tegemist oli UNS art-i 99 või 100, oli ennekõike vajalik tuvastada, kas tegu oli toime pandud tsaari isikliku puutumatus vastu. Kui see koosseisuline asjaolu puudus, oli tegemist riigikorra muutmise katsega UNS art 100 lg 1 alusel.⁶⁷ UNS art 100 lg 1 järgi oli karistuseks surmanuhtlus. Sama artikli alusel oli võimalik karistada ka mõne osa eraldamise eest Vene riigist. Ei olnud oluline, kas eraldatud osa liideti mõne välisriigiga või tehti sellest omaette riik. Sellise süüteo puhul oli tegemist riigi terviklikkuse lõhkumisega ja sellega loetigi koosseis täidetuks. Kuna sellise süüteo eesmärk ei ole üldiselt välisriigile teene või teenuse osutamine, siis UNS-is kvalifitseeriti see süütegu mässuna riigivõimu vastu, mitte riigi reetmisena.⁶⁸ Sellise kuriteo eest, kui see tuvastati teo alguses ja lõpetamiseks ei olnud vaja kasutada erimeetmeid, karistati UNS art 100 lg 2 järgi erakorralise sunnitööga. Mässu peeti Tsaari-Venemaal väga raskeks süüteoks ja UNS art 100 lg 3 järgi loeti rünnakuks nii kuriteokatset kui ka toimepandud tegu. Mainimisväärne on UNS art 101 lg-s 1 sätestatud õigusnorm, mis nägi ette sunnitööle saatmise kuni 10 aastaks, kui isik mõisteti süüdi UNS art-s 100 sätestatud kuriteo ettevalmistamise eest. Kui ettevalmistuse käigus oli isiku valduses relvi või pomme, siis oli karistusena ette nähtud erakorraline sunnitöö UNS art 101 lg 2 järgi. Käesoleval juhul on oluline rõhutada, et kuigi UNS art-s 100 ettenähtud koosseis sobib pigem mässu reguleerivate õigusnormide juurde, siis sellegipoolest lähtutakse UNS-is oleva õigusnormide paigutusega ja sellega, et UNS-i art 100 paikneb UNS-is koos tsaari vastu suunatud süütegudega ühes peatükis.

⁶⁵ Уголовное уложение. Объяснение к проекту редакционной комиссии, lk 9-10.

⁶⁶ *ibidem*, lk 34.

⁶⁷ В. Б. Романовская, С. Л. Рогов, lk 184.

⁶⁸ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 36.

Mässuna riigivõimu vastu oli samuti kvalifitseeritud ebaseaduslikes ühendustes osalemine. UNS art 102 lg 1 alusel oli karistatav osalemine ühenduses, mis oli loodud UNS art 100⁶⁹ sätestatud kuriteo toimepanemise eesmärgil. Sellises ühenduses osalemise eest oli karistuseks ette nähtud kuni 10-aastane sunnitöö. Kvalifitseeritud süüteod olid sätestatud UNS art-s 102 lg-tes 2 ja 3. UNS art 102 lg 2 alusel oli erakorralise sunnitööga karistatav sellises ühenduses osalemine, kus olid kasutusel relvad või pommid. UNS art 102 lg 3 alusel oli tähtajatu sunnitööga karistatav sellises ühenduses osalemine, mis oli loodud UNS art 99⁷⁰ sätestatud kuriteo toimepanemise eesmärgil. Eraldi oli samuti karistatav UNS art 102 lg 4 alusel poliitilise ühenduse õhutamise panna toime UNS-i art-tes 99 ja 100 sätestatud kuritegude toimepanekule, kus karistus sõltus selles, millisele teole õhutati. UNS art-s 100 sätestatud teo toimepanekule õhutamist karistati asumisele saatmisega, samas kui UNS art-s 99 sätestatud süüteo õhutamise puhul oli karistusena ette nähtud kuni 8-aastane sunnitöö.

NS-i ja UNS-i õigusnormide võrdluses on võimalik jõuda tulemuseni, et olenemata sellest, et UNS oli moodsam seadustik, sisaldas see paljuski vanadel põhimõtetel kehtivaid õigusnorme. Teatamiskohustus ei muutunud UNS-is vähemtähtsaks, kuigi selle rikkumise eest oli õigusnorm sätestatud hoopiski teises peatükis. Samuti oli UNS-i alusel see ka leebemalt karistatav. Eelneva analüüsi põhjal on võimalik jõuda tulemuseni, et UNS oli osade riigivastaste süütegude osas liberaalsem ja nägi ette kergemaid karistusi. See aga ei tähenda sellegipoolest seda, et kõik riigivastased süüteod oli kergemini karistatavad.

2.1.2. Tsaari või tema perekonnaliikmete solvamine

Tsaar ja tema perekond olid kaitstud ka tervisele vähemohtlike tegevuste eest. Karistatav oli tsaari, tsaarina ja troonipärija ning tsaari perekonnaliikmete solvamine ja ähvardamine. Solvamist ja ähvardamist käsitlevad õigusnormid olid nii NS-is kui ka UNS-is sõnastatud väga kasuistlikult ja keeruliselt. Mõlemas seadustikus puudus nii solvamise kui ka ähvardamise täpne definitsioon, kuid samas esines aga solvamisel NS-i art-s 245 mitu astet. Solvavate materjalide levitamist peeti kõige raskemaks süüteoks, kuna sellega mõjutati ka teisi kodanikke. Solvavate materjalide koostamine ilma levitamiseteta oli kergem süütegu ja

⁶⁹ Vägivaldne katse muuta Venemaal või mõnes selle osas seadusega kehtestatud valitsusviii, või mõne osa eraldamine.

⁷⁰ Rünne tsaari, tsaari abikaasa või troonipärija elule, tervisele, vabadusele või üldisele puutumatusel, või tsaari ainuvalitsusele, või tsaari võimust ilmajätmine või võimu piiramine.

solvavate materjalide omamine kogemata või uudishimust oli kõige kergem.⁷¹ NS art 245 koosnes neljast punktist, mis nägid ette karistuse käsikirjaliste või trükitud teoste või piltide koostamise ja levitamise eest. NS art 245 alusel olid karistatavad järgnevad teod:

- 1) solvavate või ähvardavate käsikirjaliste või trükitud teoste või piltide tahtlik levitamine, kui levitamise eesmärgiks oli levitada riigivõimu lugupidamatust või tsaari vastu suunatud solvanguid – kindlusesse sunnitööle saatmine 10-12 aastaks;
- 2) osalemine solvavate või ähvardavate käsikirjaliste või trükitud teoste või piltide koostamises ja kuritegelikus levitamises – kindlusesse sunnitööle saatmine 10-12 aastaks;
- 3) solvavate või ähvardavate käsikirjaliste või trükitud teoste või piltide koostamine, kui levitamist ei toimunud – kindlusvangistus 1 aasta 4 kuud kuni 2 aasta 8 kuuni ning mõningatest seisislikest õigustest ilmajäämine;
- 4) solvavate või ähvardavate käsikirjaliste või trükitud teoste või piltide omamine, kui pole tõendatud, et valitsuse poolt on antud luba selliste teoste omamiseks – arest 7 päeva kuni 3 kuud, pärast võimalik politseikontroll 1-3 aastat.

Lähemal analüüsil selgub, et tegelikult karistati punktides 1 ja 2 sama kuriteo eest, kuid punkt 2 puhul ei pidanud olema tuvastatud teo eesmärk. Karistus oli aga neil kahel juhul samasugune – kindlusesse sunnitööle saatmine 10-12 aastaks ja kõikide seisislike õiguste äravõtmine. Punktis 3 sätestatud süüteo puhul oli ette nähtud karistus selliste teoste koostamise eest, kui levitamist ei ole toimunud. Sellisel juhul karistati isikut kuriteo katse eest. Selline õigusnorm annab põhjust arvata, et poliitiliselt peeti igasugust solvava materjali koostamist tihedalt seotuks tahtega sellist materjali levitada. Karistus oli aga sellisel juhul siiski tunduvalt väiksem ja piirdus kindlusvangistusega alates 1 aastast ja 4 kuust kuni 2 aasta ja 8 kuuni ja NS art 50 alusel⁷² mõningate seisislike õiguste kaotusega. Punktis 4 nähti ette karistus selliste teoste omamise eest, kui isik ei suutnud tõendada, et valitsus oli nende omamiseks loa andnud. Sellisel juhul karistati arestiga alates 7 päevast kuni 3 kuuni ja pärast oli võimalik määrata politseikontroll 1-3 aastaks. Sellest sättest tuleneb seega võimalus, et teatud juhtudel võis valitsus lubada selliste teoste omamist, olenemata sellest, et tegelikult olid need ebaseaduslikud oma sisu tõttu.

⁷¹ В. В. Есипов, lk 47.

⁷² Kindlusvangistus üks aasta ja neli kuud kuni neli aastat või parandusmajja saatmine kaheksaks kuuks kuni kaheks aastaks koos mõningate seisislike õiguste ja eeliste kaotusega. Aadlike puhul: keelatud astuda riigi või ühiskonna teenistusse, osaleda hääletamisel ja olla valitud mingisse ametisse, isegi Aadlike Kogu poolt määratud eestkostjaks. Mittevaimuliku puhul: vaimulikuks pühitsemise keeld. Vaimuliku puhul: väljaarvamine. Linnakodanike ja kaupmeeste puhul: keeld osaleda linna hääletamistel või olla valitud ametlikele või linnavõimuga seotud ametitele. Kõikide teiste seisuste kodanikud: keeld osaleda linna hääletamistel või olla valitud ametlikele või linnavõimuga seotud ametitele.

Analoogne õigusnorm tsaarina ja perekonnaliikmete kaitseks oli sätestatud NS art-s 248, mis karistas solvavate teoste koostamise ja levitamise eest või suuliste solvangute eest. Karistus selliste süütegude eest tulenes aga NS art-st 245. Sellest võib teha järelduse, et tegelikult peeti tsaarina ja perekonnaliikmete solvamist sama raskeks süüteks kui tsaari solvamist. Eraldatud õigusnormid viitavad aga NS-i kasuistlikkusele, sest tegelikult oleks olnud mõistlik reguleerida NS art-tes 245 ja 248 ühes õigusnormis.

1885. aasta NS art-te 245 ja 248 karistused erinesid tunduvalt 1845. aasta NS-ist, kus vastavate artiklid (NS art-d 267 ja 270) puhul olid karistused tunduvalt raskemad. Oluline on see, et alates 1866. aasta NS-i redaktsioonist oli keelatud ihunuhtluse rakendamine. Samuti puudus uuemas sättes viide kergendavatele ja raskendavatele asjaoludele, mis võisid karistuse määra mõjutada. Lisaks olid muutunud karistuste pikkused. Alates 1866. aastast olid NS-is ette nähtud karistused lühemad. Sellised karistusõiguslikud muutused viitavad sellele, et NS-i siseselt toimusid mitmed olulised muudatused juba NS-i kehtivusaja jooksul, mille tagajärjel muutus NS vähesel määral liberaalsemaks ja leebemaks karistuste määramisel.

NS sisaldas eraldi koosseisu, mis käis tsaari portreede, kujude, büstide või kujutiste kohta. NS art 246 lg 1 alusel oli võimalik karistada kõikide seisuslike õiguste äravõtmisega ja 6-8 aastaks tehasesse sunnitööle saatmisega isikut, kes ütles tsaari kohta solvavaid sõnu eesmärgiga rikkuda või hävitada avalikus kohas olnud portreed, kuju, büsti või teisi kujutisi. NS art 246 lg 2 alusel oli võimalik karistada isikut türmiga 2-8 kuud või arestiga 7 päeva kuni 3 kuud juhul, kui solvavad sõnad olid öeldud alkoholijoobes. Alates 1863. aastast oli NS art 246 täiendatud kolmanda lõikega, mis nägi ette kindlusvanglasse saatmise 8 kuuks kuni 1 aastaks ja 4 kuuks, kui isik ütles solvavaid sõnu tsaari kohta, kuid solvangu eesmärk ei olnud tekitada lugupidamatust tsaari vastu. Analüüsitava koosseisu puhul oli oluline, et oleks olnud tuvastatud tahtlus, mis pidi olema suunatud tsaari solvamisele, mitte lugupidamatuse tekitamisele. Samuti on oluline rõhutada seda, et juhul kui portreed, kujud, büstid või muud kujud hävitati või neid rikuti, siis koosseis oli täidetud ainult sellisel juhul, kui need kujud seisid avalikus kohas.⁷³ Siinkohal oleks oluline välja tuua see, et kui juhuslikult isik rikkus enda kodus asuvat tsaari kuju, siis selline tegu polnud kriminaliseeritud ja selle eest ei olnud saanud isikut vastutusele võtta. Tõenäoliselt võib eeldada, et avalikus kohas seisvate kujude rikkumise või hävitamise puhul peeti oluliseks selle teo mõju selle teo pealtnägijatele. See võis õhutada rikkumistele ka teisi inimesi ja tekitada sellega omakorda riigi turvalisuse langemise.

⁷³ Л. А. Белявский, А. Л. Рубиновский, lk 85.

NS art-tes 245-246 ettenähtud kuritegude pealtnägija, kes ei takistanud kurjategijat ega teavitanud toimepandud kuriteost võimuesindajat, oli samuti toime pannud kuriteo. Selline koosseis oli sätestatud NS art-s 247 ja sellisel juhul oli karistusena ette nähtud arest 1-7 päeva. Sellise koosseisuga rõhutati Vene riigi alamate kohustust olla riigile truu ja kohusetundlik kurjategijate väljaandja. Võrreldes 1845. aasta NS-le omaseid rangeid karistusi 1885. aasta NS-is ettenähtud karistustega on näha väga suurt muutust karistuse määras, kuna esimese väljaande ajal oli võimalik eelmainitud süüteo toimepanijat karistada arestiga 3 nädalat kuni 3 kuud ja seda võisid mõjutada kergendavad ja raskendavad asjaolud. Sellise karistumäära vähendamise kohustati kodanikke jätkuvalt teatama ametnikele toimepandud süütegudest, kuid ettenähtud karistusel oli pigem šokivangistuse või hirmutamise eesmärk.

NS art-tele 245 ja 248 täpset vastet UNS-ist ei leia, kuid analoogseid sätteid on päris mitu. UNS nägi sarnaselt NS-le ette solvamise mitut astet. Erinevalt aga NS-ist jagas UNS süüteod eesmärgipõhiselt. UNS art 103 lg 1 järgi oli karistatav tsaari, tsaarina või troonipärija solvamine ja ähvardamine nii suuliselt kui ka kirjalikult, kui isiku eesmärgiks oli levitada lugupidamatust. Tegu oli karistatav ka juhul, kui levitati või avalikus kohas näidati solvavaid pilte või teoseid. Karistus sellise süüteo puhul oli sunnitöö kuni 8 aastat. UNS art 103 lg 2 sätestas suulise solvamise, ähvardamise või kirumise, mis oli toime pandud tunnistajate juuresolekul, avalikult või teoste ja piltide levitamisega, kui eesmärgiks polnud alustada tsaari, tsaarina või troonipärija suhtes lugupidamatust. Seega oli olulisel kohal kurjategija teo eesmärk. UNS art 103 lg 1 puhul oli oluline tuvastada tahtlikkus ja „eriline eesmärk“ ehk siis pidi kindlaks tegema selle, et isik tegutses tahtlikult ja tema eesmärk oli tsaari, tsaarina ja troonipärija suhtes lugupidamatuse levitamine.⁷⁴ Kui kurjategija teos sellist eesmärki ei tuvastatud, siis tuli teda karistada art 103 lg 2 alusel kindlusvangistusega. Kõige kergem karistus oli võimalik mõista isikule, kes pani art-s 103 lg-s 1 sätestatud kuriteo toime teadmatusel, rumalusest või alkoholijoobes. Sellisel juhul oli UNS art 103 lg 3 alusel võimaliku karistusena ette nähtud arest.

UNS-i järgi omas alkoholijoove väga suurt tähtsust karistuse määramisel. N. S. Tagantsev on pööranud alkoholijoobe palju tähelepanu ja selgitanud, et alkoholi tarvitamine võib muuta isiku füüsilisi ja vaimseid võimeid. Karistusõiguslikult peeti alkoholi tarvitamist üheks kergendavaks asjaoluks sarnaselt psüühiliste kõrvalekaldumistega.⁷⁵ Samas oli aga oluline tuvastada, mis eesmärgil isik alkoholi tarvitas. Kui isiku plaan seisnes kuriteo

⁷⁴ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22. марта 1903 г, lk 191.

⁷⁵ Vt lähemalt Н. С Таганцев. Русское уголовное право, lk 462-470.

toimepanemises alkoholijoores, et hiljem taotleda kergemat karistust, siis ei arvestatud alkoholijoores kergendava asjaoluna, kuna alkoholi tarvitati kuritegelikult eesmärgil.⁷⁶

UNS-i art-ile 103 on väga sarnane UNS art 104 lg 1, mille alusel karistati solvava või ähvardava teose või pildi koostamise eest eesmärgiga teoseid või pilte avalikult näidata, kui sellist avalikku näitamist ei järgnenud. Koosseis oli täidetud juhul, kui solvati või ähvardati kas tsaari, tsaarinnat või troonipärijat. UNS art 104 lg 2 alusel karistati lõikes 1 sätestatud eesmärgil lõikes 1 sätestatud teoste levitamise, hoidmise või välismaalt toomise eest, kui levitamine või avalik näitamine ei järgnenud. Kuna art-s 104 sätestatud kuritegu pidi olema ainult ettevalmistus levitamiseks, siis tuli igal juhul eraldi tuvastada süüdlase tahet levitada selliseid materjale. Samas ei olnud tähtsust, mis põhjusel isik soovis selliste materjalide levitamist. Seega polnud koosseisuliseks asjaoluks see, kas isik tegutses sooviga levitada teistsuguse riigikorra ideed, soovist solvata tsaari või tegutses ta omakasu pärast.⁷⁷

Eraldi on vaja rõhutada UNS art 106 ja art 103 tihedat seotust. Nimelt kui UNS art 103 alusel oli kaitstud tsaari, tsaarina ja troonipärija õigushüved, siis UNS art 106 alusel olid kaitstud ka teiste tsaari perekonnaliikmete õigushüved. UNS art 106 alusel oligi karistatav see, kui UNS art-s 103 nimetatud süütegu pandi toime tsaari perekonnaliikme suhtes. Karistused sõltusid samuti otseselt sellest, mis vormis süütegu toime pandi. Kui süütegu oli analoogne UNS art 103 lg-s 1 sätestatule, siis oli karistusena ette nähtud asumisele saatmine, kui art 103 lg-s 2 sätestatu, siis kindlusesse saatmine kuni 3 aastaks ja kui art 103 lg-s 3 sätestatu, siis arest kuni 3 kuud.

UNS-is oli surnute mälestuse solvamine karistatav ainult juhul, kui sellega solvati elavaid isikuid. Siiski oli UNS-i lisandunud surnud tsaari mälestuse teotamine, mis oli sätestatud UNS art-s 107. UNS art 107 lg 1 alusel oli võimalik karistada isikut, kes teotas surnud tsaari, tsaari surnud vanemaid või tsaari eelkäija mälestust, kui selline teotamine oli toime pandud avalikus kohas, või kirjalike teoste avalikustamise kaudu. Mälestuse solvamine oli samuti raske süütegu, mille eest karistati kindlusvangistusega kuni kolmeks aastaks. UNS art 107 lg 2 karistas sama süüteo eest, kui see oli toime pandud rumalusest, teadmatusest või alkoholijoores ning sellisel juhul oli karistus kuni 3-kuune arest. Karistatav oli nii lihtsalt teotamine kui ka häbistavate asjaolude avalikustamine.⁷⁸ Surnud tsaari mälestuse austamine polnud midagi uut Vene karistusõiguses, ehkki NS-is sellist õigusnormi ei olnud. Seega võib öelda, et UNS võttis üle õigusnormi veelgi vanemast ajaperioodist kui NS. Suure

⁷⁶ *ibidem*, lk 470.

⁷⁷ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22. марта 1903 г, lk 193.

⁷⁸ *ibidem*, lk 195.

tõenäosusega oli õigusnorm üle võetud Katariina I poolt 30. jaanuaril 1727. aastal välja antud ukaasist⁷⁹, mille alusel oli surmanuhtlusega karistatav igasugune solvang tsaarina, tema perekonna või tsaari mälestuse vastu.

Kokkuvõtvalt on võimalik öelda, et tsaari ja tema perekonnaliikmete solvamine oli jätkuvalt oli nii NS-i kui ka UNS-i ajal raske riigivastane süütegu olenemata karistusmäärades toimunud muudatustest. Kuigi solvamise puhul oli võimalus kergendavale asjaolule nagu alkoholihoove või vaimsed häired, siis sellegipoolest puudub igasugune alus arvamiseks, et tegemist oli kerge üleastumisega, mida oleks saanud karistada rahatrahvi või paaripäevase arestiga.

⁷⁹ ПСЗ, 1. väljaanne, 7. köide - 5004, 30. jaan. 1727.

2.2. Vastuhakk riigivõimule

2.2.1. Mäss

Riigikorra muutmine ja mäss on NS-is ja UNS-is omavahel tihedalt seotud terminid. Enamus õigusnormides on need alternatiivsed koosseisulised asjaolud, kuigi tegelikult on tegemist peaaegu analoogse tegevusega sarnase eesmärgi nimel. Mäss riigivõimu vastu oli sätestatud NS-i 2. jaos ja UNS-i 1. ja 3. jaos. Mõlemas seadustikus on õigusnormid koostatud väga kasuistlikult. Vägivald kui koosseisuline asjaolu mässu puhul ei pidanud olema tingimata füüsiline, vaid võis olla ka vaimne nagu näiteks ähvardamine.⁸⁰

NS art 249 lg 1 alusel võis surmanuhtlusega karistada isikut, kes osales mässus või oli mässule kaasaaitaja. Sama artikli alusel karistati samuti isikut, kes kogus, hoiustas või levitas mässuks vajalikke relvi või esemeid. Õigusnormi teine lause sätestas, et mässuks riigivõimu vastu loetakse vastuhakku või vandenõud tsaari ja riigi vastu, katset kukutada valitsus, muuta riigikorda või muuta troonipärimise korda. Oluline on rõhutada seda, et vastava õigusnormi rakendamiseks oli vajalik, et isikud ei oleks piirdunud kõigest mässu planeerimisega, vaid oleksid juba alustanud mässukatset.⁸¹ NS art 249 lg 2 alusel karistati surmanuhtlusega ka neid isikuid, kes teadsid mässu kavatsemisest ja kellel oli võimalus sellest teavitada, kuid kes ei teinud seda. Seega loeti mitteteatamist samuti raskeks süüteks. Mässu organiseerimise avastamine enne mässu alustamist oli karistatav NS art 250 lg 1 järgi sunnitööle saatmisega kaevandusse 12-15 aastaks või kindlusesse 10-12 aastaks ja kõikide seisuslike õiguste äravõtmisega. NS andis võimaluse karistust vähendada või suurendada olenevalt sellest, mis oli isiku panus mässu planeerimisse. NS art 250 lg 2 alusel oli karistatav selline isikute ühinemine, mille eesmärk tulevikus võis olla mässu organiseerimine või riigikorra kukutamine. Ühinemise hetkel ei pidanud olema tuvastatud ühenduse vägivaldset eesmärki. Sellisel juhul oli võimalik ühenduses osalejat karistada kõikidest seisuslikest õigustest ilmajätmisega ja sunnitööle saatmisega 4-6 aastaks või asumisele saatmisega Siberisse või parandusmajja saatmisega NS art 31⁸² ühe astme alusel. Parandusmajja saatmise puhul oli NS art-s 31 sätestatud viis erinevat astet ja siin andis NS kohtule diskretsiooniotsuse valida karistuse aste. Üldiselt oli NS karistuste osas väga konkreetne ja sellist diskretsiooniõigust

⁸⁰ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 39.

⁸¹ *ibidem*, lk 34.

⁸² Parandusmajja saatmine toimus vastavalt isiku süüle ja järgnevatel astmetel alusel: I aste alusel 3,5-4 aastaks, II aste alusel 3-3,5 aastat, III aste alusel 2,5-3 aastat, IV aste alusel 1,5-2,5 aastat, V aste alusel 1-1,5 aastat.

kohtule ei jäetud, seega tegemist oli suhteliselt erandliku olukorraga. Õigusdoktriinis levis seisukoht mässus osalevate inimeste hulga kohta. Nimelt sai tegemist olla mässuga ainult juhul, kui tegemist oli „paljude inimestega“. Paljude inimeste all oli mõeldud vähemalt üheksat isikut, kes kooskõlastatult tegutsesid.⁸³

Analoogne süütegu oli sätestatud UNS art-s 100 lg-tes 1-3, mida on seoses UNS-i paigutusega analüüsitud alapeatükis 2.1.1. Käesoleval juhul tuleb tõdeda, et UNS ei olnud sugugi humaansem kui seda oli NS, kuna mõlemad seadustikud kasutasid surmanuhtlust. V. V. Jesipov leiab, et mässuna olid kvalifitseeritavad ka UNS art-s 134 lg-s 1 sätestatud koosseisud:

- 1) isik esitas ennast Vene tsaari elava või surnud perekonnaliikmena;
- 2) Vene tsaari poolt volitatud isikuna;
- 3) levitas tahtlikult valejutte seoses muudatustega Vene riigi seadustes, korras või troonipärimises, või tsaari või tema troonipärija surmast, või tsaari loobumisest troonist või troonipärija loobumisest troonist.⁸⁴

Selliste süütegude puhul oli karistuseks ette nähtud parandusmajja saatmine. UNS art 134 lg 2 puhul oli tegemist erikoosseisuga, mille alusel oli võimalik isikut karistada sunnitööga kuni kaheksaks aastaks juhul, kui lg-s 1 sätestatud tegevus või kuulujutud ähvardasid sõjaväelaste või rahva turvatunnet.

UNS-is oli riigivastase süüteona karistatav avalik kogunemine. Avalikul kogunemisel olid erinevad „raskusastmed“, mis olid sätestatud UNS-i erinevates artiklites. UNS art 120 lg 1 alusel oli karistatav arestiga kuni 3 kuud avaliku kogunemise mittelõpetamine, kui politsei oli selleks vastava korralduse andnud. UNS art 120 lg 2 alusel oli arestiga karistatav see, kui avalikku kogunemist ei lõpetatud pärast teist korraldust ja politsei kutsus laialisaatmiseks abivägesid ning UNS art 120 lg 3 alusel oli türmiga võimalik karistada isikuid, kes ei lõpetanud pärast korraldust kogunemist ning kui laialisaatmiseks olid kohale kutsutud relvastatud jõud. Isikut, kes aga õhutas politsei korraldustele mitte alluma, karistati raskemalt. Nimelt juhul, kui tegemist oli UNS art 120 lg-s 1 sätestatud juhuga, siis oli ette nähtud arest, lg-s 2 sätestatud juhul türm ja lg-s 3 juhul türm vähemalt 6 kuud. UNS art-s 120 sätestatud koosseisu puhul ei olnud vajalik tuvastada, mis eesmärgil kogunemine oli toimunud. Siiski juhul, kui oli tuvastatud, et kogunemisel oli mässumeelne eesmärk, siis selle jaoks oli eraldi koosseis UNS art-s 121 lg-s 1. Sellisel juhul pidi avaliku kogunemise puhul olema tuvastatud

⁸³ А. Лохвицкий, lk 349.

⁸⁴ В. В. Есипов, lk 53.

see, et kogunemise eesmärgiks oli näidata riigivõimu lugupidamatust, valitsuse või õigusjärgluse hukkamõistmist, mässule või reetmisele kaasaelamist või oli kogunemise eesmärk valitsuse vägivaldne kukutamine. Karistus oli sellisel juhul kindlusvangistus kuni 3 aastat või türmi saatmine. UNS art 121 lg 2 puhul oli võimalik kindlusvangistuse või türmiga vähemalt 6 kuud karistada isikut, kes sellisele kogunemisele õhutas või kes oli sellise kogunemise juht. Lisaks oli UNS art-s 121 lg-s 3 eraldi sätestatud olukord, kus sellise kogunemise laialiajamiseks oli kutsutud relvastatud jõud, kuid kogunemist ei lõpetatud pärast vastavat korraldust. Sellisel juhul oli ette nähtud karistusena asumisele või parandusmajja saatmine.

UNS art-te 120 ja 121 omavaheline erinevus seisnes selles, et UNS art 120 puhul ei pidanud avaliku kogunemise käigus olema toime pandud mingeid ebaseaduslikke tegevusi, vaid koosseisuline asjaolu oli politseikorralduse täitmata jätmine. UNS art 121 puhul olid aga vajalik tuvastada kogunemise eesmärk. Üldiselt võis öelda, et kogunemise eesmärk oli poliitiline, kuid seda võis jagada ka kolme kategooriasse:

- 1) riigikorra kritiseerimine ja halvustamine;
- 2) kaasaelamine riigivastastele süütegudele;
- 3) kaasaelamine riigikorra kukutajatele.⁸⁵

UNS art 122 lg 1 alusel oli samuti karistatav ka avalikus kogunemises osalemine:

1) kui käituti vägivaldselt, varastati või rikuti võõrast vara, tungiti võõrasse elukohta või ruumi või sellise tegevuse katse, kui see toimus usklikel, rahvuslikel või seisislikel põhjusel või avalikku rahu rikkuvate juttude tõttu;

2) kui hakati vastu UNS art 142⁸⁶ või 145⁸⁷ alusel.

Kui üks punktidest oli täidetud, võis isikut karistada parandusmajja saatmisega. UNS art 122 lg 2 nägi eraldi ette koosseisu sellise kogunemise korraldaja või õhutaja või isiku jaoks, kes

⁸⁵ П. Н. Малянтович, Н. К. Муравьев, lk 182-183.

⁸⁶ Vastuhakku ametiisikule või eraisikule, kui vastuhaku eesmärgiks on takistada seaduse või korra täitmist, karistatakse türmiga.

Kui vastuhakk pannakse toime mitme inimese, kuid mitte ühtse grupeeringu poolt ja kui isik kasutab vastuhaku puhul relva, karistatakse parandusmajja saatmisega.

Sama karistus mõistetakse isikule, kes on raudtee-, sadama- või maanteejuht, või ükskõik kellele, kellest sõltub raudtee, sadama või maantee turvalisus.

⁸⁷ Vägivaldset vastuhakku ametiisikule karistatakse türmiga.

Kui vastuhakk pannakse toime mitme inimese poolt, kuid mitte ühtse grupeeringu poolt ja kui isik kasutab vastuhaku puhul relva, karistatakse parandusmajja saatmisega kuni kolmeks aastaks.

Kuriteokatse on karistatav.

kogunemise ajal kasutas relva. Sellisel juhul oli ette nähtud parandusmajja saatmine vähemalt kolmeks aastaks.

Tunduvalt raskemad olid UNS art 123 lg 1 p-des 1-4 ette nähtud süüteoosseisud. UNS art 123 lg 1 sätestas, et isikut, kes tegutses ühendatud vägede abiga ja kes täitis p-des 1-4 sätestatud osseisu, võis karistada sunnitööle saatmisega kuni kaheksaks aastaks. Võimalikud osseisud olid järgmised:

1) vägivaldne vastuhakk relvastatud jõududele, kes olid andnud korralduse kogunemine lõpetada või kui korraldati vägivaldne kallaletung auvahtkonnale või vahtkonnamehele;

2) sõjaväe relvalao, relva- või varustustehase, kindlustatud koha, sõjalaeva, raudtee, riikliku telegraafi, müntimiskoja, riigikassa, riigi või valitsuse loal loodud krediitiasutuse enda võimu alla võtmine, röövimine või purustamine;

3) valvurite vastu vägivalda kasutamine või kinnipidamiskoha purustamine, mille tagajärjel vahialused põgenesid;

4) lõhkeaine kasutamine vägivaldatoimingute ajal.

Eraldi karistati erakorralise sunnitööga sellise kogunemise korraldajat, õhutajat või kihutajat ja isikut, kes õhutas kasutama relvi ja lõhkeaineid.

UNS sisaldas tunduvalt suuremal määral erinevaid mässu reguleerivaid osseise. See võis tuleneda karistuspoliitilisest vajadusest, mille tingisid revolutsioonilised liikumised. Kuigi NS sisaldas samamoodi mässu reguleerivaid sätteid, siis NS-i puhul võis rääkida pigem mässu üldnormist. Seoses sellega on võimalik asuda seisukohale, et UNS-is sisalduvad mässu reguleerivad õigusnormid olid kasuistlikult koostatud. Selline järeldus kukutab üldiselt levinud arvamuse selle kohta, et UNS oli vähemkasuistlikum kui NS.

2.2.2. Mässule õhutava materjali levitamine

NS-i alusel oli karistatav mässule ja riigivõimule mittealumisele ärgitavate materjalide levitamine. Selline kuritegu polnud siiski võrreldav mässu organiseerimisega, kuid oli sellegipoolest raskelt karistatav. 1885. aasta NS sisaldas mässule õhutavate süütegude osseise peale riigivastaste süütegude veel ka teistes artiklites – 274, 275, 932, 938, 1035 ja

1036. Eelmainitud artikleid loeti karistusõiguslikult avaliku korra rikkumisteks ja neid ei ole käesolevas töös analüüsitud. Analüüsis on käsitletud ainult riigivastaste süütegude peatükis sisalduvaid õigusnorme.

Mässule õhutamine võis erineda nii eesmärgi kui ka toimepaneku viisi poolest ning nendest koosseisulistest asjaoludest tulenevalt tuli ka vastav süütegu kvalifitseerida.⁸⁸ NS art 251 lg 1 alusel oli võimalik karistada isikut, kes levitas kirjalikke või trükituid kuulutusi, teoseid või pilte, kui sellise tegevuse eesmärk oli ärgitada mässule või riigivõimule mitteallumisele. Karistus oli sellisel juhul kõikide seisuslike õiguste äravõtmine ja sunnitööle saatmine kindlusesse 8-10 aastaks. Sama karistus oli võimalik määrata NS art 251 lg 2 alusel isikule, kes pahatahtlikult levitas mässule ja riigivõimule mitteallumist õhutavaid teoseid, osales sellises kuriteos või pidas pahatahtlikkusest avalikult kõnesid, kus õhutas mässule või riigivõimule mitteallumisele. Oluline on välja tuua see, et NS art-s 251 lg-s 2 järgi ei pidanud tuvastama, kas isik tegutses soovist ärgitada teisi kodanikke riigivastasele tegevusele. Sellegipoolest oli aga nii eesmärgipärase käitumise kui ka lihtsalt pahatahtlikkuse puhul karistus samasugune. Samuti sisaldas NS art 251 lg-t 3, mille alusel oli võimalik karistada isikut, kes koostas, näitas või kuulutas NS art-s 251 lg-s 1 nimetatud teoseid, kuid kelle tegevuses polnud tuvastatud pahatahtlikkust. Sellisel juhul karistati isikut mässu algatamise katse eest kindlusvangistusega alates 1 aastast 4 kuust kuni 2 aasta 8 kuuni ja mõningate seisuslike õiguste äravõtmisega NS art 50 alusel⁸⁹. NS art 251 lg 4 alusel karistati isikut, kes omas kuulutusi, teoseid või pilte, kuid kelle tegevuses pole tuvastatud pahatahtlikku levitamist ja polnud tõendatud, et materjale omati valitsusepoolse nõusoleku alusel. Sellistes olukordades võis kohus mõista karistuseks 7 päeva kuni 3 kuud aresti ja pärast politseikontroll 1-3 aastat.

NS art 251 lg-tele 1-3 analoogsed sätted UNS-is olid sätestatud art-tes 129 ja 130. Valitsev Senat nimetas riigivastasele süüteole õhutavat materjali kuritegelikuks propagandaks.⁹⁰ UNS art 129 alusel karistati isikut, kes luges, esitas avalikus kõnes teoseid või jooniseid või levitas selliseid teoseid või esitas avalikuks väljapanekuks, kui nende

⁸⁸ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 202.

⁸⁹ Kindlusvangistus üks aasta ja neli kuud kuni neli aastat või parandusmajja saatmine kaheksaks kuuks kuni kaheks aastaks koos mõningate seisuslike õiguste ja eeliste kaotusega. Aadlike puhul: keelatud astuda riigi või ühiskonna teenistusse, osaleda hääletamisel ja olla valitud mingisse ametisse, isegi Aadlike Kogu poolt määratud eestkostjaks. Mittevaimuliku puhul: vaimulikuks pühitsemise keeld. Vaimuliku puhul: väljaarvamine. Linnakodanike ja kaupmeeste puhul: keeld osaleda linnavolikogu valimisel või olla valitud ametlikele või linnavõimuga seotud ametitele. Kõikide teiste seisuste kodanikud: keeld osaleda linnavolikogu valimisel või olla valitud ametlikele või linnavõimuga seotud ametitele.

⁹⁰ По делу действительнаго статского советника Леонида Хадскаго и коллежскаго ассесора Артемия Котельникова. 14. марта 1906. года - Решении уголовного кассационнаго департамента Правительствующаго Сената. Сенатская типография, 1906, lk 17.

eesmärk oli õhutada erinevatele riigivastastele tegudele. UNS art 129 loetles kuus punkti, mille alusel oli võimalik tegu kvalifitseerida:

- 1) õhutamine mässule või riigi reetmisele;
- 2) õhutamine riigikorra kukutamisele;
- 3) õhutamine seadusele, määrusele või seaduslikule võimule mitte alluma;
- 4) õhutamine raske kuriteo toimepanemisele, v.a eelnimetatud p 1-3 sätestatud teod;
- 5) ametniku õhutamine sõjaväeliste kohustuste rikkumisele;
- 6) erinevate sotsiaalsete klasside või ülemuste ja alluvate vahelise vaenu õhutamine.

UNS art 129 p-de 1-2 puhul oli karistusena ette nähtud asumisele saatmine, p-de 3-4 puhul parandusmajja saatmine kuni 3 aastaks, p 5 puhul oli ette nähtud parandusmajja saatmine ja p 6 puhul türmi saatmine. Seega oli seadusele mitteallumine UNS-i mõistes märksa kergem kuritegu, olenemata sellest, et tegelikult oli õiguslikule korrale mitteallumine võrreldav mõningal määral mässu või riigikorra kukutamisega. Samuti sisaldas UNS art 129 kaht täiendavat raskendavat punkti:

- 1) süüdlane ärgitas kasutama viisi, mis võis olla ohtlik paljudele inimestele;
- 2) õhutamise tagajärjel pandi toime raske kuritegu.

Kui üks neist tingimustest oli täidetud p-de 1-2 puhul, siis karistus muutus ja isik saadeti sunnitööle kuni kaheksaks aastaks. Kui aga üks raskendavatest asjaoludest oli täidetud p-de 3, 4 ja 6 puhul, siis saadeti parandusmajja tähtajatult. UNS art 129 puhul oli koosseisu täitmiseks vajalik tuvastada, et isik soovis panna toime tegu olenemata teo eesmärgist. Selle all oli mõeldud seda, et isik pidi aru saama sellest, et tema poolt loetud, edastatud või levitatud materjal on seadusega keelatud. Teo tagajärge ei pidanud isik aga ette planeerima ega soovima.⁹¹ Valitsev Senat oli 16. oktoobri 1906. aasta otsuses jõudnud seisukohale, et UNS art-s 129 mainitud teoste puhul ei pea tegemist olema teostega, mida isik on ise koostanud. Koosseis on täidetud ka sellisel juhul, kui tekst on ümber kirjutatud mujalt ja pärast seda avalikustatud. Oluline oli aga tuvastada see, kas isik oli teadlik teksti sisu

⁹¹ *ibidem*.

ebaseaduslikkusest.⁹² Lisaks on oluline välja tuua see, et UNS art 129 lg 3 alusel oli karistatav ka süüteokitse, kuid karistusmäär ja –liik olid lisamata.

NS sisaldas veel ühte analoogset sätet, mis nägi ette karistuse trükitud või kirjutatud teoste koostamise või levitamise või avalike kõnede pidamise eest, kui see otseselt ei õhutanud riigivastasele tegevusele, kuid sundis kahtlema selle puutumatuses, või kui eesmärgiks oli seada kahtluse alla kehtiva valitsusviisi või trooni õigusjärglus. Vastav säte oli NS art 252 lg-s 1. Sellise süüteo puhul oli karistuseks kõikidest seisuslikest õigustest ilmajätmine ja tehasesse sunnitööle saatmine 4-6 aastaks. NS art 252 lg-s 2 oli ette nähtud karistus sama teo eest juhul, kui see oli toime pandud pahatahtlikult. Karistus oli sellegipoolest sama. Samas NS art 252 lg 3 alusel oli teoste koostamine, kui polnud tuvastatud pahatahtlikku levitamist, karistatav kindlustusvangistusega alates 8 kuust kuni 1 aasta 4 kuuni. Samuti oli karistatav NS art 252 lg 4 alusel selliste teoste omamine ilma valitsusepoolse nõusolekuta ja karistuseks oli arest 7 päeva kuni 3 kuud ning pärast politseikontroll 1-3 aastat.

NS art 252¹ oli alates 1880. aastast lisatud õigusnorm, mille puhul oli tegemist kvalifitseeritud koosseisuga. Tegemist oli koosseisuga, mille alusel oli võimalik võtta vastutusele isikut, kes levitas NS art-tes 251 ja 252 nimetatud materjali ja see materjal jõudis sõjaväkke või oli isiku eesmärk levitada materjali sõjaväelaste seas. Sellisel juhul tuli mõista II astme võrra raskem karistus, kui oli üldnormis ette nähtud. Eelmainitud õigusnormi eesmärk oli välistada mässuliikumist ja riigivastastele süütegudele õhutada materjali levitamist Vene sõjaväes. Sellega püüti säilitada kontroll sõjaväe üle ning vältida ülestõuse sõjaväesiseselt. Analoogne säte oli üle toodud ka UNS-i. UNS art 131 lg 1 alusel oli asumisele saatmisega karistatav õpetuste ja otsuste mitteametlik levitamine sõjaväelaste seas, kui sellega õhutati sõjaväelasi rikkuma teenistuskohustusi. UNS art 131 lg 2 sisaldas raskendavate asjaoludena kaks punkti:

- 1) kui õhutati kasutama viisi, mis oli paljudele inimestele ohtlik;
- 2) õhutamise tagajärjel pandi toime raske süütegu.

Kui esines vähemalt üks raskendav asjaolu, siis oli karistusena ette nähtud sunnitöö kuni 8 aastat.

⁹² По делу Валентина Кожевникова. 16. октября 1906. года - Решении уголовного кассационного департамента Правительствующаго Сената. Сенатская типография, 1906, lk 48.

UNS sisaldas veel analoogseid koosseise art-s 130 lg 1. Selle õigusnormi alusel oli võimalik karistada isikut, kes mitteavalikult levitas õpetusi või arvamusi, mis õhutasid:

- 1) mässulisele või reeturlikule tegevusele;
- 2) riigikorra kukutamisele;
- 3) seadusele, määrusele või seaduslikule võimule mitteallumisele;
- 4) raske kuriteo toimepanemisele, v.a punktides 1-3 sätestatud teod.

Selliste õpetuste ja arvamuste levitamise puhul oli oluliseks koosseisuliseks asjaoluks, et need pidid olema levitatud talurahva, sõjaväelaste, tööliste või selliste isikute seas, kes ei osutanud sellistele õpetustele ja arvamustele vastupanu ning kelle õhutamine võis olla ohtlik rahule riigis. Õigusnorm sisaldas suletud nimekirja koosseisulistest asjaoludest. Tegemist on UNS art-le 129 väga sarnase koosseisuga. Karistused olid täpselt samasugused ehk p-de 1-2 puhul asumisele saatmine ja p-de 3-4 puhul parandusmajja saatmine kuni 4 aastaks. Samuti sisaldas UNS art 130 kahte raskendavat asjaolu:

- 1) ärgitati kasutama viisi, mis oli paljudele isikutele ohtlik;
- 2) õhutamise tagajärjel oli toime pandud raske kuritegu.

UNS-i täiendav koosseisuline asjaolu selle kohta, kelle õhutamine oli oluline, et koosseis oleks täidetud, näitab, et tegemist oli õigusnormiga, mis sisaldas detailset nimekirja isikutest, kelle seas peeti õpetuste ja arvamuste levitamist riigile ohtlikuks.

Nii UNS art 129 kui ka 130 puhul oli oluline, et kohus oleks tuvastanud materjalides soovi levitada lugupidamatust ja mässumeelsust ning materjalide sisu pidi olema solvav ja hukkamõistev.⁹³ UNS-i art-tes 129 ja 130 mainitud materjalide või suulise informatsiooni levitamist võis karistusõiguslikult kvalifitseerida mõningal juhul kihutamisenä. Seda põhjusel, et isik, kes levitas mässumeelsust ja pahameelt, tegutses selle nimel, et suuremad rahvahulgad hakkaksid tegutsema riigi vastu. Õhutamise puhul oli võimalik isik vastutusele võtta UNS art-tes 129 ja 130 sätestatud, olenemata sellest, kas isikuteni, kelleni jõudis õhutatav materjal, panid süüteo toime või mitte.⁹⁴ Õhutamise ja kihutamise puhul oli erinevus see, et õhutamine oli suunatud määratlemata isikutele, keda õhutaja ei pruugi tunda ega isegi näha, samas kui kihutamine oli alati suunatud konkreetsele isiku(te)le. Karistusõiguslikult seisnes erinevus ka

⁹³ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 207.

⁹⁴ *ibidem*, lk 208.

teo lõpptulemuses. Õhutamise puhul ei pea sellele järgnema tagajärg, samas kihutamise eest on võimalik isik vastutusele võtta vaid juhul, kui kihutamise tagajärjel pandi süütegu toime.⁹⁵

Suurte rahvahulkade õhutamine mingile tegevusele on ohtlik ja ettearvamatu, kuna ei ole võimalik kindlalt ette näha, kuidas rahvamass tegutsema hakkab. Tõenäoliselt oli UNS-i eesmärk kaitsta riiki selle eest, et madalamast sotsiaalsest klassist isikud ei alustaks organiseeritud riigivastast tegevust. UNS art-te 129 ja 130 puhul oli täiendavalt lisatud, et ka selliste tegude katsed olid karistatavad, kuid karistusmäär oli jäetud märkimata.

Eraldi peaks veel välja tooma täiesti uue riigivastase süüteo, mida NS-is ei olnud. UNS art 128 alusel oli võimalik asumisele saata isikut, kes käitus kõrgema võimu suhtes ebaviisakalt või lausus seaduse või trooni pärimise kohta solvanguid suuliselt, kirjalikult, avalikult, kõnes või tekstis või avalikult väljapanduna või piltides. Käesoleva artikli puhul on oluline rõhutada, et kõrgema võimu puhul ei räägitud siiski mitte tsaari, vaid riigikorra solvamisest. Siia alla kuuluvad riigivalitsemise, seaduse ja ka troonipärimise kritiseerimine.⁹⁶

Samuti nägi UNS täiendavalt ette sellise koosseisu, mida oli võimalik rakendada juhul, kui tegu lõpuni ei viidud. Nimelt UNS art 132 p 1 alusel oli võimalik karistada isikut kindlusesse saatmisega kuni kolmeks aastaks, kui isik koostas eesmärgiga levitada või avalikult välja panna UNS art-tes 128 või 129 sätestatud teosed või pildid, kuid selline levitamine või avalik väljapanek ei järgnenud. Sama karistus oli ette nähtud UNS art 132 p 2 alusel, kui UNS art 132 p-s 1 sätestatud teoseid ja pilte paljundati, hoiti ja transporditi välisriiki, kuid teoste levitamist või avalikku väljapanekut ei järgnenud. Kuna UNS art-s 132 puhul oli tegemist koosseisuga, mis seisnes ettevalmistavas tegevuses, siis oli kohustuslik välja selgitada see, kas tegemist oli eesmärgipärase käitumisega ja kas isik soovis valminud materjale levitada.⁹⁷ Seega põhimõtteliselt võib näha UNS-i art-s 132 kuriteokatse koosseisu. Kuigi UNS-i art-d 129 ja 130 sisaldavad samamoodi viidet sellele, et süüteokatse oli karistatav, siis tegelikkuses puudus nendes sätetes karistusmäär. Seega oli teatud olukordades võimalik, et kohaldataks UNS-i art 132. Juhul, kui aga kohus rakendas UNS art 129 või 130 sätestatud kuriteokatset, siis karistuse puudumise tõttu võib eeldada, et isikut võis karistada sarnaselt lõpuleviidud teoga.

⁹⁵ П. Н. Малянтович, Н. К. Муравьев, lk 222.

⁹⁶ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22 марта 1903 г, lk 488.

⁹⁷ *ibidem*, lk 513.

2.2.3. Revolutsioonilised ühendused

Ühenduse puhul on tegemist mitmest isikust koosneva liiduga, keda ühendavad mingisugused ühesugused huvid. V. D. Spasovitš oli seisukohal, et revolutsiooniliseks ühenduseks ei saa pidada omavahelist suhtlust, mille käigus vahetatakse mõtteid, emotsioone või teenuseid. Salajane ühendus on „elav osake“, mis võtab vastu informatsiooni ja seda töödeldes, mõjutab sellega ühiskonda. See on püsiv liit, mille eesmärk on levitada poliitilist propagandat ja ideid, mille vastuvõtmise tagajärjel võib alata mäss või riigikorra kukutamine.⁹⁸

Alates 1906. aastast hakkas UNS-is kehtima lisaks artiklid 124-126.⁹⁹ UNS art 124 lg 1 alusel oli karistatav sellise ühenduse loomine või juhtimine, kui see oli vastuolus seadustega. Sellise süüteo eest oli karistusena ette nähtud arest kuni 3 kuud või rahatrahv kuni 300 rubla. Vastav süütegu oli sätestatud UNS art 124 lg 2 p-des 1-4:

1) ühenduse eesmärgid olid karistusseadustikuga keelatud või olid vastuolus kõlblusega või ähvardasid rahu või turvalisust;

2) ühendus on kahtlusteta seotud poliitiliste eesmärkidega või kui ühendust juhitakse väljaspoolt riiki;

3) ühendus ei ole lubatud, on keelatud või ühenduse tegevus on lõpetatud;

4) ühendus rakendab erimeetmeid enda eksistentsi, eesmärkide või juhtivate isikute varjamiseks.

Kõikide punktide puhul oli karistusena ette nähtud kindlusvangistus kuni 1 aasta või türmi saatmine.

Seoses ühenduse juhtimisega on oluline välja tuua ka sellises ühenduses osalemise kohta käivad õigusnormid. UNS art 125 puhul oli tegemist õigusnormiga, mis karistas ühenduses osalemise eest, kui olid täidetud teatud eeldused ühenduse eesmärgi osas:

1) ühenduse eesmärk oli seaduse või määruse mittejärgimine või vastuhakule ärgitamine;

2) ühenduse eesmärk oli erinevate ühiskonnaklasside omavahelise vaenu õhutamine, või ülemuste ja alluvate vahelise vaenu õhutamine;

⁹⁸ В. Д. Спасович. Сочинения: Судебные речи (1875-1882). Санкт-Петербург, 1894, lk 140-141.

⁹⁹ ПСЗ, 3. väljaanne, 26. köide, 1. osa - 27479, 4. märts 1906.

3) ühenduse eesmärk oli UNS art 367¹⁰⁰ nimetatud isikuteõhutamise mässule.

Punktide 2 ja 3 puhul on oluline välja tuua nende spetsiifiline suunatus tööliklassile. Selline suhtumine tööliklassi näitab, et tööliklassi puhul eeldati suuremat mõjutatavust, mis võisid tuua riigile tunduvalt raskemad tagajärjed kui kõrgemate sotsiaalsete klasside poolt väljendatud vastuhakud. UNS art 125 p-de 1-3 puhul oli karistusena ette nähtud parandusmajja või kindlusesse saatmine.

UNS art 126 lg 1 alusel oli ette nähtud karituseks sunnitöö kuni 8 aastat või asumisele saatmine, kui isik osales sellise ühenduse tegevuses, mille eesmärk oli riigikorra kukutamine või raskete kuritegude toimepanemine lõhkeseadeldistega. Eraldi oli UNS art 126 lg-s 2 ette nähtud erakorraline sunnitöö sellisel juhul, kui sellisel ühendusel oli juba eelnevalt valduses olnud lõhkeseadeldisi.

Võrreldes UNS art 124, mille alusel karistati ühenduse juhtijat ja UNS art 125-126, mille alusel karistati ühenduses osalejat, on näha, et ühenduse juhtimist ei peetud sama raskeks süüteks kui sellises ühenduses osalemine. Samas on aga loogiline eeldada, et isik, kes juhtis sellist ühendust oli tegelikult õhutaja (või olenevalt olukorrast kihutaja) süütegudele ja seega omas väga suurt rolli kuritegude planeerimisel ja toimepanekul. Madalamad karistusmäärad aga viitavad hoopiski teistsugusele karistusõiguslikele seisukohtadele.

UNS art 124-126 on tihedalt seotud UNS art 127 lg 1, mille alusel karistati isikut, kes lubas keelatud ühendusel läbi viia koosolekuid, võimaldades ruume või teisi kohti. Sellisel juhul karistati isikut sarnaselt ühenduses osalejale. UNS art 127 lg 2 alusel oli võimalik kergendada ühenduses osaleja karistust, kes teavitas ühenduse olemasolust. Sellisel juhul oli võimalik karistust kergendada UNS art 53¹⁰¹ alusel või jätta üldse karistamata. UNS art 53 puhul on oluline välja tuua see, et see hakkas kehtima alles 1906. aastal, kuid art 127 hakkas kehtima 1904. aastal. Seega oli teatud ajaperioodil selline olukord, kus seadusesäte küll viitas üldnormile, kuid tegelikult polnud see veel jõustunud.

¹⁰⁰ Tehase-, vabriku-, kaevanduse-, raudtee-, sadama- või teiste sarnaste asutuste töötajaid, kelle töö lõpetamine mõjub negatiivselt kohalikule elanikkonnale, kes kooskõlastatult lõpetavad töö eest eesmärgiga nõuda palgatõusu või teiste töötingimuste muutust, karistatakse türmiga kuni 6 kuud.

Kui töötajad rikkusid sellise töökatkestuse ajal ettevõtte vara ning kui sellise kuriteo eest ei ole ette nähtud raskemat karistust, karistatakse türmiga.

Töö katkestaja, kes jätkab tööd ettevõtte nõudmisel, vabastatakse karitusest.

¹⁰¹ UNS art 53 alusel oli karistust võimalik kergendada järgnevalt: surmanuhtluse asemel tähtajatu või 10-15 aastane sunnitöö; tähtajatu sunnitöö eest tähtajaline sunnitöö; tähtajalise sunnitöö asemel parandusmajja saatmine; asumisele saatmise asemel kindlusvangistus alates 1 aastast; parandusmaja asemel türmi saatmine; türmi asemel arest. Raskete riigivastaste süütegude eest (art-d 100-103, 105, 108, 110, 126, 130) oli sunnitöö asemel võimalik määrata karituseks ainult asumisele saatmine.

Poliitiliste ühenduste peatükis on samuti asjakohane välja tuua UNS art 108 sätestatud kuritegu, mille alusel oli asumisele saatmisega karistatav Vene riigi alama osalemine ühenduses, mille eesmärgiks oli UNS art-s 108 sätestatud riigi reetmine. Täpsemalt on sellest õigusnormist kirjutatud järgmises peatükis, mis käsitleb riigireetmise süüteo koosseise.

Keelatud poliitiliste ühenduste tegevus oli seega olenevalt ühenduse eesmärgist erinevalt karistatav. Koosseisulise asjaoluna oli vaja tuvastada, mis oli ühenduse üldine eesmärk ja plaan ning milliseid tegevusi oli eesmärgi täitmiseks tehtud. Poliitiliste ühenduste osas ei ole võimalik teha NS-i ja UNS-i omavahelist võrdlust, kuna NS ei sisaldanud poliitiliste ühenduste kohta käivaid õigusnorme. Seega olid poliitiliste ühenduste kohta käivad sätted UNS-is uued ning tingitud 19. sajandil alanud revolutsioonilistest liikumistest Tsaari-Venemaal. Seoses pingelise olukorraga, vajab riik konkreetseid õigusnorme, mis käsitleksid poliitilisi ühendusi.

Kuna loodavad ühendused ei pruukinud olla eranditult revolutsiooniliste eesmärkidega, siis 4. märtsi 1906. aasta „Ühingute ja liitude ajutiste reeglite“¹⁰² (*О временных правилах об обществах и союзах*) 4. punkti alusel olid lubatud järgnevad ühendused:

- 1) ühendused, mis on loodud religioossetel eesmärkidel;
- 2) ühendused, mille eesmärk oli edendada haridust.

Seega tuli UNS-i rakendamisel võtta kindlasti arvesse ajutistes reeglites sätestatud.

¹⁰² ПСЗ, 3. väljaanne, 26. köide, 1.osa – 27479, 4. märts 1906.

2.3. Riigi reetmine ja Tsaari-Venemaaga sõbralikes suhetes riikide vastu suunatud tegevus

2.3.1. Riigi reetmine

Riigivastane kuritegevus on kõige ohtlikum sotsiaalse patoloogia liik, mis on arenenud läbi mitme etapi. Algselt oli riigivastane tegevus peamiselt riigisisene mäss, kuid hiljem leidsid mitmed õigusteadlased, et riigivastasel tegevusel on tunduvalt enam liike. Üheks selliseks loeti ka riigi välisturvalisuse vähendamist. Sellisel juhul läks tsaari alam üle vaenlase poolele ja tegutses vaenlase huvides.¹⁰³ Riigi reetmise puhul oli tegemist süütegudega, mis olid suunatud riigist väljapoole. Riigireetmine kujutas endast riigi iseseisvuse ja turvalisuse vähendamist välisriikide silmis. Selline süütegu võis olla toime pandud nii algselt heatahtlikult meelestatud välisriigi või ka pahatahtliku „vaenlase“ huvides.¹⁰⁴

Riigi reetmine oli sätestatud NS-is art-tes 253-255. NS art 253 puhul oli tegemist üksikasjaliku loeteluga, mis punktidenä tõi välja, milliseid tegusid loetakse reeturlikeks. Riigi reetmiseks loeti:

- 1) Vene riigi või riigi mingi osa reetmist teise valitseja või valitsuse kasuks;
- 2) Vene riigi kodaniku poolt välisriigi õhutamist sõjale või teistele ebasõbralikele tegevustele Vene riigi vastu, või Vene riigisaladuste avalikustamist välisriigile;
- 3) sõja ajal vaenlase aitamist või toetamist sõja- või teistes vaenulikes tegevustes Vene riigi või Vene riigi liitlaste vastu tegevuse või soovitusena; riigisaladuse või muu informatsiooni avaldamist; Vene riigi või selle liitlaste relvastumise takistamist; vaenlasele linna, kindluse või teise kindlustatud koha või sadama, arsenalite või laevade, või mere- või jõetranspordi väljaandmist; sõjaväe või mõne teise grupi kinnivõtmise võimaldamist; sõjatagavarade või relvastuse, või vaenlasele kindluse, sadama, arsenalite või teise kindlustatud koha või laagri või neid kohti, kus käib sõjategevus väljaandmist; vaenlasele info andmist sõjaväe liikumisest, asukohast või sõjaväe olukorrast või info pealetungimise või kaitse kohta; sõjaväe õhutamist Vene riigi või liitlaste vastu; Vene riigi alamate või Vene riigi liitlaste truuduse vähendamist; vaenlaselt manifestide või kuulutuste vastuvõtmist ja nende levitamist Vene riigis või Vene riigi liitlaste juures; levitatavates teostes rääkimist vaenlase õigusest

¹⁰³ Vt täiendavalt П. А. Кабанов. Политическая преступность в России: взгляд в прошлое без прогноза на будущее. - Российский юридический журнал, 2008/3, lk 84-90.

¹⁰⁴ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 49.

teatud osale Vene riigist; inimeste kogumist vaenulikuks sõjategevuseks; vaenlase sõjaväkke üleminekut või välisriigi ametisse astumist, kui enne rikutakse riigisuhteid Vene riigiga ja kui pärast seda alustatakse vaenulikku tegevust Vene riigi vastu; vaenlasele relvade, raha, vajalike esemete või muude esemete toimetamist ja võimaldamist; luurel olevate välisriigi spioonide või sõjaväe kaitsmist, aitamist või toetamist, või välisriigi spioonina töötamist;

4) diplomaadi tegevust, kes loob välisriigiga traktaadi, millega teeb Vene riigile halba;

5) diplomaadi, ametniku või Vene riigi alama poolt toime pandud dokumentide röövimist, tahtlikku hävitamist või rikkumist, kui need dokumendid peaksid tõendama mingit õigust välisriigi osas või vastupidi välisriigi õigust mingile Venemaa osale.

Tegemist oli väga pika ja lohiseva õigusnormiga, mis üritas välja tuua kõikvõimalikud situatsioonid, mis võiksid kuuluda riiki reetva tegevuse alla. NS art 254 alusel oli karistatav NS art-s 253 nimetatud ükskõik milline tegevus surmanuhtlusega ja kõikidest seisuslikest õigustest ilmajätmisega.

NS art 255 oli õigusnorm, mis nägi ette vara konfiskeerimise, kui isik osales mässus või vandenõus riigivõimu vastu või oli riiki reetnud eelnevalt mainitud artiklite alusel. Sellisel juhul oli vara konfiskeerimine ette nähtud koos NS art-tes 241, 244, 249, 250, 251, 252, 254 mainitud karistustega. Samas oli aga õigusnormis eraldi lisatud, et vara konfiskeerimist tuleb rakendada valitsuse juhiste alusel enne sõja algust või siserahutuste ajal ning seda igal pool või ainult impeeriumi teatud osas. Seega oli vara konfiskeerimine põhimõtteliselt lisakaristus teatud riigivastaste süütegude puhul.

UNS-is puudus NS-ile analoogne nimekiri riigireetmisena käsitletavatest tegevustest ja seadustikus olid hoopis eraldiseisvad õigusnormid. Analoogseks õigusnormiks võib lugeda UNS art 108 lg 1, mille alusel nähti ette karistus Vene riigi kodanikule, kes aitab või toetas vaenlast sõjategevuses või teistes Vene riigi vaenulikes tegevustes. Sellisel juhul oli karistuseks erakorraline sunnitöö. UNS art 108 lg 1 oli üldnorm, mis selgitas riigi reetmise mõistet. Kvalifitseeritud süüteod olid sätestatud UNS art 108 lg-tes 2 ja 3. UNS art 108 lg 2 koosnes kahest punktist, mis raskendasid süüdistatava olukorda:

- 1) tegemist pidi olema olulise abiga vaenlasele;
- 2) reeturliku käitumise tagajärjel pandi toime tapmine.

UNS art 108 lg 2 p 1-2 puhul oli karistuseks ette nähtud tähtajatu sunnitöö. Tapmise puhul pidi tuvastama nii tahtluse isik tappa kui ka selle teo reeturlik iseloom.¹⁰⁵ UNS ei kehtestanud tapmist reguleerivaid õigusnorme, kuid UNS art 453 alusel võib öelda, et tahtliku tapmise eest oli ette nähtud vähemalt 8 aastane sunnitöö. Seega oli riigivastaste süüteo raames isiku tapmine raskemalt karistatav, kui lihtsalt tahtlik teise inimese tapmine.

UNS art 108 lg 3 koosnes kuuest punktist, mis olid raskendavad asjaolud ja mille tuvastamisel oli võimalik karistada isikut surmanuhtlusega. Nendeks punktideks olid:

- 1) sõjaväe, mereväe, sõjaväe osa või grupi, kindlustatud koha, sõjaväesadama või – laeva väljaandmine, väljaandmise katse või nende jätmise kaitseta;
- 2) sõjaväe grupi või osa või nende ülemuste meelitamine vaenlaste poolele;
- 3) Vene vägedele vägivaldne vastuhakk või nende ründamine;
- 4) Vene sõjaväe, staabi, sõjaväeosa, grupi, kindlustatud koha, sõjaväesadama, eskadri või sõjaväelaeva ülemuse, sõjaväe kohustuste täitmiseks volitatud isiku tapmine või üleandmine vaenlasele;
- 5) lao mittekaitmine vaenlase või sõjategevuse eest, laovarude raiskamine või transpordivahendite, telegraafide, telefonide või teiste vahendite rikkumine;
- 6) spioneerimine.

Et UNS art 108 lg 3 p-s 1 sätestatud koosseis oleks täidetud, oli vajalik see, et üks nimetatud kohtadest oleks reaalselt välisriigile üle läinud. Samuti on eraldi vaja rõhutada, et sõjalaeva üleandmise puhul peab tegemist olema tõesti sõjalaevastikku kuuluva laevaga, st kummipaatide ja kaatrite üleandmine välisriigile ei täitnud eelmainitud koosseisu.¹⁰⁶ UNS art-s 108 sätestatud koosseise võis toime panna Vene riigi alam või UNS art-s 118 sätestatud juhul ka välismaalane¹⁰⁷.

Võrreldes NS-i ja UNS-i riigireetmist sätestatavaid õigusnorme on näha, et osaliselt oli UNS muutunud teatud süütegude osas humansemaks ja nägi ette kergema karistuse. See

¹⁰⁵ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22. марта 1903 г, lk 407.

¹⁰⁶ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 58.

¹⁰⁷ UNS art 118 lg 1: Vene riigis UNS art-tes 108 või 118 sätestatud süüteo toimepannud välismaalane või sõjavang, keda ei saa karistada sõjaseadustiku alusel, karistatakse nagu Vene riigi alamat. UNS art 118 lg 2: UNS art-tes 108-110 sätestatud süüteo toimepannud isik, kes loobus olemast Vene riigi alam, kuid kes pole asunud teise riigi poolele ega ühinenud välisriigi sõjaväega, karistatakse kui Vene riigi alamat.

erinevus on eriti suur olukorras, kus NS nägi ette surmanuhtluse ja UNS-is oli selle asemel sunnitööle saatmine.

2.3.2. Sõjaline reetmine

Sõjaline reetmine on selline süütegu, mis sai toimuda ainult sõjaperioodil ehk siis sellel ajaperioodil kui sõjaväelane pidi osalema sõjategevuses või oli sõjapiirkonnas ja pidi täitma teenistuskohustusi.¹⁰⁸ Sõjalist reetmist sai toime panna ainult sõjaväelane.

NS art 253 oli vähesel määral käsitletud alapunktis 2.3.1, kuid käesoleval juhul on asjakohane seda täiendavalt käesolevas alapunktis analüüsida. NS art 253 p 3 alusel oli ühe süüteona sätestatud sõjaväelase ühinemine välisriigi sõjaväega või pärast välisriigi suhete rikkumist Tsaari-Venemaaga läheb üle välisriigi sõjaväkke. Selliste süütegude puhul oli karistusena NS art 254 alusel ette nähtud kõikidest seisuslikest õigustest ilmajäämine ja surmanuhtlus. UNS-i puhul leiti, et mitte alati ei tähenda välisriigi sõjaväega ühinemine riigi reetmist. Samas kui oli tuvastatud, et Vene riigi alam oli ühinenud välisriigi sõjaväega ja oli tegutsenud Vene riigi vastu, siis oli täidetud UNS art-s 109 sätestatud koosseisunorm, mille alusel karistati tähtajatu sunnitööga.¹⁰⁹ Selliste õigusnormide puhul võib näha eesmärki kindlustada enda sõjaväelist tugevust ja suurust ning vältida sõjaväelaste üleminekut vaenlase poolele. Kuna sõjaline reetmine oli väga raske süütegu riigi julgeolekule, siis on arusaadavad rasked karistused. Siiski vajab aga eraldi toonitamist NS-i ja UNS-i karistusmäärade erinevus. UNS surmanuhtlust selle süüteo puhul ette ei näinud, seega muutus vähemalt selle kuriteo puhul UNS liberaalsemaks.

UNS art 110 lg 1 p 1 alusel oli võimalik vastutusele võtta isikut, kes õhutas välisriigi valitsust sõjategevusele Vene riigi vastu või Vene riigiga suhete lõpetamisele. Samuti oli võimalik võtta sama artikli punkt 2 alusel vastutusele isikut, kes lubas välisriigi valitsusele osaleda sõjas ja toetada välisriigi valitsust. Sellisel juhul karistati isikut erakorralise sunnitööga. Erinorm oli ettenähtud UNS art 110 lg-s 2, mille alusel oli ette nähtud tähtajatu sunnitöö sõjaväelasele, kes andis olulist abi välisriigi sõjaväele. NS sisaldas analoogset koosseisu artiklis 253. NS art 253 p 2 alusel oli sõjale õhutamine karistatav surmanuhtlusega. Seega muutus UNS-i kehtestamisega välisriigi valitsuse õhutamine sõjalisele tegevusele kergemalt karistatavaks süüteoks.

¹⁰⁸ В. В. Есипов, lk 57.

¹⁰⁹ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 67.

NS-i lisandus 1900. aastal kaks täiendavat õigusnormi, mis olid seotud NS art-ga 256. Need olid NS art 256¹ ja art 256². NS art 256¹ lg 1 järgi oli karistatav Vene kindluse või selle ümbruse, sõjasadamate ja –laagrite, sõjalaevade või teiste sõjaväeliste asutuste joonestamine või kirjeldamine või selliste jooniste, piltide või dokumentide omamine. Sellisel juhul oli karistusena ette nähtud türm 8 kuud kuni 1 aasta 4 kuud või 4-8 kuud. Kui selliste jooniste või piltide tegemise eesmärk oli edastada need välisriigile, kellega Vene impeeriumil olid sõbralikud suhted, siis NS art 256¹ lg 2 alusel oli karistusena ette nähtud osaline seisuslike õiguste kaotus ja parandusmajja saatmine NS art 31 ette nähtud IV või V astme alusel. Sama karistus oli NS art 256¹ lg 3 ette nähtud ka isikule, kes omas jooniseid, pilte ja dokumente ning kelle eesmärk oli need edastada välisriigile, kellega Vene impeeriumil olid sõbralikud suhted. Selle õigusnormi puhul oli koosseisuliseks asjaoluks täiendavalt veel see, et need joonised, pildid ja dokumendid pidid olema salajased välisriikide jaoks. Siiski on oluline rõhutada, et see täiendav koosseisuline asjaolu karistuse mõistmisel midagi ei muutnud. Analoogne säte sisaldas ka UNS-is. UNS art 111 lg 1 alusel oli karistatav plaanide, joonistuste, dokumentide, koopiate või teiste salastatud materjalide andmine välisriigi valitsusele, kellega Vene riigil ei olnud vaenulikud suhted. Sellegipoolest leiti aga, et sellise informatsiooni edastamine nõrgestab Vene riiki ja UNS nägi ette karistuseks sunnitööle saatmise kuni 8 aastaks. Võrreldes NS art 256¹ karistust, mille alusel oli võimalik jooniste üleandmist välisriigile karistada parandusmajja saatmisega, oli UNS-i art 111 alusel mõistetav sunnitöö tunduvalt raskem süütegu.

Eraldi oli veel sätestatud seoses ametiülesannetega saadud jooniste edastamine. UNS art 111 lg 2 alusel oli tegemist raskema normiga, mis nägi ette erakorralise sunnitöö isikule, kes edastas eelmainitud materjalid, kui need materjalid olid talle usaldatud seoses ametiülesannete täitmisega. Kui aga isik võttis või koostas plaani, kavandi, pildi või joonise Vene riigi kindlustatud kohast, esplanaadist, sõjalaevast või mõnest teisest seadmest, mis oli ettenähtud sõjategevuseks, siis UNS art 112 lg 1 järgi oli karistusena ette nähtud türmi saatmine. Selliste jooniste tegemine oli karistatav ka juhul, kui see jäi katse staadiumisse. UNS art 112 lg 2 ei näinud sellisel juhul ette konkreetset karistumäära, seega võis kohus mõista sama karistuse, mis karistuse UNS art 112 lg 1 alusel. UNS art 112 lg 3 alusel oli türmi saatmisega karistatav salastatud info kogumine või sõjategevuseks ettenähtud esemete korjamine.

NS art 256² puhul oli võimalik isik võtta vastutusele selle eest, kui ta valenime või rahvuse kasutamisega pääses sisse Vene riigi sõjaväelistesse asutustesse, mis pidid tagama riigi kaitse. Selliste õigusnormide puhul oli karistusena ette nähtud seisuslikest õigustest ilmajätmine ja NS art 33 I või II astme alusel türmi saatmine. Sõjaväelisteks asutusteks loeti

sõjaväele kuuluvaid kindluseid, sadamaid, laagreid, sõjaväelaevu. Seega oli tegemist täiendava õigusnormiga, mida oli võimalik rakendada olukorras, kus isik seoses valeandmete andmisega pääses sõjaväele kuuluvatesse hoonetesse.

NS art 256² analoogne säte oli sisaldus UNS art-s 113, mille alusel oli türmi saatmisega karistatav ametiseisundi, nime, alluvuse või rahvusluse varjamine või muu pettus, mille tagajärjel isik pääses Vene riigile kuuluvasse kindlusesse, sõjalaeva või sõjaehitisse. NS-i alusel oli koosseisuliseks asjaoluks valeinformatsiooni andmine. UNS konkreetselt viidet valeinformatsioonile ei sätestanud, kuid „muu pettus“ jättis võimalike olukordade nimekirja lahtiseks ja kohtu otsustada, kas toimepandud tegu kvalifitseerus UNS art 113 järgi või mitte.

UNS art 119 lg 1 selgitas, et välismaalane, kes pani Vene riigis toime UNS art-s 108 sätestatud kuriteo, või sõjavang, keda ei saa karistada SNS-i alusel, karistatakse nagu Vene riigi alam. Sama artikli lg 2 selgitas täiendavalt, et isik, kes loobus olemast Vene riigi alam, kuid kes pole astunud teise riigi poolele või kes pärast sõja kuulutamist ei läinud üle välisriigi sõjaväkke ning pani toime UNS art-tes 108-110 sätestatud kuriteo, karistatakse samuti kui Vene riigi alam. On oluline rõhutada, et väljendiga „karistatakse samuti kui Vene riigi alam“ on mõeldud samasuguseid karistusi, mitte seda, et isikute positsioon riigis muutub.¹¹⁰

Sõjalise reetmise puhul tuli kindlasti arvestada ka kehtiva SNS-iga, mis nägi ette konkreetsed olukorrad, mis sätestasid sõjakohtute kohtualluvuse. Käesolevas uurimuses ei ole SNS-i käsitletud, seega ei ole praeguse töö raames välja tuua, millised olid NS-i, UNS-i ja SNS-i omavahelised erinevused.

2.3.3. Diplomaatiline reetmine

Diplomaatilise reetmisega oli tegemist sellisel juhul, kui diplomaat või mõni volitatud ametnik kasutas ära temale antud õigusi ja usaldust selleks, et tekitada kahju Vene riigile. NS art 253 p-d 4 ja 5 nägid ette diplomaatilist reetmist. NS art 253 p 4 alusel karistati kõikidest seisuslikest õigustest ilmajätmisega ja surmanuhtlusega diplomaati, kes kasutas ära usalduse ja tegi sellega Vene riigile kahju ning sama artikli punkti 5 alusel karistati sama karistusega diplomaati või ametnikku, või mõnda teist Vene riigi alam, kes varastas, tahtlikult hävitas või rikkus mingeid akte või dokumente, mis peaksid tõendama mingit õigust välisriigi osale

¹¹⁰ В. В. Есипов, lk 59.

või vastupidi välisriigi õigust mingile Vene riigi osale. Nende koosseisude puhul oli erisubjektina sätestatud diplomaat või volitatud isik, keda oli usaldatud korraldama Vene ja välisriikide suhteid.

UNS oli diplomaatiliste süütegude puhul tunduvalt liberaalsem. UNS art 116 lg 1 alusel oli erakorralise sunnitööga karistatav Vene riigi volitatud isik, kes sõlmis välisriigiga Vene riigile kahjuliku lepingu või pidas välisriigiga Vene riigile kahjulikke diplomaatilisi läbirääkimisi. UNS art 116 lg 2 alusel oli samuti erakorralise sunnitööga karistatav see, kui volitatud ametnik andis volitatud isikule tahtlikult valeinformatsiooni või rikkus töökohustusi, eesmärgiga sõlmida välisriigi ja Vene riigi vahel Vene riigile kahjulik leping või et peetaks Vene riigile kahjulikke läbirääkimisi, kui selline leping sõlmiti või sellised läbirääkimised toimusid.

Diplomaatidele ette nähtud vastutus oli seoses UNS kehtimahakkamisega muutunud tunduvalt kergemaks. Surmanuhtluse asendamine erakorralise sunnitööga viitab sellele, et karistusõiguslikult ei loetud diplomaatide poolt toimepandud süütegusid sama rasketeks süütegudeks kui tsaari vastu suunatud süüteod, mis olid nii NS-i kui ka UNS-i ajal karistatav surmanuhtlusega.

Diplomaatiliste süütegude kohustuslik koosseisuline asjaolu oli see, et ühe osana pidi olema kaasatud välisriik või välisriigi valitsus. NS art 256 lg 1 alusel oli võimalik Siberisse asumisele saata ja kõikidest seisuslikest õigustest ilma jätta Vene riigi alamat, kes avalikustas riigisaladuse välisriigile või teavitas välisriigile Vene kindlustatud kohtade (kindlus, sadam, port) või arsenalide plaane või avalikustas sellise informatsiooni ilma Vene valitsuse heakskiiduta. NS art 256 lg 2 alusel oli tegemist kvalifitseeritud koosseisuga, mille alusel oli võimalik vastutusele võtta isik, kellele olid NS art-s 256 lõikes 1 nimetatud esemed ja informatsioon edastatud seoses tööülesannetega. Sellisel juhul oli karistusena ette nähtud seisuslikest õigustest ilmajätmine ja sunnitööle saatmine kas 6-8 aastaks või 4-6 aastaks. NS art 256 lg 1 puhul on oluline rõhutada, et koosseisu täitmiseks oli vajalik, et tegemist oleks olnud Vene riigi alamaga. See, kas informatsioon anti välja vaenulikule välisriigile või välisriigile, kellega oli Tsaari-Venemaal heatahtlikud suhted, ei mõjutanud koosseisu täitmist.

UNS ei sisaldanud riigisaladuse avalikustamise kohta eraldiseisvat õigusnormi. Kuna riigisaladuse väljaandmist võib pidada nii välisriigi abistamiseks kui ka välisriigi huvides spioneerimiseks, siis oli isik võimalik vastutusele võtta UNS art 108 alusel.

Kirjavahetuse pidamine välisriigiga oli samuti keelatud, seda isegi juhul, kui tegemist ei olnud Vene riiki kahjustava kirjavahetusega, kuid seda peeti salaja. Selline koosseis oli sätestatud NS art-s 257 ja karistusena oli ette nähtud parandusmajja saatmine 4-6 kuuks. Eraldi oli kvalifitseeritud NS art-s 258 välisriigiga salajase, kuid mitte pahatahtliku kirjavahetuse pidamine, kui kirjavahetuses anti informatsiooni, mida välisriik oleks saanud ära kasutada Vene riigi vastu suunatud tegevuses. Sellisel juhul oli karistusena ette nähtud kindlusvanglasse saatmine 4-8 kuuks. Oluline on rõhutada, et kummagi koosseisu puhul ei pidanud kirjavahetus olema pahatahtliku või vaenuliku eesmärgiga. Eraldi koosseisu aga riiki reetva kirjavahetuse kohta NS ei sisaldanud. Sellisel juhul oli võimalik rakendada mõnda riigireetmist käsitlevat õigusnormi. UNS ei sisaldanud õigusnorme, mis reguleeriksid kirjavahetust välisriigiga. Sellise õigusnormi puudumine viitab sellele, et UNS alusel ei olnud kirjavahetuse pidamine välisriigiga enam karistatav.

Samuti oli NS-i art 259 alusel keelatud Vene riigi alamal rünnata rahuajal Vene naaberriiki või välisriiki ja sellise tegevusega ohustada Vene impeeriumi ja välisriigi sõbralikke suhteid ja viis sellise tegevusega selleni, et välisriik võib rünnata Vene riiki. Sellisel juhul karistati nii seda isikut, kes sellise teo toime pani, kui ka neid isikuid, kes teadsid teo ebaseaduslikkusest, kuid ei teavitanud sellest. Karistuseks oli ette nähtud kõikidest seisislikest õigustest ilmajäämine ja kindlusesse sunnitööle saatmine 8-10 aastaks. UNS ei näinud ette õigusnormi, mis oleks sisaldanud koosseisulise asjaoluna rahuajal välisriigi ründamist.

Välisriigi valitsejate või nende perekondade vastu suunatud süüteod olid samuti karistatavad NS-i alusel alates 1858. aastast¹¹¹. NS art 260 lg 1 alusel oli karistatav see, kui art-tes 241, 242, 243, 249, 250, 253 sätestatud kuriteod pandi toime välisriigi või välisriigi kõrgema võimu vastu, kui sellise välisriigiga on Vene impeeriumil heatahtlikud suhted. Karistusmäär sõltus raskendavate asjaolude olemasolust. Kui raskendavad asjaolud eksisteerisid, siis oli karistusena ette nähtud kõikidest seisislikest õigustest ilmajätmine ja Siberisse saatmine. Samas kui raskendavaid asjaolusid ei olnud, siis karistus oli samamoodi kõikidest seisislikest õigustest ilmajäämine ja arestimajja saatmine NS art 31 IV või V astme alusel¹¹². Juhul kui isiku teos olid mingid raskendavad asjaolud, siis oli karistusena ette nähtud NS art 260 puhul on oluline rõhutada seda, et see kehtis kuni 1917. aastani, samas kui sättes viidatud artiklid olid asendatud UNS-i õigusnormidega.

¹¹¹ ПЦЗ, 1. väljaanne, 33. köide, 1. osa - 33302, 16. juuni 1858.

¹¹² NS art 31 IV aste: Tomski või Tobolski kubermangu saatmine 1-2 aastaks või parandusmajja tööle saatmine 1,5-2,5 aastaks. V aste: Tomski või Tobolski kubermangu saatmine või parandusmajja tööle saatmine 1-1,5 aastaks.

Samuti oli eraldi NS art-s 261 lg-s 1 sätestatud igasugune avalik teo või sõnadega välisriigi suursaadiku, saadiku või diplomaatilise agendi solvamine, kui selle solvamise eesmärgiks oli näidata lugupidamatust välisriigi vastu ja juhul kui selline tegu või tekitada ebameeldivaid selgitusi riikide vahel. Selle koosseisu täitmise puhul oli karistusena ette nähtud kindlusesse saatmine alates 1 aastast 4 kuust kuni 2 aasta 8 kuuni ja NS art 50 alusel mõningatest seisislikest õigustest ilmajäämine. NS art 261 lg 2 alusel oli karistatav sama süüteo toimepanek mitte pahatahtlikkusest ja ilma süüd raskendavate asjaoludeta. Sellisel juhul oli karistuseks kindlusvanglasse saatmine 4-8 kuuks. NS art 261 kehtis samuti 1917. aasta lõpuni. Nii NS art 260 kui ka art 261 puhul puudusid UNS-is vastavad süüteokoosseisud. Samas peeti aga neid süüteokoosseise suhteliselt oluliseks, et mitte dekriminaliseerida neid.

UNS oli diplomaatiliste süütegude puhul tunduvalt liberaalsem. Seoses UNS-i kehtestamisega muutusid tühiseks paljud NS-i sätted. Sellega muutus riigivastaste süütegude peatükk diplomaatiliste süütegude osas tunduvalt selgemaks ja lihtsamalt jälgitavamaks.

3. Tallinna ringkonnakohtu praktika 1904-1917

3.1. Tsaari solvamist käsitlevad kohtuotsused

Tallinna ringkonnakohtu kohtupraktikas oli 16 kohtuotsust aastatest 1906-1916, mis olid tehtud tsaari solvamise kohta. NS-i tsaari suulise solvamise kohta käivad õigusnormid (NS art-d 247-248) olid alates UNS-i kehtima hakkamisest muudetud kehtetuks. Seega kõikide kohtuotsustes oli eranditult rakendatud UNS-i artikleid. Järgnevalt on välja toodud kronoloogilises järjekorras asjakohased kohtulahendid.

Kõige varajasem oli 1. detsembril 1906. aastal tehtud Tallinna ringkonnakohtu otsus¹¹³, kus kohus leidis, et V. Grigorjevit, kes solvas tsaari sõnadega: „Milleks meile seda kuradi tsaari?“, on õiglane karistada UNS art 103 lg 3 alusel 2-nädalase arestiga. Tsaari solvamine oli toime pandud alkoholijoobes. Kohtuotsusest tulenes, et V. Grigorjevi süü oli tõendatud kolme tunnistaja ütlustega, kes kõik kinnitasid, et isik oli eelmainitud sõnad öelnud. Selles kohtulahendis kohus ei pööranud tähelepanu kontekstile, milles kahtlustatav oli vastavad sõnad öelnud, vaid piirdus lihtsalt sündmuse kui fakti kinnitamisega. Samuti puudus kohtu poolt antud hinnang tõenditele ja mõistetud karistuse kohta käiv põhjendus. Kohtu mõistetud 2-nädalane arest oli suhteliselt madal karistus kui võtta arvesse seda, et tegelikult UNS art 21 lg 1 alusel oli aresti võimalikuks pikkuseks 1 päev kuni 6 kuud. Kas madal karistusmäär võis olla seotud suhteliselt algelise UNS-i rakendamisega, seda ei ole siiski võimalik üheselt väita.

Kronoloogiliselt järgmine oli 27. novembril 1907. aastal tehtud kohtuotsus¹¹⁴, mille alusel mõisteti A. Krisile karistuseks 3-kuune arest UNS art 103 lg 3 alusel. Kohtutoimikust tuli välja, et isik oli alkoholijoobes öelnud trahteris mitme tunnistaja juuresolekul: „Meie tsaar Nikolai II on vereimeja, ta hakkab istuma ning nutma või me teeme talle lõpu peale“. Seda teksti pealt kuulnud isik teavitas juhtunust politseid ja täitis sellega kohustusliku teatamiskohustuse. Kohus jõudis süüdimõistvale otsusele kahe tunnistaja ütluse alusel. Oluline on rõhutada seda, et kohtulahendis viitas kohus sellele, et öeldud lause puhul oli tegemist nii solvangu kui ka ähvardusega, kuigi UNS käsitles ähvardamist ja solvamist ühesuguselt ning nende eristamine ei olnud vajalik. Selline seisukoht oli N. S. Tagantsevi poolt põhjendatud sellega, et tsaari ähvardamine muutus tsaari solvamiseks, kuna sellise

¹¹³ Kasutatud on toimiku originaalrealkirju. Дело по обвинению крестьянина В. Григорьева в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10729, lk 25.

¹¹⁴ Дело по обвинению мещанина А. Крис в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10797, toimikus puudub numeratsioon.

ähvarduse tegemine on juba automaatselt tsaarile solvav.¹¹⁵ Samas ei motiveerinud kohus aga seda, mis põhjusel mõisteti isikule 3-kuune karistus. Viited preventiivsetele meetmetele või isiku varasemale karistatusele puudusid, seega ei ole võimalik öelda, kas karistuse pikkus võis sõltuda näiteks varem toimepandud analoogsetest süütegudest.

Võrreldes eelnevalt analüüsitud kohtulahendit 21. detsembri 1907. aasta kohtulahendiga¹¹⁶, kus K. Grosberg ütles olles alkoholijoobes valitseva tsaari kohta: „Ma kepin teie tsaari“, on subjektiivselt hinnates võimalik öelda, et selle solvangu puhul oli tegemist tunduvalt solvavama ja räigema tekstiga. Sellegipoolest tuleb aga tõdeda, et kohus mõistis karistuseks UNS art 103 lg 3 alusel samuti 3 kuud aresti. Süüdistatav oli andnud ütlusi ja öelnud, et temal oli haigus, mistõttu ta ei olnud selliste sõnade lausumise ajal täie mõistuse juures. Toimikus puuduvad andmed selle kohta, et oleks läbi viidud ekspertiis või kontrollitud süüdistatava tervislikku seisundit. Samuti jättis kohus selle kohtuotsuses ütlemata, et süüdistatava ütlused on ebausaldusväärsed ja viide haigusele on vale. Nõrgamõistliku süüdistatava puhul poleks kohus saanud süüdimõistvat otsust teha, kuna seadus ei lubanud nõrgamõistuslikku isikut süüdi mõista.¹¹⁷

UNS art 103 lg 3 alusel oli võimalik võtta vastutusele isik, kes solvas tsaari, tsaarinnat või troonipärijat, tahtmata õhutada nende isikute suhtes lugupidamatust. Sellise süüteo puhul oli UNS-is ettenähtud karistusena kindlusvangistus. 11. juuli 1908. aasta kohtulahendis¹¹⁸ mõisteti tsaar Nikolai II kohta solvangu öelnud E. Ahvenale karistuseks 4 kuud aresti. Kohus ei selgitanud seda, kas tegemist oli karistuse asendamisega või mis põhjusel asendati kindlusvangistus arestiga. Kohtuotsuse alusel oli E. Ahven öelnud raamatupoes tsaar Nikolai II ja tsaarina Aleksandra Fjodorovna piltide kohta: „Kelle pildid siin ripuvad? Ma tean. See on mulle tuttava torumehe nägu.“ Kohus käsitles põhjalikult seda, et süüdistatava puhul oli tegemist tavalise kristlasega, kellel oli algharidus. Samuti rõhutas kohus, et süüdistatava vaimne tase polnud kuigi kõrge. Tegemist oli põhjalikult uuritud kriminaalasjaga, kus kohus võttis seisukoha, et sõna „torumees“ (vene keeles *тубачист*) kasutamine on solvav inimesele, kes ei tegele selle ametiga. Samas jättis kohus tähelepanuta selle, et solvang oli öeldud tsaari suhtes. Selle kohtuotsuse puhul on oluline rõhutada seda, et kohus üritas kergendada isiku olukorda ja üritas leida selleks mitmeid võimalusi. Selleks oli nii viide isiku madalale haridus- kui intellektuaalsele tasemele. Kohus rakendas UNS art 103 lg-t 3, mis nägi ette karistuse olukordades, kus isiku vaimne tase ei ole piisavalt kõrge või kui on tegemist

¹¹⁵ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22 марта 1903 г, lk 396.

¹¹⁶ Дело по обвинению К. Гросберг в оскорблении члена царской семьи. - ЕАА.105.1.9063, lk 33-34.

¹¹⁷ Vt alapeatükki 1.2.

¹¹⁸ Дело по обвинению крестьянина Э. Ахвен в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9135, lk 30-31.

lihtsameelsusega.¹¹⁹ E. Ahvena süüdimõistmine põhines kolme tunnistaja ütlustel, kes kõik kinnitasid, et süüdistatav vaatas tsaari ja tsaarina pilte ning ütles eelmainitud sõnad.

20. märtsil 1909. aastal tehtud kohtulahendis¹²⁰ karistati V. Zverevit tsaari solvamise eest UNS art 103 lg 3 alusel 1-kuulise arestiga. V. Zverev oli alkoholijoobes öelnud: „Kurat võtaks meie tsaari, mis tsaar see Nikolaška on“ ja siis tunnistaja sekkumise peale ütles süüdistatav täiendavalt: „Ma kepin sinu ema ja tsaari“. Võrreldes varasemalt välja toodud kohtuotsustega, kus nii räige solvamise puhul oli karistuseks määratud vähemalt 3 kuud aresti, on selgelt näha, et tsaari solvamine oli mingil määral muutunud kergemaks süüteks. Enam ei rakendatud keskmist karistumäära, mis oli 3 kuud, vaid piirduti lühema karistusega. Samuti on oluline välja tuua see, et isik ütles solvanguid mitmel korral, kuid kohus ei võtnud seda arvesse kui süüd raskendavat asjaolu. Otsuse tegemisel piirdus kohus kahe tunnistaja ütlustega, kes kinnitasid, et V. Zverev oli eelmainitud sõnad lausunud.

Riigivastaste süütegude puhul esines ka õigeksmõistvaid kohtulahendeid. 21. märtsi 1909. aasta kohtulahendis¹²¹ tehti õigeksmõistev otsus kriminaalasjas, milles süüdistati F. Trelinit selles, et ta oli alkoholijoobes komistanud tsaari portree otsa ja öelnud: „Peab sul silmad välja torkama.“ Süüstavaid ütlusi olid andnud kaks tunnistajat, kellega süüdistataval oli olnud varasemalt tüli. Kohus leidis, et tunnistajate ütlused on selle intsidendi tõttu ebausaldusväärsed ja isik tunnistati õigeks. Selle kohtuotsuse peale oli üks kohtunikest kirjutanud eriarvamuse¹²². Eriarvamuse koostanud kohtunik leidis, et varasem tüli tunnistajate ja süüdistatava vahel ei muuda automaatselt ütlusi ebausaldusväärseks. Seda põhjusel, et isikutevahelist vaenu ei ole tõendatud ja oli ennatlik hinnata ütlusi ebausaldusväärseteks. Eriarvamuses leidis kohtunik, et süüdistatav oleks tulnud mõista süüdi UNS art 103 lg 3 alusel ja mõista karistuseks 1 kuu aresti.

Väga põhjalikult oli motiveeritud 10. juuli 1909. aasta kohtuotsus¹²³. Kohtuotsuse asjaoludest selgus, et tegemist oli kahe alkoholijoobes isiku poolt lausunud solvangutega tsaari kohta. F. Fjodorov, kes oli üks süüdistatavatest, oli vene keeles öelnud: „Vot tsaar tuli Revelisse, kuid mis meil sellest kasu. Ta sööb ja joob meie kulul. Meile sellist tsaari pole vaja, järelikult on vaja ta tappa ja valida selline tsaar nagu on välismaal. Siis on meil parem elada.“ Teine süüdistatav oli R. Kurkovski ja tema oli eelneva teksti tunnistajatele tõlkinud eesti keelde. Kohus analüüsis põhjalikult seda, kas teise süüdistatava poolt sellise solvangu ja

¹¹⁹ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22 марта 1903 г, lk 398.

¹²⁰ Дело по обвинению крестьянина Вискатской волости В. Зверева в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10873, lk 37-38.

¹²¹ Дело по обвинению крестьянина Ф. Трелина в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10950, lk 24-25.

¹²² *ibidem*, lk 26.

¹²³ Дело по обвинению коллежского секретаря Ф. Федорова и дворянина Р. Курковского в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9142, lk 104-105.

ähvardamise tõlkimine on koosseisu täitmine või mitte. Kohus leidis, et tegemist oli kaastäideviimisega, kuna tegemist oli kooskõlastatud tegevusega. Süüüksimuse süüdistatavate puhul lahendas kohus aga erinevalt. R. Kurkovski, kes oli lausunud solvangu eesti keeles, oli eruametnik ja teo toimepaneku hetkel kandis korralikke riideid, samas kui F. Fjodorov oli „lihtne töötaja“. Kohus leidis, et eruametnik võis mõjuda solvangut kuulnud tunnistajatele palju rohkem. Seega mõisteti eruametnikule karistuseks 4 kuud türmi ja teisele süüdistatavale 1 kuu türmi. Kohtuotsuse pinnalt võiks öelda, et isikuid, kes omasid suuremat autoriteeti ühiskonnas, karistati riigivastaste süütegude eest karmimalt, kuna nende puhul oli tegemist kõrgemast ühiskonnaklassist tulevate isikutega ja lihtrahvas uskus neid. Lisaks on oluline välja tuua see, et UNS art 103 lg 3 alusel pidi karistuseks olema arest, kuid kohus mõistis isikud hoopiski türmi. UNS art 2 alusel koosnes karistusredel 8 karistusliigist:

- 1) surmanuhtlus;
- 2) sunnitöö;
- 3) asumisele saatmine;
- 4) parandusmajja saatmine;
- 5) kindlusesse saatmine
- 6) türmi saatmine;
- 7) arest;
- 8) rahatrahv.

Sellise karistuste järjekorra alusel võib öelda, et türmi saatmise puhul oli tegemist raskema karistusmääraga kui arest. Kuigi üldiselt oli kohtuotsus põhjalik, siis kohtu poolt puudub põhjendus, miks mõisteti isikud aresti asemel türmi. Otsuse tegemisel võttis kohus arvesse kahe tunnistaja ütlused. Kohus leidis, et tunnistajate ütlused on usaldusväärsed, kuna isikud varem üksteist ei tundnud. See viitab sellele, et kohtu seisukoht oli see, et võõral isikul ei ole vajadust anda valeütlusi kellegi teise kohta.

25. septembri 1909. aasta kohtulahendis¹²⁴ mõistis kohus UNS art 103 lg 3 alusel 2 kuud aresti G. Onkile, kes oli polgureamehe kuuldes öelnud: „Kurat võtaks seda tsaari. Kaupleb ainult veiniga ja rahvast ei hooli. Ja teie, rumalad, teenite teda.“ Enne seda, kui isik oli öelnud tsaari kohta solvanguid, oli ta kritiseerinud Vene sõjaväeteenistust ja -korda. Kui polgureamees proovis süüdistatavat kinni pidada, tõmbas süüdistatav taskust välja rauast mutrivõtme ja seda ülesse tõstes oligi öelnud tsaari kohta eelmainitud sõnad. Süüdistatav eitas oma süüd ja viitas sellele, et süüdistuses esitatud kuupäeval oli tema väga purjus. Tehtud otsuses kohus ei analüüsinud süüdistatava käitumist mutrivõtmeiga vehkimise osas, kuigi

¹²⁴ Дело по обвинению крестьянина Г. Онк в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10867, lk 54-55.

tegemist võis olla ähvardamisega või ametiisikule vastu hakkamisega. Samuti jättis kohus täiesti kõrvale asjaolu, et isik oli juba enne tsaari solvamist olnud negatiivselt meelestatud Vene riigi suhtes, kui oli rääkinud sõjaväeteenistusest. Süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel piirdus kohus ainsa tõendiga ehk polgureamehe ütlustega.

13. mai 1911. aasta kohtuotsuses¹²⁵ leidis kohus, et J. Sergi oli õige karistada 2-nädalase arestiga UNS art 103 lg 3 alusel. J. Sergi süüdistati selles, et tema oli Haapsalu raudteejaama platvormil olles alkoholijoobes öelnud tunnistajate juuresolekul järgmised solvavad ja ebaviisakad sõnad tsaari kohta: „Siin tsaari pole, tema on petis ja mina kerjus. Mandžuuria on maha joodud.“ Isik ise ennast süüdi ei tunnistanud ja väitis, et ütlusi andnud kahe tunnistajaga oli temal olnud tüli, mille käigus üks tunnistajatest oli öelnud, et kahtlustatav oli Mandžuuria maha müünud. Samuti väitis J. Serg, et tüli käigus peksid mõlemad tunnistajad teda ja selle kohta oli tema teavitanud ka politseid. Kohus leidis, et tunnistajate ütlused on sellegipoolest usaldusväärsed ja mõistis kahtlustatava süüdi. Käesoleva kohtuotsuse kohta oli kirjutatud ka üks eriarvamus¹²⁶. Eriarvamuses jõudis üks kohtunikest seisukohale, et tunnistajate ütlusi ei tohi pidada täielikult usaldusväärseks ja põhjendas seda sellega, et ka mõlemad tunnistajad olid sündmuse hetkel alkoholijoobes. Samuti leidis kinnitust kahtlustatava jutt selle kohta, et tunnistajad olid teda varem peksnud. Eriarvamusele jäänud kohtunik leidis, et süüdimõistmine oli olnud ennatlik ja kõiki tõendeid ei olnud piisava tõsidusega kaalutud. Seega leidis kohtunik, et tunnistajad võisid esitada kahtlustatava peale valekaebuse. J. Sergi kaitsja esitas apellatsioonikaebuse, kuid apellatsioonikohus jättis esimese astme kohtu otsuse muutmata.

Järgmine tsaari solvamisega seotud kohtulahend oli tehtud 26. mail 1911. aastal¹²⁷. UNS art 103 lg 3 alusel mõisteti karistuseks 3 kuud aresti, kuna S. Bondarev oli öelnud nooremametniku juuresolekul ja olles ise alkoholijoobes: „Ma kepin meie tsaari“. Solvangu lausus S. Bondarev kahe ohvitseri kuuldes, kes kinnitasid, et süüdistatav oli eelmainitud sõnad lausunud. Määratud 3-kuune arest oli taaskord UNS art 103 lg 3 keskmine karistusmäär.

Tallinna ringkonnakohtu 5. novembri 1911. aasta kohtuotsuse¹²⁸ alusel karistati J. Käsna UNS art 103 lg 3 alusel 3-kuuse arestiga selle eest, et tema oli alkoholijoobes ja tunnistajate juuresolekul öelnud järgnevad solvanguid: „Vene tsaar on viimane rämps.“ ja „Vene tsaar on esimene petis.“ Lisaks oli isik kritiseerinud Venemaa valitsust. Selle

¹²⁵ Дело по обвинению крестьянина Я. Серг в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9413, lk 39-40.

¹²⁶ *ibidem*, lk 41.

¹²⁷ Дело по обвинению мещанина С. Бондарева в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.11059, lk 37.

¹²⁸ Дело по обвинению крестьянина Я. Кяси в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9417, lk 20-21.

kriminaalasja puhul oli üle kuulatud kaks tunnistajat, kes kuulsid pealt, kuidas isik oli vastavad laused rongivagunis öelnud. Kohus leidis, et kuna tegemist oli J. Käsna täiesti võõraste inimestega, siis nende poolt antud ütlused on objektiivsed ja usaldusväärsed. Kohtuotsuses ei käsitletud eraldi süüteo seda, et J. Käsna oli eelnevalt kritiseerinud Vene impeeriumi valitsust.

4. mai 1912. aasta kohtuasjas¹²⁹ mõistis kohus B. Evaldi süüdi selles, et tema oli tüli ajal öelnud: „Tsaarina Maria Fjodorovna võib lakkuda minu jalgu.“ Süüdistusaktis kvalifitseeriti tsaarina solvang UNS art 103 lg 3 järgi. Kohus mõistis süüdistatava selles kriminaalasjas õigeks. Seda tõenäoliselt põhjusel, et ütlustest selgus, et isik, kellega kahtlustatav oli tülitseunud ja kes oli teavitanud ametivõime toimunud solvangust, oli öelnud: „Mina saadan su enne vangi kui sina minu.“ Kohus põhjendas õigeksmõistmist sellega, et tunnistaja, kellega B. Evaldil oli olnud tüli, võis maksta kätte ja esitada valekaebuse B. Evaldi peale. Sellega tunnistas kohus tunnistaja ütlused ebausaldusväärseks ja kuna muid süüstavaid tõendeid ei olnud, siis mõisteti B. Evald õigeks.

19. mai 1912. aasta kohtuotsuses¹³⁰ mõisteti I. Metsmanile UNS art 103 lg 3 järgi karistuseks 1-kuune arest. Süüdistusakti alusel oli isik öelnud mitmel korral sõnad „tsaar“ ja „kurat“, mille alusel tehti järeldus, et tegemist oli tsaari solvamisega. Süüdistatava ütluste kohaselt oli tegemist olnud arusaamatusega ja sõna „kurat“ ütles tema selle peale, et teda lükati. Süüdimõistva otsuse tegi kohus piirdudes ühe tunnistaja ütlustega, kes väitis, et sõnad „tsaar“ ja „kurat“ olid öeldud ühes lauses ning eesmärgiga tsaari solvata. Kohus ei analüüsinud täpsemalt tunnistaja ütluste usaldusväärsust, vaid lihtsalt asus seisukohale, et tegemist on piisava tõendiga, et I. Metsman süüdi mõista.

15. septembri 1912. aasta kohtuotsuses¹³¹ karistati R. Reimani selle eest, et tema oli joobeseisundis rääkinud tunnistajale sellest, kuidas tema oli pulgaga löönud tsaari pilti ja kuidas kohus mõistis talle selle teo eest karistuse. Sündmusest rääkides oli süüdistatav öelnud: „Ma lõin kolm korda pulgaga seda kuradi pilti.“ Selle lause eest ja selle eest, et isik ütles tsaari kohta kurat, mõistis kohus süüdistatavale UNS art 103 lg 3 alusel 2 nädalat aresti. Kohtuotsuses kahjuks puudus viide sellele, millal oli tehtud varasem R. Reimani kohta käiv kohtuotsus, seega pole võimalik eelmist kohtuotsust analüüsida. Tutvudes kohtuotsusega, tuleb asuda seisukohale, et kuigi R. Reiman oli varasemalt pannud toime sarnase süüteo, siis

¹²⁹ Дело по обвинению рабочего Сакского пивоваренного завода В. Эвальд в оскорблении члена царской семьи. - ЕАА.105.1.9412, lk 44-45.

¹³⁰ Дело по обвинению призывного И. Метсман в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9549, lk 21-22.

¹³¹ Дело по обвинению крестьянина Элистферской волости Р. Рейман в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.11269, toimikus numeratsioon puudub.

seada karistuse mõistmisel arvesse ei võetud. 2-nädalane arest oli alla keskmise karistusmäära. Kohus jättis põhjendamata selle, miks ta mõistis R. Reimanile nii väikese karistuse.

21. veebruaril 1913. aastal anti välja armuandmise manifest¹³², mis oli seotud Romanovite dünastia 300-aastase valitsemisaja tähistamisega¹³³. Manifesti XYIII p 4 alusel vabastati UNS art-tes 103 (lg 2 ja 3), 104, 106 (lg 2 ja 3) ning 107 sätestatud süütegude toimepanijad karistustest. 4. märtsi 1913. aasta kohtulahendis¹³⁴ viitas Tallinna ringkonnakohus eelmainitud manifestile ja vabastas K. Butmani karistusest. Süüdistusakti alusel oli isik solvanud tsaari sõnadega: „Ma kepin teie seadusi, teie tsaari ja teid kõiki.“ Tegemist oli Tallinna ringkonnakohtus ainukese riigivastase süüteo eest karistusest vabastamisega.

19. veebruaril 1915. aastal tegi Tallinna ringkonnakohus otsuse¹³⁵, milles mõistis A. Holmbergile 1-kuu pikkuse kindlusvangistuse UNS art 103 lg 1 alusel. UNS art 103 lg 1 alusel oli võimalik võtta vastutusele isik, kes solvas tsaari eesmärgiga näidata tsaari suhtes lugupidamatust. Tegemist on erakordse lahendiga, kuna see on ainuke lahend, kus isiku tegevuses on tuvastatud tahe ja eesmärk tsaari solvamisega näidata tsaari suhtes lugupidamatust. Kriminaaltoimiku materjalidest tulenes, et süüdistatav oli öelnud järgmise lause: „Ära eputa enda imperaatoriga – varsti saabub aeg, kui sinul ja imperaatoril on ninad verised.“ Süüdistatava elukoha läbiotsimise käigus leiti kaks fotoaparaati, Venemaa kaart, sirklite kast, pakk rootsikeelset kirjavahetust ning karp fotodega. Kõik eelmainitud esemed olid jäetud kriminaalasja juurde, kuid polnud täiendatud seda, kas tegemist oli ka asjakohaste asitõenditega. Puudusid viited sellele, et asjade seas oleks olnud esemeid, millega oleks kinnitatud süüdistatava süüd. Süüdistatav oli kohtueelse menetluse ajal olnud vahi all ja kohtuotsusega oli isikule mõistetud karistuseks ühe kuu pikkune kindlusvangla. Mõistetud karistus ei kuulunud täitmisele seoses vahi all olemise ajaga, millega loeti karistus ärakantuks. Toimiku materjalidest selgus, et isik oli vahistatud 8. novembril 1914. aastal ja kohtuotsus tehti 19. veebruaril 1915. aastal. Toimikus puudus kohtuotsus, kuid oli olemas kohtuotsuse resolutsioon. Kuna täispikk kohtuotsus puudub, siis ei ole võimalik kindlaks teha, mis põhjusel mõistis kohus A. Holmbergile kindlusvanglasse saatmise 1 kuuks. Samuti puuduvad ka viited sellele, millised olid tõendid, millele tuginedes sai kohus teha süüdimõistva otsuse.

¹³² ПСЗ, 33. köide, 1. osa - 38851, 21. veebruar 1913.

¹³³ ПСЗ, 33. köide, 1. osa - 38849, 21. veebruar 1913.

¹³⁴ Дело по обвинению арестанта Ревельской губернской тюрьмы № II К. Бутман в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9560, lk 4.

¹³⁵ Дело по обвинению А. Гольмберга в оскорблении царя. – ЕАА.139.1.4373, toimikus numeratsioon puudub.

Viimane tsaari solvamise kohta käiv kohtulahend oli tehtud 24. mai 1916. aastal¹³⁶. Selles asjas oli kohus mõistnud M. Šakinovskajale karistuseks 1,5 kuud aresti selle eest, et tema oli tunnistajate juuresolekul solvanud tsaari sõnadega: „Vene tsaar – kuradi konn. Võttis minu lapsed ja minu hinge.“. Oluline on rõhutada seda, et kohus tõi välja selle, et isik solvas tsaari harimatusest. Samas jättis aga kohus põhjendamata selle, milles M. Šakinovskaja harimatus seisnes. Karistus mõisteti süüdistatavale UNS art 103 lg 3 järgi. Süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel lähtus kohus tunnistajate süüstavatest ütlustest, kes kinnitasid, et M. Šakinovskaja oli tülitsenud üürileandjaga ning tüli käigus lausunud eelmainitud sõnad. Üldiselt on võimalik solvanguid jagada erinevatesse kategooriatesse: juhuslik solvamine, „karnevalilik solvamine“, konfliktiga seotud solvamine, religioosne solvamine ja poliitiline solvamine.¹³⁷ Käesolevas asjas jäi selgusetuks, kas tsaari vastu suunatud solvang oli seotud tüliga ja puudus tahe tsaari solvata või näitas süüdistatav sellega vaenu tsaari vastu ja tegemist oli hoopiski poliitilise solvamisega. Ringkonnakohus sellele tähelepanu ei pööranud ja mõistis karistuse alla keskmise karistusmäära ehk alla 3 kuu aresti.

Analüüsid eelnevalt välja toodud kohtulahendeid on võimalik jõuda arusaamale, et üldiselt mõisteti tsaari solvamise puhul UNS art 103 lg 3 alusel karistus alla keskmise karistusmäära. Seda seisukohta kinnitab samuti tabelisse nr 1 koondatud karistused, mille alusel võib öelda, et neljal korral (26,67%) rakendati aresti puhul keskmist karistusmäära, samas kui lühemaid karistusi rakendati kuuel korral (40%). Aresti puhul üle keskmise karistusmäära oli karistusi mõistetud ühel korral (6,67%), õigeksmõistvaid otsuseid oli samuti kahel korral (13,3%) ja samuti oli üks karistusest vabastamine (6,67%). Lisaks oli ühel korral mõistetud UNS art 103 lg 3 alusel türmi saatmine (6,69%).¹³⁸

¹³⁶ Дело по обвинению мещанки Минны Шакиновской в заочном оскорблении императора. - ЕАА.416.3.170, lk 46.

¹³⁷ Б. Колоницкий. "Трагическая эротика": Образы Императорской семьи в годы первой мировой войны. Новое Литературное Обозрение, 2010, lk 46.

¹³⁸ Arvutustest on välja jäetud UNS art 103 lg 1 alusel mõistetud kindlusvangistus.

Tabel nr 1.

	Kvalifikatsioon	Kohtuotsuse kuupäev	Mõistetud karistus
1.	UNS art 103 lg 3	01.12.1906	arest 2 nädalat
2.	UNS art 103 lg 3	27.11.1907	arest 3 kuud
3.	UNS art 103 lg 3	21.12.1907	arest 3 kuud
4.	UNS art 103 lg 3	11.07.1908	arest 4 kuud
5.	UNS art 103 lg 3	20.03.1909	arest 1 kuu
6.	UNS art 103 lg 3	21.03.1909	õigeks mõistetud
7.	UNS art 103 lg 3	10.07.1909	türm 4 kuud/ türm 1 kuu
8.	UNS art 103 lg 3	25.09.1909	arest 2 kuud
9.	UNS art 103 lg 3	26.05.1911	arest 3 kuud
10.	UNS art 103 lg 3	05.11.1911	arest 3 kuud
11.	UNS art 103 lg 3	04.05.1912	õigeks mõistetud
12.	UNS art 103 lg 3	19.05.1912	arest 1 kuu
13.	UNS art 103 lg 3	15.09.1912	arest 2 nädalat
14.	UNS art 103 lg 3	21.02.1913	vabastatud karistusest
15.	UNS art 103 lg 1	19.02.1915	kindlusvangla 1 kuu
16.	UNS art 103 lg 3	24.05.1916	arest 1,5 kuud

Täiendavalt kohtuotsuste analüüsile on võimalik juurde tuua Tallinna ringkonnakohtu kriminaaltoimikute seas olnud toimiku, mis sisaldas ainult süüdistusakti¹³⁹. Kuigi puuduva kohtuotsuse tõttu ei ole võimalik analüüsida karistusliike ja –määrasid, siis sellegipoolest on kasulik välja tuua süüdistusaktis sisalduv informatsioon riigivastase süüteo eest. Süüdistusakti kohaselt oli süüdistatav öelnud alkoholijoobes: „Keppida ma tahan seda tsaari ema, Jumalat ja tema ema!“ Tegemist oli olukorraga, kus isik solvas tegelikult samaaegselt nii tsaari kui ka Jumalat, seega iseenesest oleks võinud isikule esitada süüdistuse kahes süüteo. Süüdistusaktis piirduti aga UNS art 103 lg 3. Alkoholijoobes õigeusu pühaku või õigeusu teotamist oli võimalik UNS art 73 p 4 alusel karistada arestiga. Karistused olid mõlema sätte puhul samad – arest. Kuna toimikus puudub kohtuotsus, siis ei ole võimalik üheselt väita, kas

¹³⁹ Дело по обвинению мещанина Г. Турнау в заочном оскорблении царя. – ЕАА.139.1.3378, toimikus numeratsioon puudub.

kohus nõustus süüdistusaktis esitatud süüteo koosseisuga või muudeti teo kvalifikatsiooni ja mõisteti isik süüdi kahe süüteo eest.

UNS-i karistuste iseloom oli selline, et seda kasutati mitte hirmutusabinõuna nagu NS-is, vaid kaitseabinõuna, paranduse abinõuna ning alles lõpuks hirmutusabinõuna.¹⁴⁰ Võrdluseks Tallinna ringkonnakohtu otsusega on võimalik tuua Moskva kohtupalati otsus, kus tsaari solvati sõnadega: „Ammu oleks pidanud ta maha lööma!“ ja „Ammu oli selle välja teeninud.“. 8. augustil 1866. aastal tehtud otsuses leidis kohus, et isikule tuleb NS art 246 lg 1 alusel mõista karistuseks sunnitöö tehases 6 aastat ja 6 kuud ning jätta isik ilma kõikidest seisuslikest õigustest.¹⁴¹ NS art 246 lg 1 puhul oli isik võimalik saata sunnitööle tehasesse 6-8 aastaks, seega kohtuotsuses mõistetud 6,5 aastane karistus oli alla keskmise karistumäära. Võrreldes NS-i ja UNS-i alusel tehtavaid otsuseid on võimalik näha, et 50 aastaga oli seisukoht tsaari solvamist käsitlevate süütegude osas jäänud samaks,. Samas on aga süütegude eest mõistetavad karistused kardinaalselt muutunud. Samas ei saa väita, et sarnane muutus karistumäärades oleks toimunud UNS-i kehtivuse ajal. Nii UNS-i kehtimahakkamise algusaastatel kui ka aastaid hiljem oli karistusliik sama. Vähesel määral muutusid karistuste pikkused, kuid seda võisid tingida ka konkreetse kriminaalasja asjaolud.

¹⁴⁰ K. Grau, lk 99.

¹⁴¹ Решение Московской судебной палаты. По уголовному департаменту. Виновный в произнесении заочно дерзких слов против Государя Императора только тогда может быть присужден к наказанию, определенному во 2-й части 246 ст. Улож., когда доказано, что слова те произнесены были в пьянстве; в противном случае он подвергается наказанию по 1-й части 246 ст - Юридическая Газета Московского юридического общества. 1866/5, lk 8.

3.2. Riigi reetmist käsitlev kohtuotsus

Riigi reetmise puhul oli tegemist rünnakuga riigi eksistentsile, selle iseseisvusele ja turvalisusele teiste riikide seas. Sellise süüteo puhul ei olnud kohustuslikuks koosseisutunnuseks see, et vastaspool oleks vaenulik riik Tsaari-Venemaa suhtes. Riigireetmine võis seisneda mingis teenuses või abi andmises või teos, mis iseenesest ei pruuginud olla riigireetmisena käsitlev, kuid selle teo tagajärg tekitab kahju riigile.¹⁴²

Spionaaž oli UNS art 108 p 6 alusel karistatav surmanuhtlusega. Tallinna ringkonnakohus mõistis 28. novembril 1915. aastal¹⁴³ surma poomise läbi M. Galvini, keda süüdistati selles, et tema oli kogunud sõjaseisukorras olevas linnas informatsiooni vene vägede asukoha, arvukuse, koosseisu ja relvastuse kohta ning andis selle informatsiooni edasi tasu eest sakslastele. Spionaaži puhul oli vajalik tuvastada, et isik oleks andnud välja olulist informatsiooni riigi kohta välisriigile ja oleks saanud selle eest mingit tasu. Kuna sellise informatsiooni kogumine ja selle salaja välisriigile andmine ei saaks olla avalik, siis spionaaži puhul on üheks koosseisuliseks asjaoluks see, et isik annab informatsiooni üle salaja.¹⁴⁴ Kuna M. Galvini tegevuses tuvastati nii informatsiooni üleandmine kui ka selle eest tasu saamine, siis oli süüteo koosseis täidetud.

Spionaaži puhul mõisteti isik surma poomise läbi. Töö autor eeldas, et kui tegemist on nii raske süüteoga, siis peab ka vastav kohtuotsus olema põhjalik. Siiski käesolevas peatükis analüüsitud kohtuotsus oli väga lakooniline. Kohtuotsuses puudusid viited kogutud tõenditele või tunnistajate ütlustele. Samuti puudus kohtu seisukoht isiku süü ja tahtluse osas. Riigireetmist käsitleva õigusnormi alusel oli võimalik isik võtta vastutusele ainult juhul, kui ta tegutses tahtlikult. Tahtluse all on mõeldud seda, et isik pidi teadma, et ta aitab vaenulikku välisriiki. Tegutsemise motiiv pidi seisnema soovis aidata vaenulikku välisriiki tegevuses Vene impeeriumi vastu. Samas oli võimalik vastutusele võtta ka need isikud, kes tegutsesid omakasu huvides, taotlemata Vene riigi olukorra halvendamist.¹⁴⁵

Kohus mõistis isikule karistuseks surmanuhtluse ja kõikidest seisuslikest õigustest ilmajäämise. UNS-i art 25 alusel jäi isik surmamõistmise puhul ilma kõikidest seisuslikest

¹⁴² Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22 марта 1903 г, lk 405.

¹⁴³ Переписка и списки о распространении письма члена IV Государственной Думы трудовика Керенского об измене офицеров русской армии, эвакуации и освобождении политических заключенных и др. - ЕАА.460.1.41, numeratsioon puudub.

¹⁴⁴ Н. С. Таганцев. Уголовное уложение 22 марта 1903 г, lk 200.

¹⁴⁵ Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии, lk 61.

õigustest, k.a seisusetiitlitest, auastmetest, ordenitest ja teistest riigi poolt antud märkidest. Samuti jäi isik UNS art 28 alusel ilma pensionist ja art 29 p-de 1 ja 2 alusel varalistest õigustest ja pärimisõigusest. Seoses UNS-i kehtima hakkamisega 1904. aastal, tuli arvestada ka UNS-i üldosas surmanuhtluse kohta sätestatuga.¹⁴⁶ UNS art 15 sätestas, et surmanuhtlus viidi läbi mitteavalikult poomise läbi.

Toimik sisaldas endas veel materjale, mis ei olnud M. Galvini süüteoasjaga seotud. Näiteks olid toimikus teatis selle kohta, et A. Živini oli vahi alla võetud seoses UNS art 129 lg 2 sätestatud süüteo toimepanekuga. Lisaks veel kiri ringkonnaprokurörile seoses abortide läbiviimisega. Nii vahistamine kui kiri prokurörile olid hoopiski muude kriminaalasjade materjalid. Põhjust, miks ühte toimikusse oli kogutud ka muud materjali, on siiski võimatu öelda.

Süüteo spionaaziks kvalifitseerimisel viitas kohus sõjaseisukorra reeglitele ja sellele, et tegemist oli linnaga, kus oli kehtestatud sõjaseisukord. Kuigi SNS-i alusel peaks sõjaseisukorras olevas linnas toimunud riigireetmise süüteo puhul olema kohtualluvus sõjakohtul, siis on selgusetu, miks käesolevas asjas lahendas seda hoopiski Tallinna ringkonnakohus, kuigi kohus oli ise viidanud sõjaseisukorra reeglitele. Teisi analoogseid riigireetmist käsitlevaid kohtuotsuseid Tallinna ringkonnakohtul polnud. Selle põhjuseks võis olla see, et üldiselt olid SNS-i alusel pädevad vastavad sõjakohtud.

¹⁴⁶ Н. С. Таганцев. Смертная казнь. Санкт-Петербург 1913, lk 76.

3.3. Mässule õhutamist käsitlevad kohtuotsused

1905. aastal toimunud sündmused äratasid poliitilised massid ellu. Eestimaa piirkonnas kasutas Venemaa nõrgenemist ära Konstantin Päts, kes lootis sellega parandada kodumaa olukorda. 1905. aastal alustas K. Päts märgukirjade aktsiooni elluviimist, milles väljendati esmaseid nõudmisi. Autonomiataotlused aga ei realiseerunud ja 1905. aasta detsembris asus keskviim vasturünnakule. Sellega kaasnes ajalehe „Teataja“ sulgemine ja Eesti juhtivate tegelaste arreteerimise kavatsus.¹⁴⁷ Arreteerimise plaanist sai K. Päts koos paljude teiste juhtivate tegelastega teada ja jõudis pageda enne kui politseinikud jõudsid korteris läbiotsimise teha.¹⁴⁸ K. Päts ja teised eesti revolutsioonipõgenikud peatusid mingil ajaperioodil Šveitsis Berni lähedal. Ühest vene lehest saadi juhuslikult teada, et sõjakohus oli K. Pätsi tema mässulise tegevuse eest surma mõistnud. Seoses sellega pagulus pikenes. K. Päts siirdus 1907. aastal Soome Ollilasse ja veetis seal 3 aastat. Selle aja jooksul selgus, et K. Pätsi surmaotsuse ümber on suur segadus. Nimelt oli sõjakohus astunud üle oma võimupiiride ja rikkunud seadust. Lisaks olid paljud dokumendid kadunud, osad tulekahjus hävinud. Ainsaks süüdistuseks oli jäänud „Teatajas“ ilmunud Tallinna töölisvanemate kiri ja üleskutse, milles prokuratuur leidis mässule õhutamiseid väljendusi. Selliste kirjutiste avaldamise eest ei ole aga karistus eriti suur olnud.¹⁴⁹

Seoses eelmainituga sõitis 1909. aastal K. Päts Tallinnasse ja läks vabatahtlikult kohtu-uurija juurde.¹⁵⁰ Tallinna ringkonnakohus võttis arutlusele K. Pätsi ja „Teataja“ süüasja. Konstantin Pätsi vastu oli esitatud süüdistus kui ajalehe toimetaja vastu ja süüdistus põhines tsensori kaebustel. Tsensor tõstas kaebusi peaaegu iga „Teataja“ numbri vastu, kus olid artiklid, luuletused ja kuulutused „Estonia“ koosolekust, samuti 16. oktoobri 1905. aasta veresauna kirjeldus. Kõige tõsisemad oli kaebused Tallinna töölisvanemate streigi üleskutse asjus.¹⁵¹

1910. aastal 4. veebruaril kuulati Konstantin Pätsi süüdistusasja¹⁵² UNS art 129 lg 1 p-
de 1 ja 3 alusel selles, et levitati teoseid, mis õhutasid mässulisele tegevusele ja seadustele

¹⁴⁷ H. Walter. Ausalt & avameelselt. Eesti suurmeestest: Johan Laidonerist, Jaan Poskast, Konstantin Pätsist, Jaan Tõnissonist. Tallinn, 1990, lk 39-40.

¹⁴⁸ H. Runnel. Konstantin Päts. Minu elu. Mälestusi ja kilde eluloost. Tartu, 1999, lk 51.

¹⁴⁹ H. Walter, lk 40.

¹⁵⁰ *ibidem*.

¹⁵¹ E. Laaman. Konstantin Päts. Poliitika- ja riigimees. Stockholm 1949, lk 62.

¹⁵² Дело по обвинению редактора газеты "Театая" К. Пятс в опубликовании воззвания Ревельского Комитета социал-демократической рабочей партии с призывом к политической забастовке. - ЕАА.105.1.7974.

ning seaduslikule võimule mitteallumisele. Konstantin Pätsi süüdistati selles, et tema, olles ajalehe „Teataja“ toimetaja, oli välja andnud 5. detsembril 1905. aastal ajalehe nr 263, mis sisaldas töölisvanemate kirja toimetusele, milles süüdistusakti alusel õhtutati kahele tegevusele. Esiteks kutsuti artiklis rahvast valitsust kukutama, jätma ilma võimust ja saavutama erakorralise riigivolikogu kokkukutsumise. Lisaks õhutati artiklis mitte tasuma riigimakse. Süüdistusakt kvalifitseeris vastavad süüteod eraldi kaheks süüteoks: õhutamine valitsuse kukutamisele ja õhutamine riigimaksude tasumata jätmisele. Lisaks süüdistati Konstantin Pätsi selles, et tema andis 1905. aastal novembrikuus välja ajalehe „Teataja“ nr 257, mis sisaldas artiklit, milles töötajad nõudsid Tallinna töölisvanematelt erakorralise koosoleku kokkukutsumist, millega muutuks Venemaa riigikord demokraatlikuks vabariigiks. Lisaks sisaldas artikkel ähvardust selle kohta, et Tallinna proletariaat koos kogu Venemaa proletariaadiga kasutab kõiki võimalikke vahendeid seni kuni, kõik rahva huvide vastased ja reeturid pole kukutatud koos „oma aja äraelanud ainuvalitsusega“.¹⁵³

Esimene süütegu – riigikorra kukutamisele õhutamine – oli sätestatud UNS art-s 129 lg 1 p-s 1. Kohus mõistis selle süüteo eest karistuseks UNS art 17 alusel tähtajatu asumisele saatmise. Kohus leidis aga, et süüdistatava süüs leidub süüd kergendavaid asjaolusid ja karistuseks mõisteti hoopiski UNS art 19 alusel ühe-aastane kindlusvangistus. Kohtuotsuses puudus igasugune viide sellele, millised olid need süüd kergendavad asjaolud ja piirduti konkreetsetele sätetele viitamisega.¹⁵⁴

Kohtuotsuse alusel seisnes teine süütegu selles, et levitatavas ajalehes õhutati seaduse mittetäitmisele, mis oli sätestatud UNS art 129 lg 1 p-s 3. UNS art 18 järgi oli võimalik isik saata parandusmajja kuni kolmeks aastaks. Kohtuotsusest tulenes, et „varasemalt välja toodud põhjusel“ (st süüd kergendavad asjaolud, mida kohtuotsuses ei analüüsita) ja UNS art 53 alusel tuleb üle minna UNS art 20 sätestatud karistusele, mis on vanglasse saatmine kolmeks kuuks.

Seoses väljaantud ajalehega „Teataja“ nr 257 leidis kohus, et süüdistatava süü pole tõendatud ja selles asjas mõistis kohus K. Pätsi õigeks. Siin motiveeris kohus õigeksmõistmist sellega, et asitõendid süüteo kohta puuduvad.

Kohus mõistis Konstantin Pätsile lõpliku karistuse NS art 5¹⁵⁵ ning UNS art 60 järgi, mille alusel tuli süüdistatavale mõista ühtne karistus kõikide süütegude eest kogumis ja isikut

¹⁵³ *ibidem*, lk 4-5.

¹⁵⁴ *ibidem*, lk 59-60.

¹⁵⁵ Isik ei loeta süüdlaseks teos, mis on toime pandud tahtmatult.

tuli karistada raskeima karistusega. Seega mõistis kohus karistuseks ühe aasta kindlusvanglat UNS art 129 lg 1 p 1 alusel. 1-aastane kindlusvangistus muudeti aga 9-kuuliseks üksikvangistuseks.¹⁵⁶ NS-i üldnormide jätkuva kehtimisega oli põhjendatud NS art-le 5 viitamine. Samas käsitles NS art 5 sellist olukorda, kus isiku tegevuses puudus tahtlus ja samuti pidid olema puudu viited sellele, et tema tegu oli toime pandud ettevaatamatusest. See tähendab olukorda, kus sündmus pidi toimuma juhuslikult.¹⁵⁷ Seega leidis kohus, et K. Pätsi poolt toimepandud teo puhul oli tegemist juhusega.

UNS art 129 lg 1 p 6 alusel oli riigivastane süütegu see, kui isik levitas avalikult teost, mis õhutas sotsiaalsete klasside või ülemuste ja alluvate vahelist vaenu. Üks sellistest süütegudest oli seotud ajalehe „Kiir“ nr 80 väljaandega 20. juulist 1913, mis sisaldas kirjutist nimega „Перновъ“. Kirjutise sisu oli suunatud töölistele ja õhutas neid seisma enda õiguste eest. Kirjutise autor polnud ajalehes märgitud ja vastutusele võeti ajalehe „Kiir“ toimetaja A. Hanson, kes võimaldas sellise kirjutise avalikustamist. 30. jaanuaril 1914. aastal tehtud kohtuotsuse¹⁵⁸ järgi olid kirjutise osad laused sellised, mis õhutasid vaenu ülemuste ja töötajate vahel. Sellisteks lauseteks olid: „Waldorfi vabrik leidis töötajate tingimuste parandamise võimaluse, tänu millele on tööpäev 18-36 tundi pikk; „Waldorfi vabrik on tuntud tööõnnetuste poolest, mis üldiselt juhtuvad ületundide ajal; „kultuursemad ja teadlikumad töötajad murravad päid, kuidas vabaneda ületunnitöödest, samas kui juhatus hoiab sellest tugevalt kinni, sest tegemist on elu ja surma küsimusega“; „tahetakse ületunnitöö ajal täita kõik tööülesanded, olenemata verest ja higist, peaasi, et kapitali poolt toodud protsendid ei väheneks“; „selline inimeste piinamine on juhatuses veres ja lihas“; „kes uurisid välja ületunnitööst keeldunud töötajate nimed ja määrasid neile õigel ajal kojumineku eest ebaseaduslikud trahvid suuruses 50 kopikat“; „lootused ja palved on petnud töölisi, kes on sunnitud otsima teisi võimalusi enda õiguste kaitseks“¹⁵⁹. Kohus piirdus kirjutise teatud osade tsiteerimisega ja leidis, et sellega ongi põhjendatud see, et täidetud on UNS art 129 lg 1 p 6 süüteo koosseis. Ajalehe „Kiir“ toimetajale A. Hansenile mõisteti karistuseks 5 kuud türmi. UNS art 20 alusel on türmi võimalik mõista alates 2 nädalast kuni 1 aastani, seega A. Hansenile mõistetud karistuse puhul oli tegemist alla keskmise karistusmäära.

¹⁵⁶ H. Walter, lk 41.

¹⁵⁷ H. С. Таганцев. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года, lk 7.

¹⁵⁸ Дело по обвинению редактора газеты "Kiir" А. Гансон в помещении статьи революционного содержания. – ЕАА.139.1.4075, toimikus numeratsioon puudub.

¹⁵⁹ Tõlge koostatud töö autori poolt.

Seoses eelneva kohtuotsusega, tegi Tallinna ringkonnakohus veel ühe kohtuotsuse 14. augustil 1914. aastal.¹⁶⁰ Kohtuotsusega keelustati ajalehe „Kiir“ väljaandmine UNS art 73 ja art 129 lg 1 p 2, 6 alusel. Kohus põhjendas seda sellega, et ajaleht „Kiir“ on korduvalt rikkunud Vene seadusandlust, on meelestatud valitsusevastaselt ja sellise ajalehe jätkuv levik võib ohtlikult mõjuda rahvamassidele.

13. märts 1914. aastal tegi Tallinna ringkonnakohus¹⁶¹ teise otsuse UNS art 129 lg 1 p 6 alusel. Ajalehe „Narva Kiir“ toimetajale Aleksander Puusepale mõisteti karistuseks 4 kuud türmi selle eest, et ta lubas trükkida ajalehte „Narva Kiir“ nr 4 kirjutise „Vladivostoki tööorjad“. Tegemist oli alluvates vaenule õhutava materjaliga. Kirjutis sisaldas järgnevaid mõtteid: „niidavad ülemused viimsedki karvad tööliste seljalt“, „ülemused meelitasid valedega töötajaid tööle“ ja „pärast pidid töötajad töötama tsaari lauvalt pudenevate palukeste eest“. Kohus leidis, et kirjutise avaldamisega oli toimetaja täitnud UNS art 129 lg 1 p 6 sätestatud kuriteo ja mõistis karistuseks 4 kuud türmi, mida luges täidetuks seoses toimetaja Aleksandr Puusepa vahi all olnud ajaga. Tegemist oli kohtuotsusega, kus kohus piirdus kirjutise „Vladivostoki tööorjad“ tsiteerimisega.

Ajalehe „Narva Kiir“ järgmiseks toimetajaks oli Jakob Friedrichsmann, kes võeti vastutusele 28. mai 1914. aastal¹⁶² Tallinna ringkonnakohtu otsusega, selle eest, tema oli vastutava toimetajana avalikustanud ajalehes „Narva Kiir“ artikli „Proletariaadi piiride tähtsusest“. Tegemist oli artikliga, mis õhutas töölisi vastu hakkama ülemustele. Siinkohas on oluline rõhutada seda, et toimetaja ise leidis, et artikli sisu ei olnud ebaseaduslik. Artiklis räägiti valdavalt ületunnitöödest ja sellest, kuidas tehaste ülemused ei mõista tööliste olukorda. Samuti rõhutati mitmel korral tööliste väga väikest palka ja seda, et töölisel saavad enda olukorda muuta paremaks ainult juhul, kui nad ühinevad organisatsiooniks. Sellise üleskutse kvalifitseeris kohus UNS art 129 lg 1 p 6 alusel ülemuste ja alluvate vahelise vaenu õhutamiseks ning mõistis karistuseks 2 kuud türmi.

Tabelist nr 2 on võimalik näha, et UNS art 129 lg 1 p 6 alusel olid mõistetavad karistused erinevad ja sõltusid tõenäoliselt avalikustatud kirjutiste sisust. Samas ei ole aga võimalik asuda kindlale seisukohale, kuna kohtuotsuse sisu ja põhjenduste osa oli väga halb.

¹⁶⁰ Дело по обвинению редактора газеты "Kiir" А. Гансон в помещении статей революционного содержания и нарушении цензурного устава. – ЕАА.139.1.4138, lk 17.

¹⁶¹ Дело по обвинению редактора газеты "Narva kiir" А. Пусеп в помещении статьи революционного содержания. – ЕАА.139.1.4117, lk 27.

¹⁶² Дело по обвинению редактора газеты "Narva kiir" Я. Винригсман в напечатании статьи революционного содержания "Значение границ пролетариата". – ЕАА.139.1.4154, lk 26.

Üldiselt piirdusid kohtunikud kirjutiste tsiteerimisega ja süü või tahtluse küsimust ei käsitletud üldse.

Tabel nr 2

	Kvalifikatsioon	Kohtuotsuse kuupäev	Mõistetud karistus
1.	UNS art 129 lg 1 p 1	04.02.1910	kindlusvangla 1 aasta
2.	UNS art 129 lg 1 p 2, 6	14.08.1913	ajalehe tegutsemise peatamine
3.	UNS art 129 lg 1 p 6	30.01.1914	türm 5 kuud
4.	UNS art 129 lg 1 p 6	13.03.1914	türm 4 kuud
5.	UNS art 129 lg 1 p 6	28.05.1914	türm 2 kuud

UNS art 132 p 1 alusel oli võimalik võtta vastutusele isik, kes koostas UNS art-tes 128 või 129 sätestatud teoseid või pilte ja kes omas eesmärki neid teoseid levitada või avalikult välja panna, kuid levitamine ega väljapanek ei järgnenud. 28. jaanuaril 1909. aastal tegi Tallinna ringkonnakohus õigeksmõistva kohtuotsuse¹⁶³ kahe isiku osas, keda süüdistati selles, et nemad oli 1908. aastal koostanud 1000 eksemplari eestikeelseid brošüüre nimega „Rahva politik“, mis sisaldas endas üleskutset mitte kuuletuda kõrgemale võimule. Samuti õhutati Vene riigikorra kukutamisele ja vägivaldaga riigivõimu ülevõtmisele. Eelmainitud brošüürid aga ei jõudnud rahvani seoses arestimisega. Kohus on põhjalikult analüüsinud seda, et brošüüride sisu ei olnud võimalik tõlgendada nagu süüdistaja oli seda teinud ning puudus igasugune alus arvata, et brošüüri sisu oli riigivaenulik. Kohus oli ise samuti brošüüri sisuga tutvunud ning leidnud, et tegelikult oli selle sisu suunatud sellele, et töölisrahvas peab tegutsema mitte ainult vabaduse, vaid ka poliitilise võimu nimel. Kohtuotsusega vabastati eelnimetatud brošüürid aresti alt. Õigeksmõistev kohtuotsus viitab sellele, et kohtud ei mõistnud eranditult süüdi kõikides töölisliikumisega seotud propaganda asjades, vaid sellegipoolest tutvusid kriminaalasjas kogutud materjalidega põhjalikult.

Täiendavalt on käesolevas alapeatükis analüüsitud mässule õhutamise süütegusid, mis olid toime pandud alaealiste kurjategijate poolt. 27. oktoobril 1904. aastal oli Tallinna

¹⁶³ Дело по обвинению редактора-издателя газеты "Õigus" П. Оллак в издании брошюры революционного содержания "Народная политика". – ЕАА.139.1. 2538, lk 15-16.

ringkonnakohtu menetluses kriminaalasi¹⁶⁴, milles süüdistati 16-aastast N. Deškinit riigivastases süüteo. Isikut süüdistati selles, et tema oli levitanud brošüüri, milles oli kriitika riigivõimu ja tsaar Aleksandr III tegevuse vastu. Toimik koosnes ühest otsusest, milles olid lahti kirjutatud juhtumi asjaolud. Otsusest selgus, et süüdistatav oli levitanud mitteametlikku brošüüri. N. Deškin ise ennast süüdi ei tunnistanud ja väitis, et brošüüre pole tema jaganud ja poliitilistel teemadel pole tema sõna võtnud. Toimikus olevast otsusest selgub ainult see, et tegemist ei olnud 17-aastase süüvõimelise isikuga ja selleks, et veenduda isiku arusaamisvõimes, otsustati, et isikul tuleb läbida ekspertiis. Otsusest mingeid muid asjaolusid ei selgunud, peale selle, et süüdistatav oli läbinud kutsehariduse kursused, oli töötanud 3 aastat parandusasutustes kirjutajana ning vastavalt sugulaste ütlustele oli isikuna arenenud ja oma vanuse kohta üsnagi haritud. Otsusega saadeti N. Deškin ekspertiisi, et tuvastada arusaamisvõime süüteo toimepanemise hetkel. Toimikus puuduvad materjalid ekspertiisi tulemuse kohta, seega ei ole võimalik üheselt väita, kas isik jäeti karistamata seoses süüvõimetusega või leiti siiski, et isik oli teo toimepanemise hetkel süüvõimeline ja teda tuleb vastutusele võtta.

Järgmine alaealiste süüteo toimepanija kohta käiv toimik sisaldas endas prokuröri otsust selle kohta, kas 16-aastane isik on süüvõimeline või mitte. 1907. aasta 15. veebruari otsusest¹⁶⁵ selgus, et 16-aastast isikut süüdistati selles, et temale olevat kuulunud Tallinna linnas korteri läbiotsimisel leitud illegaalne kirjandus. Otsuse põhjal selgus, et tunnistajana olid üle kuulatud süüdistatava ema ja õpetajad. Tunnistajate ütlused olid süüdistatavat heas valguses kirjeldavad ja pigem viitasid sellele, et süüdistatava puhul on tegemist andeka ja haritud noormehega. Süüdistatava väitel illegaalne kirjandus temale ei kuulunud. Otsuses arvestati asjaolu, et süüdistatava isa on oli süüdistatava sündimise hetkel 53-aastane. Samuti toodi välja see, et süüdistatava isa oli vaimselt ebastabiilne ja alkoholismile kalduv. Sellele lisaks toodi välja ka süüdistatava tervislik seisund – neerupõletik ja kollatõbi. Seda, mis põhjusega analüüsiti süüdistatava isa ja süüdistatava enda tervislikku seisund, pole selgitatud. Küll on aga otsuses jõutud seisukohale, et isik on enda vaimse taseme poolest süüdiv. Otsuses on vastav süütegu kvalifitseeritud UNS art 132 lg 1 järgi – UNS art-tes 128 või 129 sätestatud teoste või piltide loomine, eesmärgiga levitada või avalikult välja panna, kui levitamine või avalik väljapanek ei järgnenud. Sellise süüteo puhul oli ette nähtud karistusena kindlusvanglasse saatmine kuni 3. aastaks. Toimikus puudusid täiendavad materjalid selle

¹⁶⁴ Дело о революционной агитации и распространении нелегальной литературы Михаилом Ивановичем Калининым, Н. А. Дешкиным и В. Алексеевым. - ЕАА.105.1.11507, lk 1-3.

¹⁶⁵ Дело об обнаружении тюка нелегальной литературы при обыске дома на Садовой улице в Ревеле. – ЕАА.105.1.11508, lk 5-6.

kohta, kas mingi otsuse oli teinud ka ringkonnakohus või millisesse staadiumisse menetlus jõudis.

22. jaanuaril 1911. aastal tegi Tallinna ringkonnakohus otsuse kriminaalasjas¹⁶⁶, milles süüdistatav oli teo toimepanemise hetkel 15 aastat ja 11 kuud vana. Asjaoludest tulenes, et 1905. aasta detsembrikuus oli süüdistatav koos ühe grupeeringuga laastanud mitmeid riigiasutusi nagu arestimaja ja rahukohtuniku kamber, lisaks parun Otto von Lilienfeldi mõisa. Otsusest tulenes, et olid üle kuulatud tunnistajad, kellest üks ütles, et oli näinud süüdistatavat relvaga sakste maja juures ja teine tunnistaja ütles, kuidas tema oli näinud, et süüdistatav oli lõhkunud sakste majas olevaid esemeid. Kolmas ja kohtu arvates kõige olulisem tunnistaja oli see, kes oli näinud, kuidas süüdistatav tuli koos teiste grupeeringu liikmetega Otto von Lilienfeldi mõisa juurde. Kohtuotsuses kvalifitseeriti süüdistatava poolt toime pandud lõhkumised UNS art 102 lg 2 ja art 100 lg 2 alusel.

Kohus jõudis neljale järeldusele:

- 1) rüüsterünnaku ajal oli süüdistatav 15 aastat ja 11 kuud vana;
- 2) süüdistatav oli mässumeelse ühenduse liige, mille eesmärk oli kukutada Vene riigikord;
- 3) käesoleval ajal on süüdistatav täisealine ja seoses sellega ei ole võimalik läbi viia ekspertiisi tuvastamiseks tema vaimset seisundit süüteo toimepanemise hetkel;
- 4) on ebatõenäoline, et „15-aastane poisike omas kindlat arusaama“ toimepandud süüteo raskusest.

Kohus leidis, et süüdistatava puhul tuleb rakendada NS art 137 ja asuda seisukohale, et isik tegutses teadmatuses ning toimik tuleb tagasi saata ringkonnaprokuratuuri. Kohus ei põhjendanud, miks täisealise puhul ei saa tagantjärgi ekspertiisi läbi viia.

Riigivastaste süütegude osas oli kõige nooremaks menetlussubjektiks 13-aastane isik, keda süüdistati selles, et tema oli oma tegevusega täitnud UNS art 104 lg 1 koosseisu ehk siis koostanud teose või pildi, mis sisaldas endas solvangut või ähvardust tsaarile, tsaarinnale või troonipärijale, eesmärgiga levitada või avalikult näidata selliseid teoseid või pilte, kui levitamist või avalikult näitamist ei järgnenud. Prokurör koostas 17. septembril 1911. aastal süüdistusakti¹⁶⁷, milles leidis, et 13-aastase poisi poolt koostatud luuletused olid oma sisu poolest revolutsioonilised. Tegemist oli nelja luuletusega. Esimene luuletus oli leinamarss,

¹⁶⁶ Дело о вооруженных нападениях революционной группы на помещичьи усадьбы, арестный дом и др. правительственные учреждения в декабре 1905 года. – ЕАА.105.1.11524, lk 2-3.

¹⁶⁷ Дело о распространении стихов революционного содержания среди рабочих столярной мастерской имени "Геймар" – ЕАА.105.1.11525, lk 2-3.

mille sõnad olid järgmised „Las tähistavad rikkurid, pidutseb tsaar, las veres suplevad timukad“¹⁶⁸. Teise luuletuse pealkiri oli „Abi tuleb Jumalalt“, mille sõnad olid „Tsaarilt, kes elatub rahva verest, me abi ei saa, me ise enda jõuga peame saavutama vabaduse; Kõige vihase vaenlane on meil tsaar, ta läheb võitlusse žandarmidega ja tal puuduvad sarnased“¹⁶⁹. Kolmas oli marseljees, mis kõlas järgmiselt: „Verega väljateenitud troonid, iidolid hukuvad, meie piinajad kullatud kroonid, vihkame neid, kes kannavad neid“¹⁷⁰. Viimane luuletus oli ilma pealkirjata: „Aegsasti mõtle, Romanov, pärast on halb, sinu ees on Duuma, kogu rahva lootus on seal; sa püüad hiiri, kuid halvasti paigutad lõkse, sa tahtsid tappa rahva poegasid, sa oled õnnelik nähes vereloike“¹⁷¹. Kõigis neljas luuletuses on näha kriitikat tsaari suhtes ja seda, et tsaar mõtleb pigem enda kui rahva huvide peale. Luuletused olid kirjutatud vihikusse ja pärast seda oli vihik levinud mitmete teiste isikute vahel. Kuigi tegelikult teos levis ja sellega oli täidetud UNS art-i 103 koosseis, siis sellegipoolest oli otsuses kvalifitseeritud süüdistatava tegu UNS art 104 lg 1 järgi, mida rakendati juhul kui teoste levitamiseni ei jõutud. Põhjus, miks süütegu kvalifitseeriti UNS art 104 lg 1 järgi, oli prokuröri poolt põhjendamata.

Tunnistajate ütluste ja vanemate ütluste pinnalt jõudis prokurör seisukohale, et süüdistatav pani teo toime teadvalt ja sai aru toimepandud teo raskusest. Prokurör saatis kriminaalkohtupidamise seadustiku art 356³ alusel toimiku edasi lahendamisele Tallinna ringkonnakohtusse. Toimikust puuduvad viited selle kohta, mis otsuse Tallinna ringkonnakohus tegi käesolevas asjas.

Kuni 17-aastaste isikute poolt toimepandud süütegude puhul olid kõik kriminaalasjade toimikud koostatud suhteliselt lohakalt. Mitmed dokumendid olid toimikutest puudu ja kõikidel juhtudel jäi selgusetuks, mis süüdistatavast hiljem sai. Sellegipoolest annab on käesoleval juhul võimalik jõuda seisukohale, et prokurör jõudis mitmel korral arusaamani, et alla 17-aastane nooruk on süüvõimeline ja peab vastutama toimepandud riigivastase süüteo eest.

¹⁶⁸ *Траурный марш - Пусть пируют богачи, празднует Царь, пусть в крови купаются палачи.* - töö autori poolt koostatud tõlge.

¹⁶⁹ *Подмога нам идет от Бога - От Государя, который живет народной кровью, мы помощи не получим, мы сами, своими силами, должны добиваться свободы; Самый злой враг у нас - это Государь, он идет на бой с жандармами, нет подобного ему.*

¹⁷⁰ *Марсальеза - Долой кровью завоеванные троны, погибайте идолы, наши мучители-позолоченные короны, ненавидим тех, кто носит их.*

¹⁷¹ *Песня без заглавия - Заблаговременно одумайся, Романов, потом худо будет, перед тобой Дума, все надежды народа в ней; ты лових мышей, ну плохо ставишь мышеловку, ты хотел убить сынов народа, ты радуешься при виде лужи крови.*

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli analüüsida üldkaristusõiguslikke allikaid, mis reguleerisid riigivastaseid süütegusid. Käesoleva NS-i ja UNS-i käsitlemise käigus toodi välja toimunud muutused süüteokoosseisudes ja karistusliikides ning –määrades. Seadustikes toimunud muutused annavad ülevaate, kuidas muutus seadusandja seisukoht riigivastaste süütegude osas, seega saab vastuse küsimusele, kas UNS oli NS-ist liberaalsem või mitte.

Võrreldes NS-i ja UNS-i õigusnorme on võimalik näha mitmeid suuri erinevusi nii koosseisulistes asjaoludes kui ka karistustes. NS-i õigusnormid olid kasuistlikud, sisaldasid ebaselgelt määratletud koosseisulisi asjaolusid ning olid vahel ka seadustiku siseselt laialipuistatud. Tegemist oli arhailise karistusseadustikuga, mis oli 20. sajandi alguseks oma aja „ära elanud“. 1903. aastal kehtestatud UNS oli tunduvalt moodsam. See sisaldas süüteokoosseise, mis olid liigitatud konkreetsete koosseisuliste asjaolude järgi. Lisaks oli UNS tunduvalt liberaalsem ja paljude süütegude puhul ka humaansem. Käesoleva töö käigus selgus aga, et UNS läks teatud mõttes kaugemale kui NS. UNS sisaldas nimelt arvuliselt rohkem riigivastased süütegusid reguleerivaid õigusnorme. See võis olla tingitud Vene impeeriumi pingelisest ajaperioodist, mil revolutsiooniline liikumine võttis hoogu ja mässu ning riigireetmist käsitlevaid õigusnorme oli vaja uuendada ning täiendada. Seoses sellega sisaldas UNS palju uusi koosseise, mis NS-is puudusid. Näiteks muutus UNS-i järgi karistatavaks surnud tsaari solvamine (UNS art 107), kuulujuttude levitamine (UNS art 134) ja erinevat liiki avalikud kogunemised (UNS art-d 120-125). Samas jäid aga kehtima osad NS-is sätestatud diplomaatilise reetmise süüteod (NS art 260-261). Ehkki NS-i kasuistlikkus oli teatud õigusnormide puhul kandunud ka UNS-i, oli seda UNS-is tunduvalt vähem kui NS-is.

NS-i ja UNS-i riigivastaste süütegude peatükkide ülesehituse puhul on näha, et need on väga sarnased. Siiski on oluline rõhutada seda, et kui NS sisaldas riigivastaste süütegude koosseise ka väljaspool vastavat peatükki, siis UNS koondas kõik riigivastased süüteokoosseisud ühte peatükki. Killustatuse probleemi lahendamine näitab UNS-i positiivsest poolest ja annab kinnitust sellele, et seadustike koostajad mõistsid killustatuse probleemi tõsidust. Käesolevas töös ei analüüsitud eraldi riigivastaste süütegude peatüki asetust seadustikus tervikuna. Nii NS-is kui ka UNS-is järgnesid üldnormidele usuvastased süüteod ja nende järel riigivastaste süütegude peatükk. Seoses peatüki asetusega seadustikus tervikuna võib väita, et nii usu- kui ka riigivastaste süütegude puhul oli tegemist kõige

tähtsamate süüteoliikidega, millele järgnesid ülejäänud süüteod. Tsaari puhul oli tegemist riigi ainuvalitsejaga ja ainuvalitseja vastu suunatud süütegu tähendas rünnet impeeriumile kui sellisele. Samuti ei jätnud NS ega ka UNS kõrvale tsaari perekonda, kes olid samasuguse kaitse all nagu tsaar ise. NS läks kriminaliseerimisega isegi nii kaugemale, et 1885. aastal kehtestas NS art 244¹ õigusnormi, mille alusel oli surmanuhtlus ette nähtud isikule, kes kasutas vägivalda tsaari ja tema perekonda kaitsvate valvurite vastu. UNS sellist õigusnormi üle ei võtnud. Nii oli tsaari perekonda kaitsvate valvurite ründamine taas dekriminaliseeritud. Selles osas leidis kinnitust senise uurimise seisukoht, et UNS oli märgatavalt liberaalsem seadustik. Samas üldiselt olid tsaari vastu suunatud süütegude osas NS-i ja UNS-i erinevused suhteliselt väikesed. Kuigi õigusnormide sõnastus oli erinev, olid koosseisulised asjaolud suures osas samad. Oluline on rõhutada tsaarivastaste süütegude raskust ja seda, et nii vanaaegse NS-i kui ka moodsa UNS-i puhul oli tegemist süütegudega, mille eest mõisteti isik surma poomise läbi. Surmanuhtluse puhul oli tegemist kõige raskema karistusega ja nii NS-is kui ka UNS-is oli see ette nähtud vaid väheste väga raskete süütegude puhul.

Tsaari solvamist ei lugenud nii raskeks süüteks ei NS ega UNS ja sellesse ei suhtunud kui tõsisesse riigivastasesse süütesse. UNS-i ajal muutus tsaari solvamine veelgi kergemalt karistatavaks süüteks. NS-i järgi võis tsaari solvamise eest saata isiku sunnitööle kuni 12 aastaks, samas kui UNS-i järgi oli sunnitööle saatmise maksimaalne pikkus kuni 8 aastat. Samuti erinesid karistused ka alkoholihoobes solvamise eest. NS-i alusel oli võimalik isik mõista kas türmi 2 kuni 8 kuuks või mõista talle arest kuni 3 kuud. UNS alusel oli võimaliku karistusena ette nähtud ainult arest. Uurimuse tulemusel saab jõuda järelduseni, et nii NS kui UNS ajal suhtuti kergematesse riigivastastesse süütegudesse leebemalt, samas kui rasked süüteod olid mõlema seadustiku alusel karistatavad surmanuhtlusega. See järeldus annab mõista, et mõlema seadustiku kehtimise ajal oli sarnane suhtumine erinevat liiki riigivastastesse süütegudesse.

Nagu eelpool mainitud, sisaldas UNS-i riigivastaste süütegude peatükk arvuliselt rohkem süüteokoosseise kui NS. Õigusnormide hulk oli kasvanud riigireetmist ja mässu käsitlevas osas. NS sätestas riigireetmise kohta ühe pika ja kohmaka õigusnormi, mille UNS jagas eraldi ja selgemini määratletud süüteokoosseisudeks. Samuti eraldas UNS üksteisest ka süüteo toimepanijad, nähes ette eraldi süüteokoosseisud süütegude organiseerijatele, osalejatele, kihutajatele ja isikutele, kes ei teavitanud planeeritavast või toimepandud süüteost. Sellise eraldamise eesmärk võis olla soov karistada süüteo toimepanijaid-osalejaid vastavalt igauhe teopanusele. Seoses sellega muutusid UNS-i koosseisunormid tunduvalt spetsiifilisemaks ja detailsemaks, kuid siiski ei saa nende uute UNS-i õigusnormide puhul

rääkida kasuistlikkusest. Sellise üksteisest eraldamise puhul võis olla tegemist õiguskindluse tagamise vahendiga, millega UNS taotles suuremat selgust ja kontrollitavust õigusnormide rakendamise osas.

Karistusmäärade erinevus ei esinenud ainult tsaari ja tema perekonna vastu suunatud süütegude puhul. Nii riigireetmist kui ka mässu käsitlevate süütegude puhul oli UNS tunduvalt humaansem ja nägi ette kergemaid karistusi. Kuigi UNS sisaldas nii nagu NS-ki surmanuhtlusega karistatavaid teokoosseise (rünne tsaari vastu, mäss, riigireetmine), siis ülejäänud kergemad riigivastased süüteod olid karistatavad kergemate karistustega nagu türm või arest.

Käesoleva uurimuse teine oluline eesmärk oli analüüsida Tallinna ringkonnakohtu lahendeid riigivastastes süütegudes. Käesolevas töös käsitleti kohtu poolt välja toodud süüteo kvalifikatsiooni, põhjendusi, karistusliiki ja -määra, mille analüüsi tulemus annaks aimu, kuidas kohus riigivastaseid süütegusid reguleerivaid õigusnorme rakendas. Uurimuse tulemusel on jõutud järelduseni, et olenemata riigivastase süüteo olulisusest ei olnud kohtuotsused põhjalikumad ega paremini argumenteeritud. Enamiku kohtuotsuste puhul oli tegemist väga lakooniliste otsustega, kus puudusid põhjendused, mille alusel isik mõisteti süüdi või õigeks. Näiteks enamus tsaari solvamist käsitlevatest kohtuotsustest koosnesid lühikesest asjaolude kokkuvõttest, süüdistatava ütlustest ja kohtu poolt määratud süüteo kvalifikatsioonist ning karistusmäärast. Üldiselt ei analüüsinud kohus süüdistatava süüd ega tahtlust. Rõhutamist väärrib aga asjaolu, et tsaari solvamist käsitlevate kohtuotsuste puhul tsiteeriti süüdistatava poolt öeldud solvangut väga täpselt. Solvangu tsiteerimise puhul ei tsenseeritud seda, mis tähendab seda, et isegi rängemad roppused tsaari kohta olid kohtuotsuses välja kirjutatud. Selline kohtuotsuste koostamise viis viitab sellele, et kergemate riigivastaste süütegude puhul ei raisatud aega pikkade ja põhjalike kohtuotsuste koostamise peale.

Tsaari solvamine olles alkoholi joobes oli Tallinna ringkonnakohtus kõige levinum süüteoliik. Süüteod olid seotud avalikes kohtades tunnistajate juuresolekul tsaari sõimamisega ja tema kohta ebasobilike sõnade lausumisega. Samuti olid üks tsaari solvamist käsitletud otsus seotud sellega, et isik kasutas ühes lauses sõnu „kurat“ ja „tsaar“. See kohtulahend andis mõista, et mitte alati ei pidanud tsaari solvamine olema pikk solvangutejada, vaid piisas lihtsalt ebasobiliku sõna paigutamisest tsaari tiitliga samasse lausesse. Käesolevas uurimuses ei saa asuda kindlale seisukohale, mis võis mõjutada mõistetava karistuse määra. Karistused varieerusid väga palju ja kohus mõistis süüdimõistetule nii kergemaid kui ka raskemaid

karistusi. Seoses kohtuotsuste lakoonilisusega on võimatu öelda, kas arvesse võeti isiku joovet, solvavate sõnade räigust või midagi muud.

Üks intrigeeriv Tallinna ringkonnakohtulahend oli seotud isiku süüdimõistmisega spionaažis. Süüteo eest mõisteti isik surma poomise läbi. Tegemist oli raskeima karistusega ja väga raske riigivastase süüteoga. Olenemata süüteo raskusest, ei olnud ringkonnakohtu poolt koostatud otsus põhjalik ega argumenteeritud. Ka selles asjas, nagu ka eelmainitud kohtuotsustes, piirdus kohus asjaolude pealiskaudse kordamise, süüteo kvalifitseerimise ja karistuse määramisega. Olenemata sellest, et tegemist oli väga raske süüteoga, siis kohus ei analüüsinud kohtuotsuses isiku süüvõimet või tahtlust. Samuti puudusid igasugused süüd kinnitavad tõendid, mis selgitaksid seda, mis asjaoludel süüdistatav edastas informatsiooni välisriigile ja mis informatsiooniga täpsemalt oli tegemist. Analüüsi käigus jõuti tulemuseni, et Tallinna ringkonnakohus ei analüüsinud isegi raskeid riigivastaseid süütegusid eriti põhjalikult.

Käesoleva uurimise käigus selgus, et olenemata paljudest kohtuotsustest, milles puudus põhjalikult argumenteeritud otsus, tegi Tallinna ringkonnakohus ka põhjalikke otsuseid, lähtudes olemasolevatest tõenditest. Üks sellistest kohtulahenditest oli analüüsis käsitletud K. Pätsi ja ajalehe „Teataja“ vastutust käsitlev kohtuasi. Kui 1905. aastal oli Rapla sõjakohus mõistnud K. Pätsi surma seoses ajalehes „Teataja“ mässumeelsete kirjutistega, siis 1910. aastaks olid enamus tõenditest hävinud. Karistuseks mõistetud 1-aastane kindlusvanglasse saatmine muudeti 9-kuuliseks üksikvangistuseks. Selle kohtulahendi puhul on oluline viidata sellele, et Tallinna ringkonnakohus ei piirdunud otsuse tegemisel 1905. aastal sõjakohtu poolt tehtud otsusega, vaid tegi uue ja täiesti erineva otsuse väheste olemasolevate tõendite pinnalt. Kui eelnevalt mainitud spionaaži eest surmamõistetud isiku puhul oli tegemist 19-aastase kristlasega, kelle puhul kohus piirdus faktide konstanteerimise ja karistuse mõistmisega, siis sellist võimalust ei kasutatud K. Pätsi puhul. On võimalik oletada, et kohtuotsuse põhjalikkus oli seotud K. Pätsi aktiivse poliitilise tegevuse ja sotsiaalse staatusega. Tegemist oli siiski endise ajalehe „Teataja“ vastutava toimetajaga.

Käesoleva töö raames ei ole eraldi analüüsitud, kuidas kohus karistas erinevate sotsiaalsete klasside poolt toime pandud kuritegusid ja kas selline eristamine üldse eksisteerimine. Nii kõrgem klass kui ka töölised on käesolevas uurimuses käsitletud ühiselt. Seega annab käesolev töö üldise ülevaate kohtupraktikast riigivastastes süütegudes, analüüsivõime klassidevahelisi erinevusi. Käesoleva töö tulemusi on võimalik kasutada edaspidistelt seoses riigivastaste süütegude spetsiifilisema analüüsiga, kus käsitletak ühte liiki riigivastaseid süütegusid – tsaari valitsuse suunatud süütegusid, mässu või riigireetmist.

Seoses kohtulahendite vähesusega eeldaks see peale Tallinna ringkonnakohtu otsuste täiendavalt ka näiteks Riia ringkonnakohtuotsuste analüüsi. Lisaks oleks võimalik analüüsida, kas kuivõrd mõjutas isiku sotsiaalne klass kohtu poolt mõistetud karistuse suurust.

Kokkuvõtvalt on võimalik öelda, et NS-is ja UNS-is kehtestatud riigivastased süüteod olid seadustikes väga täpselt ja põhjalikult koostatud. Kuigi riigivastaste peatükk ei sisaldanud eraldi jaotust kergemate ja raskemate süütegude kohta, siis kohtupraktika analüüsi põhjal võib asuda seisukohale, et selline kaudne liigitus eksisteeris. Seda kinnitavad kergemini karistatavad tsaari solvamist ja mässule õhutamist käsitlevad kohtuotsused ja nendes mõistetud karistused. Tallinna ringkonnakohtu praktika analüüsi kohta on võimalik öelda, et tegemist oli ebatäpsete, halvasti vormistatud ja pealiskaudsete lahenditega. Seoses sellega on võimalik öelda, et Tallinna ringkonnakohtu poolt koostatud otsused oleksid pidanud olema põhjalikumad.

Political crimes in czarist penal codes and Tallinn District Court practice (1903-1917)

The main purpose of this current master's thesis was to analyze the legal norms which regulated the political crimes during the period of 1904 to 1917. The comparison between the legal norms that stipulated political crimes in the old criminal code and the new criminal code shows the differences between the norms and penalties. This gives an overview about the changes in criminal law and especially in political crimes. Also there will be given additional overview how courts interpreted those legal norms. Overview will be given on the basis of Tallinn District Court judgments. The political crimes were chosen as object of the research, because of their importance for the existence of the state. Also it is important to point out that death penalty was used as a punishment for several political crimes.

The comparison reveals the big differences between the old penal code and the new penal code. The legal norms in the old criminal code were ancient and casuistic. Also the legal norms that regulated political crimes were distributed amongst different chapters in the code. This meant that finding the right norm was a difficult task. Since the old criminal code did not satisfy the needs of criminal law, the new criminal code was passed in 1903. In the new criminal code the political crimes were all enacted in one chapter. Solving the disunity problem shows the new criminal code in a better light and gives an insight that legislators understood the problem of distributed norms. It is important to stress that the new penal code was more liberal and human-centered. During this research it turned out that the legal norms that regulated political crimes in new penal code were more detailed and elaborated. Also it is important to emphasize that the new criminal code had much more legal norms that regulated political crimes than the old code. That could be because of the stressful and revolutionary period in Czarist Russia. The justification for that could be need for more specific norms about rebellion and high treason. Although some of the casuistic features were carried over from the old penal code to the new one, the development of the new penal code was remarkable.

In current thesis the structure of the criminal codes is not individually analyzed. However the structure of the political crimes chapter shows that the first crimes are against csar. That gives an idea, that the crimes against great and supreme ruler of Czarist Russia were one of the most important ones. Crimes against the monarch would have a negative impact on the whole Empire. Czar's family was also protected. It is important to point out that

in 1885 the old criminal code criminalized violent acts against guards, who had to protect czar and his family. Person who committed such crime was sentenced to death. The new penal code did not stipulate that article and decriminalized such crimes. That confirmed the point of view that the new penal code was more liberal than the old penal code.

In general the penalties for crimes against czar were comparatively similar in both penal codes. The crimes against czar were the most serious crimes and both codes stipulated death penalty for such crimes. Death penalty was the hardest punishment and was used only for few political crimes.

In the new penal code and in the old penal code the crime of insulting czar was not taken as a serious crime. Since validating the new penal code the insulting became even less severely punishable. In the old penal code it was possible to send the criminal to forced labor for 12 years, then for the same offence the new penal code stipulated sending to forced labor for 8 years. Also there were differences between insulting the czar while being drunk. Study had revealed that both penal codes treated less serious crimes with lighter penalties, while serious crimes stipulated the death penalty.

As was mentioned before the new penal code had more legal norms than the old code. The number of legal norms that regulated rebellion and high treason had enlarged. The old penal code stipulated one long and clumsy legal norms, that the new penal code divided into several norms. The new penal code made separated legal norms for different offender types. That means that organizers, participants and people, who did not report about the crime, were punished by different legal norms. This separation was probably caused by the wish to punish every offender according to their participation. This caused the legal norms to be more specific and detailed. Also did it pursue the principle of legal certainty. The principle of legal certainty refers to the protection of legitimate expectations in particular. That means the new penal code tried to make justice more transparent and clear.

There were also differences in punishments for other political crimes. The rebellion and high treason crimes were punished less severely. Although the new penal code stipulated the death penalty for the few most serious political crimes, then minor crimes were punished in an easier way by sending to prison or arrestment.

In current thesis the second important aim was to analyze the Tallinn District Court practice in political crime matters. In the work there was considered the qualification of the offence, argumentation of the court and the imposed punishments. The study led to the

conclusion that, although of the seriousness of the political crimes the court judgments were not thoroughly substantiated. Most of the court judgments were laconic and missed even the part that explained on what conditions the person was convicted. For example, most of the cases on insulting a czar while being drunk consisted of a short summary, statement of the accused and court-appointed qualification and punishment. Generally the court did not analyze the guilt or intent. It is worth emphasizing the fact that the insulting words about czar were written very accurately. The insulting words were not censored, which means that even the worst profanity was written out. This gives us an insight that during the minor political crimes the court did not spend time on long and thoroughly substantiated court judgment.

Insulting czar being drunk was the most far-spread political crime. This crime was committed, when the insulting words about czar were said in the presence of witnesses. One of Tallinn District Court judgments was about offender, who said „devil“ and „czar“ in one sentence. That means that insulting czar did not have to be a series of insult and minor crime was committed by saying word czar in wrong context. In current thesis it is impossible to say what affected the length of the penalty. Penalties varied a lot. Because of the laconic judgments it is impossible to say what was taken into account – state of drunkenness, the insulting words or something else.

Tallinn District Court had one intriguing court judgment that was about espionage. The person was sentenced to death by hanging. Death penalty was the most serious penalty. Regardless of the severity of the punishment, the court judgment was short and laconic. This judgment was similar to other Tallinn District Court judgments. This means that it had only short summary of facts and qualification of the crime. Although the espionage was one of the most serious political crimes, court did not cite any evidences that would explain how the espionage agent imparted the information to foreign government. Also it was not pointed out what information was collected and how the espionage agent was paid. As a result of this analysis, it could be said that even most serious crimes were tried in a short, superficial and incomplete way.

In this thesis it was not analyzed what were the differences in punishment for offenders that were from different social classes. This means that the nobility and working class were analyzed together. The result from current thesis could be used in more specific researches about political crimes.

In conclusion it could be said that the political crimes that were stipulated in the old penal code and in the new penal code were compiled in a very certain and detailed way.

Implicitly the political crimes could be divided into minor crimes and serious crimes. This division could be seen from the court practice that reveals opinion on different crimes. Still, it has to be noted that the practice of Tallinn District Court showed that no interpretations concerning the offences was given.

Kasutatud materjalid

Kasutatud kirjandus

1. Анепаю, Т. Kriminaalõiguse muutumisest 1889. aasta reformi käigus. Tractatus Terribiles. Tallinn, 2009;
2. Арсеньева, Г. В. Система государственных преступлений по уголовному уложению 1903 г. - Грамота, 2012/9 (23);
3. Белявский, Л. А., Рубиновский, А. Л. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года в толковании юристов. Практическое руководство для судебных деятелей. Санкт-Петербург, 1902;
4. Есипов, В. В. Уголовное право. Часть особенная. Преступления против государства и общества. Москва, 1906;
5. Grau, K. Tarvidus Uue Nuhtlusseaduse maksmapanemiseks Eesti Vabariigis - Õigus 1921/5-6;
6. Кабанов, П. А. Политическая преступность в России: взгляд в прошлое без прогноза на будущее. - Российский юридический журнал, 2008/3.
7. Kadari, H. Kriminaalõigus Üldosa. Tartu, 1941;
8. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Juura, 2012;
9. Kivistik, O. "Kohtuniku ees seisab kaks jumalat, kaks õigust ja kibe tarvidus ühte kui teist ehk mõlemaid korraga teenida" - Juridica, 2012/3.
10. Колоницкий, Б. "Трагическая эротика": Образы Императорской семьи в годы первой мировой войны. Новое Литературное Обозрение, 2010;
11. Косякова, Н. С. Возникновение и развитие в Российском уголовном праве института прикосновенности к преступлению (дооктябрьский период). - Ленинградский юридический журнал. - Санкт-Петербург, 2010/3 (21). Kättesaadav: <http://lengu.ru/media/File/LenJuridicalJournal/LenJuridicalJournal3-2010.pdf>, 24.04.2013.
12. Кузнецова, Н. Ф., Тяжкова, И. М. Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Москва, 1999;
13. Laaman, E. Konstantin Päts. Poliitika- ja riigimees. Stockholm, 1949;
14. Laur, M. Tsaaride aeg. Venemaa ajaloost 1917. aastani. Tallinn, 2002;

15. Лохвицкий, А. Курс русского уголовного права. Второе исправленное и дополненное издание, сведенное с кассационными решениями. Санкт-Петербург, 1871;
16. Малянтович, П. Н., Муравьев, Н. К. Законы о политических и общественных преступлениях. Практический комментарий. Санкт-Петербург, 1910;
17. Пусторослев, П. П. Конспект лекций по особенной части русского уголовного права. Выпуск I. Введение. Преступления и проступки против веры. Государственные преступления. Юрьев, 1902;
18. Рассказов, Л. П., Лозовская, Н. Н. Влияние политики контрреформ на содержание судопроизводства по делам о преступлениях против государства в период до первой русской революции , 1881 - 1905 гг. - Юристъ-Правоведъ, 2007/2;
19. Raymond, B., Duffy, P. Historical dictionary of Russia. The Scarecrow Press, INC. Lanham, Md., & London, 1998;
20. Развитие русского права во второй половине XIX - начале XX века. Москва, 1997;
21. Решение Московской судебной палаты. По уголовному департаменту. Виновный в произнесении заочно дерзких слов против Государя Императора только тогда может быть присужден к наказанию, определенному во 2-й части 246 ст. Улож., когда доказано, что слова те произнесены были в пьянстве; в противном случае он подвергается наказанию по 1-й части 246 ст. - Юридическая Газета Московского юридического общества 1866-1867 год. Москва, 1867;
22. Романовская В. Б., Рогов, С. Л. Политические преступления по уголовному уложению 1903 года - Право. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского, 2007/3;
23. Runnel, H. Konstantin Päts. Minu elu. Mälestusi ja kilde eluloost. Tartu, 1999;
24. Schneider, H. Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeva. Juura, 1994;
25. Sedman, M. Military Penal Law – not only for Military Personnel: Developments in Estonian Penal Law after the First World War – Rechtshistorische Reiche/428, Frankfurt am Main, 2012;
26. Спасович, В. Д. Сочинения: Судебные речи (1875-1882). Санкт-Петербург, 1894;
27. Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapiani. Käsitlusi kriminaalõiguse ajaloost. Juura, 1998;

28. Таганцев, Н. С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Санкт-Петербург, 1899;
29. Таганцев, Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Том I. С-Петербург, 1902;
30. Таганцев, Н. С. Уголовное уложение 22. Марта 1903 г. С мотивами, извлеченными из объяснительной записки редакционной комиссии, представления Мин. Юстиции в Государственный Совет и журналов - особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета. Санкт-Петербург, 1904;
31. Таганцев, Н. С. Смертная казнь. Санкт-Петербург, 1913;
32. Gross, U. Riigivastased kurited Saksa kriminaalõiguses. Diplomitöö. Tartu, 1991;
33. Уголовное уложение. Объяснения к проекту редакционной комиссии. Том II. Главы 2-я - 7-я. Санкт-Петербург, 1895.
34. Veiser, M.-L. Eesti kriminaalõiguse üldosa reform kahekümnendal sajandil võrdleva analüüsi peeglis. Tartu, 2006;
35. Загоскин, Н. П. Очерк истории смертной казни в России : речь, читанная 5 ноября 1891 года, в торжественном годичном собрании Императорского Казанского университета. Казан, 1892;
36. Червонецкий, Д. А. Государственные преступления по русскому праву : введение и 1-я глава. Юрьев, 1912;
37. Walter, H. Ausalt & avameelselt. Eesti suurmeestest: Johan Laidonerist, Jaan Poskast, Konstantin Pätsist, Jaan Tõnissonist. Tallinn, 1990;

Kasutatud allikad

Kohtumaterjalid

38. По делу действительного статского советника Леонида Хадсакого и коллежского ассесора Артемия Котельникова. 14. марта 1906. год - Решении уголовного кассационного департамента Правительствующаго Сената. Сенатская типография 1906;
39. По делу Валентина Кожевникова. 16. октября 1906. года - Решении уголовного кассационного департамента Правительствующаго Сената. Сенатская типография, 1906;

Arhiivimaterjalid

40. Дело по обвинению крестьянина В.Григорьева в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10729;
41. Дело по обвинению мещанина А.Крис в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10797
42. Дело по обвинению К. Гросберг в оскорблении члена царской семьи. - ЕАА.105.1.9063;
43. Дело по обвинению крестьянина Э. Ахвен в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9135
44. Дело по обвинению крестьянина Выскатской волости В.Зверева в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10873;
45. Дело по обвинению крестьянина Ф.Трелина в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10950;
46. Дело по обвинению коллежского секретаря Ф. Федорова и дворянина Р. Курковского в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9142;
47. Дело по обвинению крестьянина Г.Онк в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.10867;
48. Дело по обвинению мещанина С.Бондарева в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.11059;
49. Дело по обвинению крестьянина Я.Серг в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9413;
50. Дело по обвинению крестьянина Я.Кясн в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9417;
51. Дело по обвинению рабочего Сакского пивоваренного завода В.Эвальд в оскорблении члена царской семьи. - ЕАА.105.1.9412;
52. Дело по обвинению призывного И.Метсман в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9549;
53. Дело по обвинению крестьянина Элистферской волости Р.Рейман в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.11269;
54. Дело по обвинению арестанта Ревельской губернской тюрьмы № II К.Бутман в оскорблении царя. - ЕАА.105.1.9560;
55. Дело по обвинению А. Гольмберга в оскорблении царя. – ЕАА.139.1.4373;
56. Дело по обвинению мещанки Минны Шакиновской в заочном оскорблении императора. - ЕАА.416.3.170;
57. Дело по обвинению мещанина Г. Турнау в заочном оскорблении царя. – ЕАА.139.1.3378;

58. Переписка и списки о распространении письма члена IV Государственной Думы трудовика Керенского об измене офицеров русской армии, эвакуации и освобождении политических заключенных и др. - ЕАА.460.1.41;
59. Дело по обвинению редактора газеты "Teatya" К. Пятс в опубликовании воззвания Ревельского Комитета социал-демократической рабочей партии с призывом к политической забастовке. - ЕАА.105.1.7974;
60. Дело по обвинению редактора газеты "Kiir" А. Гансон в помещении статьи революционного содержания. – ЕАА.139.1.4075;
61. Дело по обвинению редактора газеты "Kiir" А. Гансон в помещении статей революционного содержания и нарушении цензурного устава. – ЕАА.139.1.4138;
62. Дело по обвинению редактора газеты "Narva kiir" А. Пусеп в помещении статьи революционного содержания. – ЕАА.139.1.4117;
63. Дело по обвинению редактора газеты "Narva kiir" Я. Винригсман в напечатании статьи революционного содержания "Значение границ пролетариата". – ЕАА.139.1.4154;
64. Дело по обвинению редактора-издателя газеты "Qigus" П. Оллак в издании брошюры революционного содержания "Народная политика". – ЕАА.139.1.2538;
65. Дело о революционной агитации и распространении нелегальной литературы Михаилом Ивановичем Калининым, Н.А.Дешкиным и В.Алексеевым. - ЕАА.105.1.11507;
66. Дело об обнаружении тюка нелегальной литературы при обыске дома на Садовой улице в Ревеле. – ЕАА.105.1.11508;
67. Дело о вооруженных нападениях революционной группы на помещичьи усадьбы, арестный дом и др. правительственные учреждения в декабре 1905 года. – ЕАА.105.1.11524;
68. Дело о распространении стихов революционного содержания среди рабочих столярной мастерской имени "Геймар". – ЕАА.105.1.11525;

Elektrooniline allikas

69. Crime against Czar. Death the only punishment - The Advertiser, London, 01.08.1907.
Kättesaadav: <http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/5080615>, 10.03.2013;

Normatiivaktid

70. О донесений Самому Государю только о таких делах, котория касаются до здоровья и чести Монаршей Особы и до бунта или измены. ПСЗ, 1. väljaanne, 5. köide – 2756, 30. dets. 1713;
71. О подаче доношений по первым двум пунктам караульному офицеру для представления Его Царскому Величеству и о доношений по прочим делам в надлежащая судебныя места, о писании в доношениях челобитных самой сущей правды и о сожиганий подметных писем при свидетельях. ПСЗ, 1. väljaanne, 5. köide – 3143, 19. jaan. 1718;
72. О наказании за непристойные противные разговоры против Императорского Величества. ПСЗ, 1. väljaanne, 7. köide - 5004, 30. jaan. 1727;
73. Высочайше утвержденное Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. ПСЗ, 2. väljaanne, 20. köide, 1.osa - 19283, 15. august 1845;
74. О мере наказания за преступления против безопасности дружественных России Держав. ПСЗ, 1. väljaanne, 33. köide, 1.osa - 33302, 16.06.1858;
75. Высочайше утвержденное устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями. ПСЗ, 2. väljaanne, 39. köide, 2. osa - 41478, 20. november 1864;
76. О порядке введения в действие Войнскаго Устава о наказаниях по военным ведомству. ПСЗ, 1. väljaanne, 43. köide, 1.osa - 45811, 5. mai 1868;
77. Высочайше утвержденныя положения: I О преобразовании судебной части в Прибалтийских губерниях. ПСЗ, 3. väljaanne, 9. köide - 6188, 9. juuli 1889;
78. Об утверждении Уголовнаго Уложения. ПСЗ, 3. väljaanne, 23. köide, 1. osa - 22703, 22. märts 1903;
79. Высочайше утвержденное Уголовное Уложение. ПСЗ, 3. väljaanne, 23. köide, 1. osa - 22704, 22. märts 1903;
80. О некоторых изменениях в порядке производства по делам о преступных деяниях государственных и о применении к оным постановлений нпваго Уголоваго Уложения. ПСЗ, 3. väljaanne, 23. köide, 1. osa - 24732, 7. juuni 1904;
81. О временых правилах о Обществах и Союзах. ПСЗ, 3. väljaanne, 26. köide, 1. osa - 27479, 4. märts 1906;
82. О Монарших милостях населению по случаю трехстолетия Царствования Дома Романовых. ПСЗ, 3. väljaanne, 33. köide, 1. osa - 38851, 21. veebruar 1913;

83. Всемилолюбивый Манифест по случаю трехстолетия Царствования Дома Романовых. ПСЗ, 3. väljaanne, 33. köide, 1. osa - 38849, 21. veebruar 1913;
84. Продолжение свода законов Российской Империи 1902 года. Часть вторая. Статьи к томам VIII ч. 2, IX, X, XI ч. 1, XII ч. 2 и XIII-XVI. Санкт-Петербург, 1902.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina

Olja Kivistik
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: 24.07.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Riigivastased süüteod tsaarivene üldkaristusõiguslikes allikates ja Tallinna ringkonnakohtu praktikas (1903-1917),

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Marju Luts-Sootak,

(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 06.05.2013